

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Vitalio Venckaus
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studento

Magistro darbas

**DELIKTŲ TEISĖS HARMONIZAVIMAS: TENDENCIJOS,
PERSPEKTYVOS IR PROBLEMOS**

Vadovas : doc. dr. Vytautas Mizaras (LL.M)
Recenzentas: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Vilnius 2008

TURINYS

IŽANGA.....	3
1. PAGRINDINĖS DELIKTŲ TEISĖS TRADICIJOS.....	6
1.1. Prancūziškoji (generalinio delikto) sistema.....	6
1.2. Vokiškoji deliktų teisės sistema.....	7
1.3. Anglų (bendrosios teisės tradicijos) deliktų teisės sistema.....	8
1.4. Skandinavų deliktų teisė.....	9
1.5. Lietuvos deliktų teisės sistema.....	10
2. ESAMOS HARMONIZAVIMAS ATSKIROSE DELIKTŲ TEISĖS SRITYSE.....	12
3. ARGUMENTAI IR PRIELAIDOS, PAGRINDŽIANČIOS BEI PANEIGIANČIOS TOLESNIO HARMONIZAVIMO BŪTINUMĄ.....	16
3.1. Lygus žaidimų laukas.....	17
3.2. Kliūčių įeiti į kitos šalies rinką mažinimas.....	21
3.3. Įstatymų įvairovės kaina.....	23
3.4. Sunkumai specifinėse verslo srityse.....	25
4. BANDYMŲ HARMONIZUOTI EUROPOS DELIKTŲ TEISĖ APŽVALGA.....	28
5. SVARBIAUSI DELIKTŲ TEISĖS HARMONIZAVIMO PROJEKTAI.....	30
5.1. Europos deliktų teisės grupė: Europos deliktų teisės principų rengimo procesas ir metodai.....	30
5.2. Europos civilinio kodekso rengimo darbo grupė: Europos civilinio kodekso rengimo procesas ir metodai.....	33
6. HARMONIZUOJAMOS EUROPOS DELIKTŲ TEISĖS ANALIZĖ PAGAL ATSKIRUS DELIKTŲ TEISĖS INSTITUTUS.....	35
6.1. Pagrindinė norma, įtvirtinanti pareigą atlyginti žalą.....	35
6.2. Kaltė ir neteisėti veiksmai.....	37
6.2.1. Kaltės ir neteisėtų veiksmų klausimai atskirose deliktų teisės sistemose.....	37
6.2.2. Kaltės ir neteisėtų veiksmų klausimai deliktų teisės harmonizavimo dokumentuose.....	41
6.2.3. Atsakomybė be kaltės.....	46

6.3. Žala.....	48
6.3.1. Žalos samprata ir jos atlyginimas skirtingose deliktų teisės sistemose.....	48
6.3.2. Žala Europos deliktų teisę bandančiuose harmonizuoti dokumentuose.....	52
6.4. Priežastinis ryšys.....	54
6.4.1. Priežastinis ryšys atskirose deliktų teisės sistemose.....	54
6.4.2. Priežastinis ryšys Europos deliktų teisės principuose ir Europos civilinio kodekso projekte.....	58
7. DELIKTŲ TEISĖS HARMONIZAVIMO IR JO ĮGYVENDINIMO	
SUNKUMAI.....	63
IŠVADOS.....	66
ŠALTINIAI.....	67
SANTRAUKA.....	71
SUMMARY.....	72

IŽANGA

Šiuolaikinėje civilinėje teisėje, veikiamoje besiplėtojančių tarptautinių santykių ir globalizacijos procesų, vis labiau išsivysto harmonizavimo tendencijos. Vienose civilinės teisės srityse, tokiose kaip sutarčių teisė, harmonizavimo procesas daugiau pažengęs į priekį, kitose – tarp jų ir deliktų teisėje – teisės derinimas kol kas yra vienoje iš ankstyvųjų stadijų. Atskiros deliktų teisės sritys vis dėlto jau yra vienokiu ar kitokiu mastu harmonizuotos tarptautinėmis sutartimis bei Europos Sąjungos dokumentais, tačiau deliktų teisė kaip visuma, turint galvoje deliktinei atsakomybei kilti būtinų sąlygų – neteisėtų veiksmų, kaltės, žalos, priežastinio ryšio – sampratas ir kitus reikšmingus klausimus, kol kas bandoma derinti tik doktrininio lygmeniu. Tokią situaciją iš dalies sąlygoja ir tai, kad dėl atskirų valstybių deliktų teisės tradicijų skirtumų yra labai sunku rasti vieną bendrą visiems priimtina deliktų teisės koncepciją. Taigi šioje srityje egzistuoja plati erdvė teisės mokslininkų darbams, analizuojant galimus harmonizavimo variantus. Pažymėtina, kad vis dar nėra vieningos nuomonės, ar deliktų teisės harmonizavimas apskritai yra būtinas – tiek teisės derinimo procesų šalininkai, tiek jų oponentai turi pakankamai svarių argumentų savo pozicijoms pagrįsti. Esant nesutarimams net dėl to, ar suderintos deliktų teisės norima, ar ji gali duoti kokią apčiuopiamą naudą, vykstančių procesų analizė, įvertinant harmonizavimo tendencijas, perspektyvas ir išskiriant bei aptariant kylančias problemas, yra aktuali tiek teisės teorijos požiūriu, tiek ir praktiniu aspektu, kadangi deliktų teisės harmonizavimas betarpiškai paveiks daugelio Europos Sąjungos valstybių teisės sistemas, kurios turės atitinkamai adaptuoti savo įstatymus, o nacionaliniai teismai bus priversti peržiūrėti nuo seno suformuotas pozicijas deliktų teisei reikšmingais klausimais. Dėl šių priežasčių harmonizavimo procesai yra aktualūs ir Lietuvai, ypač todėl, kad pakankamai neseniai buvo priimtas naujas civilinis kodeksas, jame įtvirtintų deliktų teisės normų pagrindu pradėjo formuotis teismų praktika, ryškėti teismo pozicijų tam tikrais klausimais vienodumas ir pakartotinumai, o priėmus sprendimą Europos mastu harmonizuoti deliktų teisę, Lietuvai gali tekti vėl keisti esamus įstatymus, teismams iš naujo taikytis prie pasikeitusių sąlygų ir keisti jau daugeliu atveju spėjusias nusistovėti pozicijas.

Šio darbo tikslas – atskleisti vykstančių harmonizavimo procesų prielaidas, išanalizuoti parengtus dokumentus, kuriais bandoma derinti Europos deliktų teisę, išryškinti probleminius aspektus, lyginant juos su nacionalinėmis deliktų teisės sistemomis, nurodyti

galimus didžiausius sunkumus, įgyvendinant minėtus projektus. Šiame darbe, siekiant atskleisti egzistuojančius skirtumus atskirų valstybių deliktų teisėje, pirmiausia yra apžvelgiamos pagrindinės deliktų teisės tradicijos – Prancūzijos, Vokietijos, Anglijos, skandinavų ir, žinoma, Lietuvos teisės sistemos, atskleidžiami jose egzistuojantys koncepciniai iš deliktų kylančių teisinių santykių reguliavimo aspektai. Taip pat aptariamas ir esamo harmonizavimo mastas. Kadangi akademiniam lygmenyje nesutariama, ar tolesnis deliktų teisės derinimas yra būtinas, analizuojamos ir vykstančių procesų prielaidos, argumentai, pagrindžiantys suderintos deliktų teisės poreikį, bei harmonizavimo skeptikų pozicijos. Didžiausias dėmesys skiriamas dviem deliktų teisės derinimo projektams – Europos deliktų teisės principams ir Europos civilinio kodekso daliai, apimančiai nesutartinių prievolių klausimus, – nes jie pakankamai išbaigti bei apima praktiškai visus svarbiausius deliktų teisės aspektus ir yra tarsi paskutinis žingsnis iki privalomo pobūdžio teisės akto. Dėl darbo apimties ir menkos įtakos Lietuvai ne Europoje vykstantys harmonizavimo procesai tiriami nebuvo. Nagrinėjant minėtus projektus, svarbiausias tikslas yra nustatyti jų suderinamumo su dabartiniu atskirų jurisdikcijų teisiniu reguliavimu galimybes, atskleisti probleminius aspektus. Visa tai yra atliekama per deliktinės atsakomybės sąlygų (neteisėtų veiksmų, kaltės, žalos ir priežastinio ryšio) analizę. Taip pat aptariami galimi privalomumo minėtiems dokumentams suteikimo sunkumai. Pažymėtina, jog šiame darbe nebus nagrinėjami teisės vienodinimo klausimai, pavyzdžiui, nesutartinėms prievolėms taikytina teisė (reglamentas „Roma II“), kadangi analizės dalykas, kaip minėta, yra deliktų teisės derinimo procesai.

Tyrimo metodai. Didžiausią reikšmę atliekant aptartų klausimų analizę turi lyginamasis metodas – be šio metodo taikymo neįmanoma pasiekti teigiamo deliktų teisės harmonizavimo rezultato, kuris būtų priimtinas visoms jurisdikcijoms arba bent maksimaliai atitiktų jų interesus. Lyginamasis metodas naudojamas gretinant skirtingas teisės sistemas, taip pat jas lyginant su deliktų teisės derinimo projektų dokumentais, taip pat tiriant pačių projektų sprendinių panašumus bei skirtumus. Be to, analizuojant teisės normų prasmę, pasitelkiami lingvistinis bei loginis metodai.

Darbo originalumas. Nors yra nemažai užsienio autorių darbų, kuriuose nagrinėjami deliktų teisės harmonizavimo klausimai, vykstančių teisės derinimo procesų analizė Lietuvoje nėra publikuota – šia tema nėra nei išleistų monografijų, nei straipsnių periodiniuose leidiniuose, nei anksčiau rengtų magistrinių darbų. Atskiros civilinės atsakomybės sąlygos yra pakankamai išsamiai aptartos, teisės unifikavimo klausimai taip pat

buvo šiek tiek analizuoti, tačiau šis darbas yra pirmasis, kuriame yra nagrinėjamos deliktų teisės harmonizavimo Europos mastu priežastys, Europos deliktų teisės principų bei Europos civilinio kodekso įtvirtintos pozicijos, jų santykis su nacionalinėmis teisės sistemomis ir daugeliu aspektų skirtingomis deliktų teisės tradicijoms, atskleidžiama tokių projektų praktinio įgyvendinimo problematika.

Tyrimo šaltiniai. Rengiant šį darbą, buvo remiamasi tiek teisės norminiais aktais, tiek specialiaja literatūra (monografijomis, straipsniais), tiek praktine medžiaga. Nemažai šaltinių, kurias vadovautasi, ypač užsienio teisės mokslininkų darbai deliktų teisės harmonizavimo klausimais, yra elektroniniai dokumentai. Apibūdinant skirtingas deliktų teisės tradicijas vienas svarbiausių šaltinių buvo W. van Gerven, J. Lever, P. Larouche monografija *Tort Law*, kurioje lyginamuoju aspektu išsamiai atskleidžiami jų ypatumai. Analizuojant pačius deliktų teisės harmonizavimo projektus, svarbiausi šaltiniai, žinoma, buvo patys dokumentai bei Europos deliktų teisės principų komentaras, kuriame aiškiai matoma Europos deliktų teisės grupės pozicija vienu ar kitu reikšmingu klausimu bei pasirinkto reglamentavimo priežastys. Tiriant Lietuvos deliktų teisę be Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir jo komentaro buvo nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

1. PAGRINDINĖS DELIKTŲ TEISĖS TRADICIJOS

Europoje egzistuoja kelios pagrindinės deliktų teisės tradicijos, kurios viena nuo kitos nemažai skiriasi, būtent: prancūzų, vokiečių, skandinavų ir anglų (bendrosios teisės tradicijos). Kitos šalys yra pasekusios minėtosiomis tradicijomis ir deliktinės atsakomybės klausimus yra suregulavusios pakankamai panašiai. Trumpai apibūdinsime šias tradicijas, siekdami išryškinti pagrindinius jų ir esamo deliktų teisės reguliavimo skirtingose valstybėse skirtumus bei atskleisti deliktų teisės harmonizavimo prielaidas. Svarbiausia šiame skyriuje pateikiamos atskirų tradicijų lyginamosios analizės kryptis – kiekvienoje iš lyginamų teisės sistemų egzistuojantys civilinės deliktinės atsakomybės reglamentavimo modeliai.

1.1. Prancūziškoji (generalinio delikto) sistema

Prancūzijos teisėje, tiksliau Prancūzijos civiliniame kodekse, yra įtvirtinta vadinamoji generalinio delikto taisyklė. Civilinio kodekso¹ 1382 ir 1383 straipsniuose yra įtvirtintos tokios normos: „Kiekvienas, kuris savo veiksmais sukelia žalą kitam ir yra kaltas dėl to, privalo atlyginti padarytą žalą“² ir „Kiekvienas yra atsakingas už žalą, padarytą ne tik tyčiais veiksmais, bet ir dėl neatsargumo ar nerūpestingumo“.³ Taigi Prancūzijos įstatymų leidėjas neišskiria jokių atskirų deliktų rūšių, nei interesų, kurie apskritai nebūtų ginami. Be to, kaip rodo pacituotas Civilinio kodekso 1383 straipsnis, generalinis deliktas apima tiek tyčinius veiksmus, tiek neatsargumą, kitais žodžiais tariant, nėra tokio reglamentavimo, kuris išskirtų, pavyzdžiui, sąlygas atsakomybei kilti pagal kaltės formą, t.y. nesama normų, kurios būtų taikomos tik esant tyčiais arba kuriomis turėtų būti remiamasi tik neatsargumo atveju.

Pagrindinės sąlygos atsakomybei kilti yra kaltė, žala ir priežastinis ryšys. Žalos atsiradimas savaime suponuoja atitinkamų pareigų elgtis taip, kad niekam nebūtų padaryta žalos, pažeidimą, kadangi tuo atveju, jei visi buvo pakankamai rūpestingi ir atidūs, žala negalėjo kilti (išskyrus, žinoma, nenugalimos jėgos atvejus).⁴

Prancūzijoje taip pat nėra išskiriama atskirų kategorijų asmenų atsakomybė. Nėra numatyta jokių papildomų sąlygų vienam asmeniui reikalauti atsakomybės kito asmens, kuris

¹ Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm>.

² Prancūzijos civilinio kodekso 1382 straipsnio neautorizuotas vertimas.

³ Prancūzijos civilinio kodekso 1383 straipsnio neautorizuotas vertimas.

⁴ SAMLAND, S. National legal systems on tort liability [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.jurawelt.com/studenten/skripten/eur/6891>>.

jam padarė žalos. Nereikalaujama, kad, pavyzdžiui, žalą sukėlęs asmuo turėtų konkrečią pareigą rūpintis nukentėjusiu (kaip yra Anglijos teisėje neatsargaus delikto atveju), nes egzistuoja viską apimanti bendro pobūdžio pareiga elgtis rūpestingai. Be to, generalinio delikto sistemoje galioja visiško žalos atlyginimo (nuostolių kompensavimo) principas, ir įstatymas jokių apribojimų, kokia žala gali būti atlyginama, nenumato. Žinoma, teismų praktikoje yra nusistovėję tam tikri principai ir atvejai, kuomet ir kaip žala atlyginama. Bendra taisyklė: atlyginama visa bet kokios rūšies ar pobūdžio žala, o vienintelis apribojimas yra tas, jog teisė arba interesas, į kurį buvo pasikėsinta, privalo būti teisėtas, kad būtų saugomas deliktų teisės.⁵

1.2. Vokiškoji deliktų teisės sistema

Skirtingai nuo Prancūzijos deliktų teisės sistemos, Vokietijoje nėra įtvirtintos vienos universalios pareigos atlyginti savo kaltais veiksmais kitiems padarytą žalą. Vokietijos deliktų teisės pagrindas – Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 823 ir 826 straipsniuose įtvirtintos normos, kurios iš esmės saugo specifines interesų grupes:

- 1) gyvybę, kūno neliečiamumą, sveikatą;
- 2) laisvę;
- 3) nuosavybę;
- 4) įstatymų numatytas subjektines teises – teismų praktikoje ši grupė paprastai suprantama kaip bendro pobūdžio asmens teisės, taip pat kaip teisė į įsteigtą bei aktyviai veikiantį verslą.⁶

Asmuo pagal Vokietijos teisę taip pat laikomas atsakingu ir turi atlyginti padarytą žalą, jei pažeidžia įstatymą, kurio tikslas – kito asmens apsauga, arba jei sukelia žalą tyčia veikdamas priešingai geriems papročiams („*Wer in einer gegen die guten Sitten verstoßenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet.*“⁷). Pastaraisiais dviem atvejais nėra išskiriamos jokios specialios atskiros saugomų interesų grupės, tik reikalaujama, kad veiksmai būtų tyčiniai. Atkreiptinas dėmesys, jog cituotoje normoje, numatančioje atsakomybę už žalą kitam sukėlimą tyčiais geriems papročiams prieštaraujančiais veiksmais (veikimas *contra bonos mores*), egzistuoja

⁵ VAN GERVEN, W; LEVER, J; LAROCHE, P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: HART Publishing, 2000, p. 57.

⁶ *Cit. op. 4.*

⁷ Bürgerliches Gesetzbuch, § 826 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 12 20]. Prieiga per internetą: <<http://bundesrecht.juris.de/bgb/BJNR001950896.html>>.

pakankamai didelis neapibrėžtumas, kadangi nėra pateikta net orientacinės definicijos, kas turėtų būti laikoma gerais papročiais. Visgi teismų praktikoje ši norma taip pat gana dažnai sutinkama kaip pagrindas deliktinei atsakomybei taikyti, nes teismai ja rėmėsi norėdami pagrįsti deliktinę atsakomybę įvairaus pobūdžio bylose, kur viena šalis sukėlė žalą kitai savo elgesiu, kuris yra toks netinkamas, jog greičiausiai vidutinis atitinkamo socialinio sluoksnio asmuo jam visiškai nepritartų.⁸

1.3. Anglų (bendrosios teisės tradicijos) deliktų teisės sistema

Anglų deliktų teisė nėra kodifikuota, o paremta daugiausia teismų praktikos suformuotais atskirais deliktų tipais, kurie yra šie:

- 1) įvairios žalos asmeniui formos, nuosavybės teisių į žemę pažeidimai;
- 2) viešosios tvarkos pažeidimai;
- 3) žala kilnojamajam turtui ir kiti specifiniai ekonominiai deliktai tokie kaip sukčiavimas;
- 4) sukurstymas pažeisti sutartį;
- 5) pasinaudojimas kito reputacija (daugiausia prekių ženklų teisėje);
- 6) piktavališkas, tyčinis melas, apgaulė;
- 7) sąmokslas;
- 8) įbauginimas;
- 9) kiti, rečiau praktikoje pasitaikantys deliktai.

Visų šių tipų deliktai turi būti padaryti tyčia, t.y. toks elgesys turi būti iš anksto apgalvotas, tačiau skirtingų tipų deliktams, atsakomybei pagal juos kilti, taikomi specialūs reikalavimai.⁹

XIX a. buvo išvystyta vadinamoji neatsargaus delikto doktrina, kurios esmė ta, kad asmuo gali būti teisiškai atsakingas už tai, jog neužkirto kelio kito žalai asmens saugomiems interesams atsirasti, kai toks atsiradimas yra nuspėjamas ir gali būti iš anksto numatytas. Atsakomybei kilti būtinos šios sąlygos:

- 1) pareigos rūpintis asmeniu, kuriam padaryta žalos, (rūpestingumo pareigos) buvimas;
- 2) šios rūpestingumo pareigos pažeidimas;

---

⁸ *Cit. op.* 5, p. 65.

⁹ *Cit. op.* 4.

- 3) žala atsiradusi dėl minėtos pareigos pažeidimo;
- 4) žala neturi būti pernelyg nutolusi nuo pažeidimo priežastinio ryšio prasme;
- 5) galimybė numatyti tokios žalos atsiradimą iš anksto.¹⁰

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymo nustatytos pareigos pažeidimas taip pat laikomas šios rūšies deliktu.

Centrinė neatsargaus delikto doktrinos ašis yra vadinamoji rūpestingumo pareiga, kurią Lordų rūmai suformavo *Donoghue vs. Stevenson* byloje¹¹. Nustatant, ar egzistavo rūpestingumo pareiga, pirmiausia turi būti nustatoma, ar žalą sukėlęs asmuo apskritai turėjo kokią nors pareigą rūpintis kuo nors. Į šį klausimą atsakius teigiamai, būtina išanalizuoti, ar šis asmuo, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, turėjo pareigą konkrečioje situacijoje rūpintis nukentėjusiuoju, tai yra asmeniu, kuriam buvo padaryta žalos, ar jo turtu. Iš viso to vėliau buvo išvystytas trijų pakopų testas, kuris iš esmės yra vienas svarbiausių anglų deliktų teisės elementų ir kurį taikant nustatoma, ar vienas asmuo yra atsakingas už kitam asmeniui padarytą žalą. Pirmiausia būtina rasti atsakymus į šiuos tris klausimus:

- 1) ar žala galėjo būti realiai numatyta?
- 2) ar ryšys tarp žalą sukėlusio asmens ir nukentėjusiojo buvo pakankamai artimas, betarpiškas?
- 3) ar taikyti rūpestingumo pareigos standartą yra sąžininga, teisinga ir pagrįsta?¹²

Jei atsakymai į visus iš pateiktų klausimų yra teigiami, belieka konstatuoti, kad žalą sukėlęs asmuo privalo ją atlyginti nukentėjusiajam.¹³

1.4. Skandinavų deliktų teisė

Skandinavų deliktų teisė, žvelgiant esamo reglamentavimo modelio aspektu, galima sakyti, yra tarpinis variantas tarp kodifikuotų prancūzų, vokiečių deliktų teisės sistemų ir iš esmės teismų praktikos suformuotų taisyklių pagrindu funkcionuojančios angliškosios sistemos. Skandinavijos šalyse nėra kodifikuotų teisės aktų, kurie įtvirtintų deliktinę

---

¹⁰ *Cit. op. 4.*

¹¹ *Donoghue v. Stevenson. Case report* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.scottishlawreports.org.uk/Resources/keycases/dvs/donoghue-v-stevenson-report.html>>.

¹² Plačiau apie rūpestingumo pareigos priskyrimo asmeniui pagrįstumą, sąžiningumą ir teisingumą žr. bylą *Peabody Donation Fund (Governors) v Sir Lindsay Parkinson & Co Ltd (1985)*. Bylos esmė ir sprendimo priėmimo aplinkybės pateikiamos čia: <<http://www.lawteacher.net/cases/neg14.htm/file-34.php>> (prieiga per internetą) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 03 26].

¹³ *Cit. op. 4.*

atsakomybę, jos taikymą reglamentuojančias teisės normas.¹⁴ Čia galioja atskiri įstatymai, kurie reglamentuoja atskirus nesutartinės atsakomybės aspektus, be to, nemažai normų yra susiformavusios kaip teismų veiklos rezultatas, kurios taikomos ir būdamos niekur neįtvirtintos. Taip pat dalis taisyklių taikomos kaip paprotinės normos¹⁵ ir tik dėl to jas galima matyti teismų praktikoje. Žinoma, yra skirtumų tarp visų Skandinavijos šalių, tačiau iš esmės visi išsakyti principai didesne ar mažesne apimtimi gali būti taikomi kalbant apie bet kurios iš jų deliktų teisės sistemą.

1.5. Lietuvos deliktų teisės sistema

Lietuva yra pasekusi prancūzų generalinio delikto tradicija. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁶ (toliau – CK) 6.263 str. 1 d. yra įtvirtinta bendro pobūdžio pareiga elgtis rūpestingai, kad niekam nebūtų sukelta žala: „Kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos.“ Ši norma kartu su CK 6.246 str. 1 d.¹⁷, kur yra numatyta, kas laikoma neteisėtais veiksmais, bei 6.248 str. 3 d.¹⁸, įtvirtinančia kaltės, kaip nebuvimo pakankamai rūpestingu atitinkamomis aplinkybėmis, sampratą, aiškiai atspindi lietuviškąją generalinio delikto koncepciją. Generalinio delikto doktrina reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalos padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima.¹⁹

Lietuvos civiliniame kodekse numatyta bendro pobūdžio pareiga kiekvienam asmeniui elgtis atidžiai ir rūpestingai. Šią pareigą turi visi, tačiau atskiriems asmenims ji gali būti didesnė arba mažesnė. Šios pareigos pobūdis, turinys, laipsnis priklauso nuo daugelio

---

¹⁴ SCHULTZ, M. Tort Law in Sweden. An Introduction [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-12-02]. Prieiga per internetą:

<<http://www.juridicum.su.se/user/masc/introduction%20to%20Swedish%20law/TortLawInSweden.ppt>>.

¹⁵ VAN GERVEN, W; LEVER, J; LAROUCHE, P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: HART Publishing, 2000. Additional materials [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.casebooks.eu/download/tort/heading1.4.4.pdf>>.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

¹⁷ CK 6.246 str. 1 d.: „Civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai.“

¹⁸ CK 6.248 str. 3 d.: „Laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina.“

¹⁹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga: Prievolių teisė*. 1-asis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 366.

aplinkybių – asmens atliekamo darbo, kvalifikacijos, teisinio veiklos reglamentavimo.²⁰ Akivaizdu, kad gydytojui bus taikomas aukštesnis rūpestingumo standartas nei, pavyzdžiui, valytojai. Tai patvirtina ir Lietuvos teismų praktika – Lietuvos teismai savo sprendimuose ne kartą yra nurodę, jog, pavyzdžiui, jau minėtiems gydytojams²¹, taip pat notarams²², advokatams²³ yra taikomi didesni nei įprasta reikalavimai. Be to, rūpestingumo pareigos pobūdį ir laipsnį dažnai reglamentuoja įvairūs teisės aktai, profesinės etikos taisyklės, papročiai ir pan.²⁴ Taigi, bandant nustatyti, ar asmuo pažeidė rūpestingumo pareigą, ir lyginant jo faktinį elgesį su reikalaujamuoju, neretai galima rasti įtvirtintą rūpestingo elgesio pavyzdinį modelį viename ar kitame teisės akte, o tai leidžia daryti pakankamai vienareikšmiškas išvadas dėl veiksmų teisėtumo ir labai sumažina panašių situacijų traktavimo skirtingai galimybę.

---

²⁰ *Ibid.* p. 366-367.

²¹ Ištrauka iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 balandžio 18 d. nutarties civilinėje byloje *J.Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, Nr. 3K-7-255/2005, kat. 44.2.4.2; 44.8: „Medicinos paslaugas teikiantys asmenys turi veikti kaip savo srities profesionalai ir vadovautis maksimalių pastangų principu.“

Ištrauka iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 14 d. nutarties civilinėje byloje *L.S. v. Kauno raudonojo kryžiaus ligoninė*, Nr. 3K-3-1140/2001, kat. 39.6.2.12:

„Sprendžiant klausimą, ar yra gydytojo kaltė dėl pacientui padarytos žalos atsiradimo, būtina turėti omenyje gydytojo profesijos, jo teikiamų paslaugų ir šios veiklos metu susiklostančių santykių specifiką. Šią specifiką apsprendžia gydytojo profesijos ypatumai, dėl kurių gydytojo atsakomybė pripažįstama viena iš profesinės atsakomybės rūšių. Profesinei atsakomybei būdinga tai, kad profesionalo veiksmai vertinami taikant griežtesnius atidumo, rūpestingumo, dėmesingumo, atsargumo standartus. (...) Daugeliui profesijų (taip pat ir gydytojo profesijai) būdinga tai, kad jos yra susiję su didesne rizika padaryti žalą kitiems asmenims. Dėl šios priežasties tokių profesijų atstovams, kaip jau minėta, yra taikomi griežtesni atidumo, atsargumo, dėmesingumo, rūpestingumo reikalavimai. Taigi jų civilinę atsakomybę gali lemti bet kuri, net ir pati lengviausia kaltės forma, t.y. bet koks neatidumas, nerūpestingumas, nedėmesingumas, nepakankamas profesinės pareigos atlikimas, profesinės etikos taisyklių pažeidimas ir pan.“

²² Ištrauka iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutarties civilinėje byloje *L. K. v. D.J. UAB „Drauda“*, Nr. 3K-3-398/1999, kat. 7:

„Tam tikrų profesijų (notarų, gydytojų, advokatų ir pan) veiklos specifiką sąlygoja jų civilinės atsakomybės ypatumai. Būtent notaro profesija, jo darbas, yra veikla, susijusi su didesne rizika padaryti žalą tiek savo, tiek ir trečiųjų asmenų turtui. Dėl notarų veiklos reikšmingumo ir ypatingumo notarams taikytini griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai.“

²³ Ištrauka iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 lapkričio 4 d. nutarties civilinėje byloje *A.M. v. Lietuvos advokatų taryba*, Nr. 3K-584/1999, kat. 1:

“Advokato profesija yra viena iš profesijų rūšių, kurios atstovams yra taikomi didesni, reiklesni elgesio standartai. Advokato ar advokato veiklai taikomi ne tik bendražmogiški elgesio standartai, bet ir specialūs reikalavimai, nustatyti tiek advokatūros veiklą reguliuojančiuose įstatymuose, tiek ir profesinės etikos taisyklėse. Profesinės etikos taisyklėse nustatyti reikalavimai advokato elgesiui yra objektyviai būtini: tik neprikaištingo profesinio elgesio žmogui gali būti patikėta dalyvauti teisingumo įgyvendinimo procese.“

²⁴ *Cit. op.* 19, p. 367.

2. ESAMAS HARMONIZAVIMAS ATSKIROSE DELIKTŲ TEISĖS SRITYSE

Egzistuojant keletui pakankamai skirtingų deliktų teisės sistemų ir vystantis tarptautinei prekybai bei kitiems tarpjurisdikciniams komerciniams ir kitokio pobūdžio santykiams, atsirado poreikis tam tikras deliktų teisės sritis harmonizuoti, kadangi skirtinga teisė kėlė pakankamai daug rūpesčių. Iki šiol toks harmonizavimas vyko pakankamai skirtingos rūšies ir teisinės galios aktais: tarptautinėmis sutartimis, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rezoliucijomis, Europos Sąjungos direktyvomis ir reglamentais. Europos Sąjungos mastu deliktų teisė daugiausia derinta direktyvomis.

Viena iš tokių harmonizuotų deliktų teisės sričių – vartotojų teisių apsauga. 1985 m. liepos 25 d. buvo priimta Europos Bendrijų Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo²⁵. Ši direktyva 1999 m. gegužės 10 d. buvo pakeista, priėmus direktyvą 1999/34/EB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, suderinimo²⁶. Kaip nurodyta šios direktyvos konstatuojamojoje dalyje, poreikis derinti valstybių narių įstatymus dėl gamintojų atsakomybės už jų gaminių su trūkumais padarytą žalą kilo pirmiausia dėl to, kad „egzistuojantys skirtumai gali iškreipti konkurenciją ir daryti poveikį laisvam prekių judėjimui bendrojoje rinkoje bei sąlygoti skirtingą vartotojų apsaugos lygį nuo žalos, gaminių su trūkumais daromos jų sveikatai ar turtui“. Taigi pagrindinis šios direktyvos tikslas – vartotojų teisių apsauga ir jų interesų gynimas, kai vartotojų teisė į kokybišką ir saugų gaminį buvo pažeista. Šios direktyvos dėka, atsakomybė už netinkamos kokybės gaminius yra labai suderinta, nes visos valstybės narės jos nuostatas persikėlė į savo teisinės sistemas, o nacionalinės nuostatos todėl yra praktiškai identiškos ir teikia kone vienodą apsaugą.

Be vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungos mastu yra daugiau ar mažiau harmonizuotos ir kitos sritys. Atitinkamos direktyvos reguliuoja aplinkos taršos²⁷, civilinės

---

²⁵ 1985 m. liepos 25 d. Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo (OL, 1985 L 210, p. 29-33).

²⁶ 1999 m. gegužės 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/34/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, suderinimo OL, 1999 L 141, p. 20-21).

²⁷ Pavyzdžiui, Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 21 d. direktyva Nr. 2004/35/EB dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti) (OL, 2004 L 143, p. 56-75).

atsakomybės draudimo²⁸ ir kitus klausimus. Žinoma, yra ir daugiau santykių, kurie derinami direktyvomis, taip pat neretai turinčiomis nemažai deliktų teisei reikšmingų normų²⁹, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad toks harmonizavimas yra neįvykęs ir gana padrikas bei nederina visos deliktų teisės apskritai, jos šiame darbe detalai nenagrinėjamos nebus.

Tam tikrus procesinius klausimus, reikšmingus teisės į žalos atlyginimą įgyvendinimui teismo tvarka, reguliuoja 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Tarybos reglamentas (EB) 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo – vadinamasis „Briuselis I.“³⁰ Šis teisės aktas reglamentuoja tarptautinės jurisdikcijos santykiams tarp Europos Sąjungos valstybių narių suteikimą ir valstybėse narėse priimtų teismo sprendimų, autentiškų dokumentų ir teisme sudarytų taikos sutarčių pripažinimo ir vykdymo sąlygas bei tvarką. Visoms valstybėms narėms, išskyrus Daniją, jis pakeitė 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvenciją.³¹ Šis reglamentas, be kitų sričių jurisdikcijos reguliavimo, įtvirtina ir deliktų teisei svarbių normų, pavyzdžiui, 5 straipsnio 3, 4 punktai, reglamento 3 ir 4 skirsniai, kuriose numatytos teisingumo taisyklės, taikytinos bylose susijusiose su draudimu, vartojimo santykiais.

Kitas svarbus deliktų teisę Europos Bendrijų valstybėse narėse harmonizuojantis teisės aktas – Europos Parlamento ir Tarybos 2007 07 11 reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“).³² Šiuo reglamentu praktiškai išspręsti esminiai probleminiai klausimai dėl taikytinos teisės deliktų atveju. Tiesa, šis reglamentas (su tam tikromis išimtimis) įsigalios nuo 2009 m. sausio 11 d.

Deliktų teisę taip pat buvo bandoma harmonizuoti priimant ne tik valstybes nares įpareigojančius teisės aktus, bet ir rekomendacinio pobūdžio dokumentais. Yra dvi

---

²⁸ Pavyzdžiui: 1) 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyva 72/166/EEC dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo (OL, 1972 L 103, p. 1-4);

2) 1983 m. gruodžio 30 d. Tarybos antroji direktyva dėl valstybių narių teisės aktų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo (OL, 1984 L 8, p. 17-20) ir kt.

²⁹ Pavyzdžiui: 1) 1979 m. kovo 5 d. Tarybos direktyva Nr. 79/267/EEC dėl įstatymų, taisyklių ir administracinių priemonių, susijusių su tiesioginio gyvybės draudimo veiklos pradžia ir pačia veikla, derinimo, (OL, 1979 L 63, p. 1-18);

2) 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo (OL, 2004 L 157, p. 45-86) ir kt.

³⁰ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL, 2001 L 12, p. 1-23).

³¹ 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm>>.

³² 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) (OL, 2007 L 199, p. 40-49).

reikšmingos Europos Tarybos rekomendacijos deliktų teisės srityje: (1) 1975 m. kovo 14 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rezoliucija dėl žalos, atsiradusios dėl kūno sužalojimo ar gyvybės atėmimo, atlyginimo³³ ir (2) 1984 m. rugsėjo 18 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija dėl valstybės civilinės atsakomybės.³⁴ Kalbant apie pirmąją teisės aktą, t.y. 1975 m. rezoliuciją, visų pirma pažymėtina, kad ji yra tik rekomendacinio pobūdžio. Tai tarsi patarimas valstybėms, kokį teisinį reguliavimą joms derėtų turėti, kad būtų užtikrinta nukentėjusių asmenų teisė gauti teisingą atlyginimą (kompensaciją) už patirtą žalą. Rezoliucijos preambulėje išreiškiama pozicija, kad joje įtvirtintos nuostatos gali paskatinti valstybes harmonizuoti šią deliktų teisės sritį. Ši rezoliucija apima iš esmės dvejopo pobūdžio žalą – kūno sužalojimą ir gyvybės atėmimą. Priklausomai nuo to, kuri iš šių dviejų pasekmių yra kilusi, skiriasi ir teisės normos dėl žalos atlyginimo. Abiem atvejais pripažįstama, kad kompensacija turi būti tokia, kad būtų maksimaliai atkurta būklė iki žalos atsiradimo, kadangi kūno sužalojimo, o juo labiau gyvybės atėmimo pasekmės apskritai gali būti nepašalinamos.

Antrasis minėtas aktas – 1984 m. rekomendacija dėl valstybės civilinės atsakomybės – dar vienas rekomendacinio pobūdžio teisės aktas, kuris įtvirtina pagrindinius principus, kurių turėtų būti laikomasi atlyginant valstybės veiksmais padarytą žalą ir kurie turėtų būti įgyvendinti nacionalinėse valstybių teisės sistemose bei taikomi praktikoje sprendžiant tokio pobūdžio ginčus. Tokio pobūdžio rekomendacijos poreikis pagrindžiamas tuo, kad labai daugelyje gyvenimo sričių valstybės veiksmai gali pažeisti asmenų teises ir laisves, jų interesus ir sukelti žalą. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad valdžios institucijos tarnauja visuomenei, todėl žala, kurią jos padaro, turi būti atlyginama. Šia rekomendacija taip pat patariama valstybėms sukurti mechanizmą, jei tam yra realus poreikis, kuris užtikrintų, kad nė viena valstybės prievolė deliktinės atsakomybės už valstybės veiksmus atveju nebus neįvykdyta.

Tam tikri deliktų teisės reguliuojami dalykai yra sureglamentuoti ir tarptautinėse sutartyse, kurios įtvirtina vienai ar kitai specifinei veiklai, kuri paprastai turi ar gali turėti

---

³³ Resolution (75)7 on compensation for physical injury or death, March 14th, 1975 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą:

<http://www.whiplashinfo.se/Europaradet/resolutioner/75_7/resolution_75_7.htm>.

³⁴ Recommendation R (84) 15 relating to public liability, December 18th, 1984 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=683178&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=45329>>.

poveikį ne vienai valstybei (įskaitant ir tas, kuriose pati veikla nėra vykdoma), svarbų reglamentavimą. Tokių sutarčių yra pakankamai daug, pavyzdžiui:

1) 1910 m. Briuselio konvencija dėl kai kurių taisyklių, susijusių su laivų susidūrimu, vienodinimo;

2) 1952 m. Romos konvencija dėl užsienio orlaiviu ant žemės padarytos žalos atlyginimo tretiesiems asmenims;

3) 1959 m. Europos Tarybos Strasbūro konvencija dėl privalomo civilinės atsakomybės už žalą, padarytą motorinėmis transporto priemonėmis, draudimo;

4) 1962 m. Briuselio konvencija dėl branduolinių laivų operatorių atsakomybės;

5) 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą;

6) 1977 m. Europos Tarybos Strasbūro konvencija dėl civilinės atsakomybės už žalą, padarytą asmens sveikatai ar asmens mirtimi vartojant nekokybiškus produktus;

7) 1983 m. Europos Tarybos konvencija dėl žalos kompensavimo nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų;

8) 1991 m. Jungtinių tautų Vienos konvencija dėl transporto terminalų tarptautinėje prekyboje operatorių atsakomybės ir kitos.

3. ARGUMENTAI IR PRIELAIIDOS, PAGRINDŽIANČIOS BEI PANEIGIANČIOS TOLESNIO HARMONIZAVIMO BŪTINUMĄ

Deliktų teisė, kaip parodė skirtingų deliktų teisės sistemų analizė, nėra vienoda. Ji, kaip ir daugelis kitų teisės šakų/institutų, nėra visiškai harmonizuota Europos, o juo labiau pasauliniu, mastu. Kaip minėta, egzistuoja tik tam tikrų sričių (fragmentinis) harmonizavimas, tačiau tuo neapsiribojama – pastaruoju metu Europoje yra vykdoma nemažai projektų, kurių tikslas – deliktų teisės harmonizavimas, kitaip tariant, sukūrimas tokios suderintos deliktų teisės sistemos, kuri eliminuotų skirtingų valstybių jurisdikcijose egzistuojančius skirtumus, sukeliančius sunkumų praktikoje taikant deliktinę atsakomybę, ypač sprendžiant ginčus su vadinamuoju tarptautiniu elementu. Kokios gi yra pagrindinės priežastys, verčiančios ieškoti galimybių suderinti tokias iš esmės skirtingas deliktų teisės sistemas kaip, pavyzdžiui, prancūziškąją generalinio delikto ir angliškąją, kurios branduolio statutinė teisė nesudaro?

Pagrindinės priežastys, skatinančios deliktų teisės harmonizavimą, daugiausia yra ekonominės, ir argumentai, kuriais tokio visuotinio vienodinimo būtinumas yra grindžiamas, galima sakyti, yra šie:

- 1) įvairių ūkio subjektų ekonominis poreikis turėti „lygų žaidimų lauką“, t.y. erdvę, kurioje galiotų vienodos teisės normos, būtų vienodas teisinis reglamentavimas ir kurioje jie galėtų vystyti savo verslą, nepatirdami papildomų išlaidų ir aiškiai žinodami visas galimas rizikas;
- 2) kliūčių įeiti į kitos valstybės ar kelių valstybių jurisdikciją apimančią rinką maksimalaus sumažinimo ar visiško panaikinimo poreikis;
- 3) skirtingo nacionalinio teisinio reglamentavimo skirtingose valstybėse buvimas sukuria pareigą prisiimti nemažai būtinų išlaidų, kurios yra būtinos, norint vienoje ar kitoje valstybėje sėkmingai vykdyti veiklą, todėl kyla natūralus poreikis harmonizuotam teisiniam reguliavimui, ypač deliktų teisės srityje;
- 4) sunkumai specifinėse verslo srityse, labai glaudžiai susijusiose su teisine valstybės sistema, kai teisinis reglamentavimas tiesiogiai įtakoja potencialaus galimo pelno, gaunamo iš vykdomos veiklos, dydį.

Vis dėlto, pažymėtina, kad be deliktų teisės suderinimo Europos mastu šalininkų yra ir nemažai harmonizavimui prieštaraujančių bei vykstančius procesus kritikuojančių skeptikų. Kone visoms harmonizavimo būtinumą pagrindžiančioms pozicijoms pastarieji turi savų

kontrargumentų, kurie, reikia pripažinti, taip pat svarūs. Jų nuomone, suderinta Europos deliktų teisė yra sunkiai įgyvendinamas ir net kai kuriais aspektais nepageidautinas reiškiny. Norint suvokti tiek deliktų teisės vienodinimo prielaidas, kurios paskatino pradėti harmonizavimo procesą ir verčia tęsti pradėtus darbus, tiek nesuderintos atskirose jurisdikcijose deliktų teisės šalininkų intencijas, visas išskirtas grupes derėtų panagrinėti kiek detaliau.

3.1. Lygus žaidimų laukas

Kaip vienas iš pagrindinių argumentų, kalbant apie harmonizavimo naudą, dažnai nurodomas pragmatinis poreikis turėti vienodą reglamentavimą pakankamai didelėje teritorijoje³⁵. Toks poreikis ypatingai jaučiamas Europos žemyne. Čia yra pakankamai daug valstybių, kurios tarpusavyje yra susijusios glaudžiais ekonominiais ryšiais. Dvidešimt septynios valstybės yra Europos Sąjungos narės. Tai didžiulė bendra ekonominė erdvė, kurioje nacionalinės teisės sistemos labai skirtingos. Žinoma, tam tikrose srityse teisinis reglamentavimas yra pakankamai suderintas Europos Sąjungos teisės aktais – reglamentais ir direktyvomis. Visgi deliktų teisės srityje toks harmonizavimo metodas nėra labai toli pažengęs, todėl kalbėti apie deliktų teisės suderinamumą atskirų valstybių jurisdikcijose dar negalima.

Įmonėms, veikiančioms keliose valstybėse, būtų labai naudinga, kad deliktų teisė jose būtų maksimaliai vienoda. Jos galėtų pritaikyti savo prekes ir paslaugas pagal konkrečias teisės normas, reikalavimus, tiksliai žinotų, kokie jų veiksmai gali užtraukti atsakomybę, būtų įmanoma numatyti pakankamai efektyvias prevencines priemones. Visa tai, kas paminėta, kompleksiskai taikant didelėje teritorijoje (šiuo atveju, keliose valstybėse), galima būtų maksimaliai sutrumpinti kaštų, patirtų šias priemones parengiant ir taikant, atsipirkimo terminą. O tai savaime reiškia, kad didesnė dalis gaunamų lėšų galėtų būti skiriama naujų produktų ir paslaugų kūrimui, esamų tobulinimui, kas dar labiau padidintų pelną.³⁶ Vienodas teisinis reglamentavimas taip pat galėtų pagerinti ir konkurencines sąlygas, kadangi į rinką galėtų įeiti ir tie subjektai, kurie, negalėdami daug investuoti į prisitaikymą prie kitos teisinės sistemos, ryžtųsi pradėti verslą kitoje valstybėje.

³⁵ WAGNER, G. The project of harmonizing European tort law. In *Common Market Law Review* [interaktyvus]. 2005-10-05 [žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-12046702_ITM>.

³⁶ VAN den BERGH, R.; VISSCHER, L. The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonisation? In *German Working Papers in Law and Economics* [interaktyvus]. Volume 2006 [žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1141&context=gwp>>.

Aptarus galimą harmonizuotos deliktų teisės galimą naudą verslui, būtina aptarti ir priešingas pozicijas, kadangi kaip vienas teigiamų deliktų teisės harmonizavimo aspektų minėtas lygus žaidimų lauko argumentas nėra absoliučiai pripažįstamas ir yra atremiamas pabrėžiant tai, jog kiekviena valstybė narė su jai būdinga deliktų teisės sistema kartu su neutraliomis taikytiną teisę nustatančiomis normomis verslo įmonėms ir vartotojams suteikia lygų žaidimų lauką, o kažko dar papildomo kurti visai nereikia.³⁷ Jau minėtame greitai įsigaliosiančiame Roma II reglamente yra numatyta bendra taisyklė, jog žalos atsiradimo vieta yra kriterijus nustatyti, kokios valstybės teisė turi būti taikoma, pateikiant skundą dėl žalos atlyginimo. Minėtas principas yra neutralus tuo požiūriu, kad visi toje pačioje jurisdikcijoje veikiantys subjektai, įskaitant ir užsienio subjektus, iš esmės turi laikytis tų pačių taisyklių. Taigi argumentas dėl nevienodų konkurencijos sąlygų labai silpnėja, nes prisitaikyti prie tos pačios rinkos, turint galvoje valstybę, privalo visi subjektai. Be to, pats tikslas sukurti vienodas sąlygas visiems Europos Sąjungos subjektams atrodo savaime prieštaraujantis tarpvalstybinės prekybos esmei.³⁸ Teisinių sistemų skirtumų išnaudojimas ekonominiu požiūriu gali būti naudingas, nes egzistuojantys skirtumai lemia kainų skirtumus, o tai sudaro prielaidas prekybai vystyti ir pajamoms iš tos veiklos gauti. Jei teisės normos kurioje nors iš Europos Sąjungos valstybių narių suteikia įmonėms konkurencinį pranašumą, vartojimo prekių kainos tarptautinėje rinkoje sumažėja, o tai teikia naudą vartotojams, kurie gali įsigyti tokių prekių, kokių anksčiau įpirkti negalėjo.³⁹ Žinoma, tam tikrų nuostolių įmonės, priverstos mažinti kainas, patirs, tačiau naudą gaus daugiau subjektų, nes galės gaminti prekes, laikydamiesi mažesnius reikalavimus keliančių teisės normų. Visa tai turėtų teigiamai veikti bendrą Europos Sąjungos rinką, o vienos iš teisės sričių, šiuo atveju deliktų teisės, harmonizavimas negali pastebimai sumažinti prisitaikymo prie kitos teisės sistemos kaštų, kadangi kiekvienos valstybės teisė visgi yra suderinta viduje, o tai reiškia, jog bet kurios iš teisės sričių reikalavimai veikia kitas teisės sritis ir yra su jomis susiję. Reikia atsižvelgti ir į tai, jog teisinės išlaidos dažnai yra pakankamai nežymi gamybos sąnaudų dalis ir galutinės produkto kainos smarkiai neįtakoja, ypač stambesnėse įmonėse. Vienos iš teisės sričių harmonizavimas nesuvienodina konkuravimo sąlygų, nes kiti skirtumai, pavyzdžiui darbo jėgos kaina, mokesčiai, vienaip ar kitaip lieka.

---

³⁷ *Cit. op.* 35.

³⁸ *Cit. op.* 36.

³⁹ *Ibid.*

Reikia pripažinti, kad tiek harmonizavimo šalininkų, tiek priešininkų pozicijos dėl suderintos deliktų teisės poveikio verslui, ypač turint galvoje konkurencijos sąlygas, remiasi, tiek labai svariais, tiek ir gan silpnais, ginčytiniais argumentais. Pirmiausia galima pastebėti, kad turėti vienodą teisę visose Europos Sąjungos valstybėse narėse be jokių abejonių būtų patogu. Kokioje valstybėje beveiktų, tiek ūkio subjektai, tiek fiziniai asmenys puikiai žinotų, kaip turi elgtis ir atitinkamai nereikėtų jokių prisitaikymų ir tam būtinų kaštų. Įmonės teisininkas, gerai pažinodamas iš esmės tik vieną teisės sistemą, galėtų konsultuoti teisiniais klausimais išskylančiais skirtingose valstybėse. Visgi čia reikia pritari deliktų teisės derinimo oponentų išsakytiems argumentams, jog vienos iš teisės sričių, šiuo atveju – deliktų teisės, harmonizavimas dar nereikš, jog įmonių veiklos sąlygos skirtingose jurisdikcijose taps vienodos. Prisitaikyti prie konkrečios valstybės rinkos ir jos teisinės sistemos verslo subjektai vis vien turės (jau vien pradėdant nuo juridinio asmens steigimo veiklai vykdyti pasirinktoje jurisdikcijoje) ir kaštų dėl to patirs, prisitaikymas būtent prie deliktų teisės ypatumų lyginant nėra toks brangus, kad jo poreikį eliminavus, iškart visi pelnai ženkliai šokteltų aukštyn. Juo labiau, kad tie, kurie ryžtasi plėstis bei veikti keliose jurisdikcijose nepakeliamu lėšų trūkumu greičiausiai niekada nesiskundžia, o apsisprendimui įsitvirtinti kitos valstybės rinkoje būtent deliktų teisės sistemų skirtumai ar panašumai realiai turi labai mažai įtakos, todėl teiginys, jog skirtingos deliktų teisės tradicijos yra labai svarbus veiksnys, neigiamai veikiantis konkurenciją, yra pakankamai nepagrįstas.

Kalbant apie konkurencinių sąlygų vienodumą, reikia pripažinti, jog už harmonizavimą nepasisakančiųjų pozicija šiuo klausimu yra vientisesnė ir teisingesnė nei deliktų teisės derinimo šalininkų. Prie konkrečioje jurisdikcijoje esančios konkurencinės aplinkos turi prisitaikyti absoliučiai visi tos geografinės rinkos dalyviai. Negalima sakyti, jog tie subjektai, kurie pradėjo veikti konkrečioje jurisdikcijoje bei tik joje ir veikia kaip savo „namų“ rinkoje, turi konkurencinį pranašumą prieš užsienio įmones, kurios nori pradėti vykdyti veiklą toje valstybėje, nes ir tiems, kuriems veiklos jurisdikcija yra sava, kažkada reikėjo įvertinti egzistuojančią teisės sistemą ir atitinkamai adaptuoti savo veiklą ir produktus. Tarptautinės prekybos, esant skirtingoms sąlygoms atskirose valstybėse ir todėl, žinoma, skirtingoms kainoms, nauda taip pat sunkiai nuginčijama. Verslininkai yra laisvi pasirinkti, kur jiems veikti, kurioje šalyje jie galės gauti didesnę pelną, galbūt pirkti vidutinės kokybės prekes vienoje valstybėje, kur jų kainos aukštesnės dėl aukštesnių galiojančių standartų ir parduoti jas kiek brangiau kaip aukščiausios ir išskirtinės kokybės prekes kitose valstybėse, kur

įprastai tokios prekės yra prastesnės dėl žemesnių reikalavimų joms.⁴⁰ Be to, iš esmės reiktų pritarti ir argumentui dėl skirtingų deliktų teisės sistemų teikiamų privalumų tuo aspektu, kad taip gali būti patenkinta kur kas daugiau skirtingų interesų.

Be jau aptartų vienodo teisinio reglamentavimo deliktų teisės srityje teigiamų ir neigiamų aspektų, kalbant apie lygų žaidimų laiką, paminėtinas ir kitas deliktų teisės derinimo šalininkų argumentas – nauda visiems visuomenės nariams. Šiuo metu esant ypač greitam gyvenimo tempui, daug keliaujama po užsienio šalis tiek verslo, tiek poilsiniais tikslais, todėl vienodi įstatymai, galiojantys daugelyje valstybių ir įtvirtinantys bent jau tuos pačius deliktinės atsakomybės ir patirtos žalos atlyginimo principus, kaip teigia harmonizavimo procesų entuziastai, leistų tokiems asmenims daug efektyviau ginti savo teises jų pažeidimo atveju ir įgalintų juos visuomet būti pakankamai atsargius, kad nebūtų padaryta žalos kitiems.⁴¹ Kitaip tariant, asmuo visuomet žinotų, ko jis turi saugotis ir ką turi daryti, jei nukentėjo nuo kitų asmenų veiksmų (ar neveikimo), kadangi pakaktų perprasti tik vieną sistemą ir atsiminti, kaip daugmaž ji veikia. Taip esą visuomenės nariams būtų garantuotas visose jurisdikcijose vienodas minimalus apsaugos lygis, kuris, kaip teigia harmonizavimo šalininkai, yra būtinas norint efektyviai ginti visuomenės narių teises ir teisėtus interesus ne tik kiekvieno jų nuolatinės gyvenamosios vietos jurisdikcijoje, bet ir visur kitur, kur jie bekeliautų ar kokią veiklą bevykdytų.

Skirtingų jurisdikcijų teisės derinimo oponentai savo ruožtu teigia, jog noras garantuoti visuomenės nariams visose valstybėse vienodą minimalų apsaugos lygį, kaip viena iš svarbių harmonizavimo priešasčių, yra kritikuotinas. Jie kelia klausimą, ar deliktinę atsakomybę reguliuojančių normų harmonizavimas būtų tinkama priemonė tokiam minimaliam apsaugos lygiui garantuoti. Daug naudingesnis galėtų būti minimalių kokybinių standartų, kurie turėtų būti pasiekti kiekvienoje valstybėje narėje, vystymas nei skirtingų jurisdikcijų deliktinės teisės derinimas.⁴² Be to, vargu ar galima sakyti, jog Europos Sąjungoje yra valstybių, kurios negarantuoja minimalaus apsaugos lygio asmenims, patyrusiems vienokio ar kitokio pobūdžio žalą. Argumentas apie kliūtis asmenims keliauti ir teiginys, kad neharmonizuota deliktų teisė gali neigiamai veikti asmenų apisprenđimą vyksti į vieną ar kitą šalį, yra dar

---

⁴⁰ Čia pateikiamos teorinės prielaidos tikslas yra parodyti galimą skirtingų deliktų teisės sistemų atskirose valstybėse egzistavimo naudą. Minimalus reikalavimai gaminių kokybei yra pakankamai vienodi visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, todėl praktiškai tokia veikla būtų sunkiai įmanoma.

⁴¹ *Cit. op.* 35.

⁴² DE SMEDT, K. Is Harmonization of Environmental Liability Rules needed in an Enlarged European Union? In *Reciel* [interaktyvus]. 2004, Nr. 2 [žiūrėta 2008-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.blackwell-synergy.com/>>.

mažiau įtikinantis, nes žmonės noriai keliauja ir į tas šalis, kurių deliktų teisės vienodinti su Europos šalių teise nė nemanoma ir kurios kartais turi apskritai labai menkai teišvystytą teisę. Šiuo aspektu galėtų būti kalbama nebent apie draudikų patiriamas išlaidas ir apie atlygintinas sumas nukentėjusiesiems, bet tai jau ne teisės laisvai keliauti ar gyventi bet kurioje šalyje klausimas.

Analizuojant pastarąsias pozicijas, reikia pripažinti, kad deliktų teisės harmonizavimo šalininkų argumentai kritikos neatlaiko, tiek turint galvoje minimalų apsaugos lygį, tiek asmenų laisvą keliavimą į kitokios teisės sistemos valstybes. Minimali apsauga, kaip matėme išnagrinėję pagrindines deliktų teisės tradicijas, garantuojama kiekvienoje iš jų – nepriklausomai nuo deliktinės atsakomybės reglamentavimo teisinės technikos svarbiausios žalos rūšys, kaip antai, žala sveikatai, turtui, yra atlygintinos visada. O asmenų apsisprendimą keliauti į vieną ar kitą šalį lemia ne ten egzistuojantis deliktinės atsakomybės reguliavimas, o visai kiti dalykai, pavyzdžiui: gamta, kultūros objektai, darbo ir gyvenimo sąlygos ir kt.

3.2. Kliūčių įeiti į kitos šalies rinką mažinimas

Kita priežastis, dėl kurios pageidaujama harmonizuoti deliktų teisę, yra ta, kad esant skirtingam iš esmės tų pačių santykių teisiniam reguliavimui skirtingose valstybėse, yra stabdomas ir smarkiai smukdomas vienos ar kitos valstybės rinkos dalyvių noras ir galimybės veikti kitos valstybės rinkoje.⁴³ Šitai taikoma tiek įmonėms, tiek vartotojams plačiąja prasme, kadangi pastarieji taip pat gali susilaikyti nuo prekės ar paslaugos – ypač paslaugos – išsigijimo, nes gali turėti pakankamai pagrįstą atsargumo ir netgi baimės jausmą būti apgauti ir patirti žalos, juo labiau, kad yra tokių sričių, kur patirta žala gali neapsiriboti tik turiniais praradimais – gali atsirasti nepašalinamų pasekmių sveikatai. Skirtingas teisinis reglamentavimas sukelia įmonėms papildomų sunkumų, ypač turint omenyje mažuosius rinkos žaidėjus, pateikti savo prekes ar paslaugas kitos valstybės rinkai, kadangi jie nepajėgia normaliomis sąnaudomis aiškiai įvertinti tos kitos valstybės teisinės sistemos privalumų bei trūkumų ir todėl dažnai gali būti priimamas sprendimas pasitenkinti prekyba savo šalyje.⁴⁴

Kita vertus, harmonizavimo šalininkų argumentas, jog deliktų teisės skirtumai sukuria tam tikrus barjerus įeiti į rinką, kadangi ypač smulkesnės įmonės turės nemažai jiems

---

⁴³ *Cit op.* 35

⁴⁴ *Ibid.*

nepažįstamos kitos valstybės teisinės sistemos privalumų ir trūkumų vertinimo kaštų, ekonominiu požiūriu yra pakankamai neįtikinantis, kaip ir kelios kitos anksčiau aptartos suderintą deliktų teisę norinčiųjų matyti pozicijos. Tiesos yra, tačiau ar tie kaštai tokie dideli, jog ši kliūtis tampa sunkiai įveikiama ir būtent ji atgraso nuo noro įeiti į kitos šalies rinką? Apie tai jau šiek tiek kalbėta ankstesniame šio darbo poskyryje „Lygus žaidimų laukas“, bet papildomai verta paminėti, jog ūkio subjektų veiklos praktikoje neharmonizuota skirtingų jurisdikcijų deliktų teisė nėra tas veiksnys, kuris sutrukdytų vienai ar kitai įmonei pradėti veikti kitos šalies, t.y. kitoje geografinėje, rinkoje. Konkurencijos teisėje, pagal vieną iš dominuojančių įėjimo į rinką kliūčių teorijų, tokiais barjerais yra laikomi visi veiksniai, su kuriais nesusidūrė arba nesusiduria toje rinkoje jau veikiantys subjektai, bet naujai į rinką ateinantieji su jais neišvengiamai susidurs.⁴⁵ Visus tokius veiksnius galima suskirstyti į tris grupes, t.y. kliūtys įeinant į rinką gali būti: 1) ekonominės; 2) strateginės, kitaip tariant pačių senųjų rinkos dalyvių sukurtos kliūtys; ir 3) teisinės⁴⁶. Teisiniais barjerais laikomi juridiniai apribojimai, kurie užkerta kelią ūkio subjektams įeiti į atitinkamą rinką ir joje konkuruoti. Paprastai tokiu barjeru laikomas vykdomos veiklos licencijavimą numatantis teisinis reguliavimas⁴⁷, ypač tuo atveju, kai jis yra priimtas naujai ir iki tol rinkoje buvusiems subjektams jokių licencijų nereikėjo. Iki kokio laipsnio kiti mažesni teisiniai ribojimai vis dar pripažįstami kliūtimis įeiti į rinką, konkurencijos teisėje galutinai nesutariama, tačiau smulkmeniškesnius reikalavimus nustatančių teisės aktų vykdymas gali būti priskiriamas prie normalių veiklos pradžios kaštų, nes tuos reikalavimus privalo vykdyti ir esami rinkos dalyviai. Iš viso to darytina išvada, jog deliktų teisės numatomi reikalavimai gaminiams, saugiai ir kitiems žalos nekeliančiai įmonių veiklai nėra neįveikiamas teisinis įėjimo į rinką barjeras. Šiek tiek papildomų išlaidų, kurių dydis gali nežymiai skirtis priklausomai nuo esančios deliktų teisės sistemos, žinoma bus patirta, bet jos nėra tokios grėsmingai didelės ir joku būdu negali būti laikomos barjeru naujam subjektui įeinant į šalies vieno ar kito produkto rinką. Šią poziciją patvirtina ir ta aplinkybė, kad Europos rinkoje yra daugybė smulkių įmonių, kurios pakankamai sėkmingai veikia tarptautinės prekybos srityje, ir vis steigiasi naujos. Be to, su Europos Sąjungos valstybėmis prekiauja ir paslaugas teikia ne tik jai priklausančios valstybės, bet ir kiti užsienio subjektai, niekaip nesusiję su Europos

⁴⁵ Organisation for economic co-operation and development. *Policy brief* [interaktyvus]. 2007 m. sausis [žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/9/59/37921908.pdf>>.

⁴⁶ AROWOLO, O. Application of the concept of barriers to entry under article 82 of EC treaty: is there a case for review? [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/car8_article12.pdf>.

⁴⁷ *Ibid.*

Sajunga. Taigi, apibendrinant galima pasakyti, jog neharmonizuota deliktų teisė neužkerta kelio vykdomos veiklos plėtimui į kitas jurisdikcijas, bet, reikia pripažinti, kad suderinta deliktų teisė įėjimą į kitas rinkas šiek tiek atpigintų.

3.3. Įstatymų įvairovės kaina

Nors apie tam tikras skirtingų deliktų teisės tradicijų buvimo sukeliamas papildomas išlaidas jau fragmentiškai kalbėta, deliktų teisės harmonizavimo būtinumas dažnai grindžiamas ir dar neaptartais su verslo subjektų ir kitų asmenų finansais susijusiais argumentais. Harmonizavimo procesų šalininkai teigia, kad skirtingų privatinės teisės sistemų koegzistavimas Europoje tarsi primeta kažką panašaus į papildomą mokestį Europos bendrovėms, kurios turi parengti skirtingas sutartis kiekvienai jurisdikcijai ir kurioms netgi gali reikėti pritaikyti produkto dizainą prie valstybės teisės normų pagrindu nacionalinių teismų suformuotų standartų.⁴⁸ Hipotetiškai gali susiklostyti net tokia situacija, kai gamintojai bus priversti kiekvienos šalies rinkai gaminti skirtingą produktą ir kiekvienoje šalyje skirti paramai dideles sumas profesionalių teisininkų paslaugoms, kurie konsultuotų ir prižiūrėtų, kad visų reikalavimų būtų laikomasi. Taip pat nemenkos išlaidos turėtų tekti ir galimų pažeidimų prevencijai.

Neturėtų būti atmetama galimybė, jog gali nutikti ir taip, kad tose jurisdikcijose, kuriose yra didesni reikalavimai, taikomi griežtesni atsakomybės standartai, o pažeidimo atveju atlygintinos sumos paprastai yra žymiai didesnės, vienu ar kitu produktu tiesiog nebus prekiaujama. Tokia padėtis gali neigiamai paveikti konkurencinę aplinką ir sukurti prielaidas susidaryti situacijai, kad toje valstybėje bus prekiaujama žymiai prastesnės kokybės prekėmis, kurių kainos gali būti pakankamai aukštos, kadangi konkurentų, galinčių pateikti alternatyvas gali būti labai mažai arba apskritai nebūti.⁴⁹ Šiuo aspektu vienodas teisinis reglamentavimas visose Europos šalyse būtų naudingesnis visiems ūkio subjektams, kurie nebūtų priversti patirti papildomų išlaidų, teisinėms paslaugoms, pažeidimų prevencijai ir pan. Iš to laimėtų ir vartotojai, kadangi įmonėms patiriant didesnius kaštus, šios, savaime suprantama, stengsis kompensuoti juos, pakeldamos kainas ir taip atgaudamos patirtas išlaidas. Be to, padėtį deliktų teisėje dar pasunkina ir tai, kad vienokio ar kitokio teisinio santykio šalys iš anksto negali nieko padaryti, kad sumažintų neigiamą skirtingo

---

⁴⁸ *Cit. op.* 35.

⁴⁹ *Cit. op.* 36.

reglamentavimo poveikį. Sutarčių teisėje yra įtvirtinta galimybė subjektams susitarti dėl jų santykiui taikytinos materialinės teisės, gali būti susitariama netgi dėl paties susitarimo formai taikytinos teisės, o deliktų teisėje tokie susitarimai yra neleidžiami ir praktikoje (pvz. teismų) yra netoleruojami.⁵⁰ Vadinasi konkretaus santykio dalyviai negali padaryti nieko, kad išvengtų ar pakeistų deliktų teisės normų taikymą, kadangi šios normos daugiausia yra imperatyvios, t.y. nepaliekančios galimybių asmenims patiems spręsti dėl teisės.

Kalbant apie Europos mastu neharmonizuotos deliktų teisės sukeltus neigiamus finansinius aspektus, visgi, derinimo oponentų nuomone, būtina nepamiršti, jog skirtingos deliktų teisės tradicijos bei nesuderinta deliktų teisė turi labai daug privalumų, todėl patiriamos išlaidos yra visiškai pateisinamos. Nevienodos deliktų teisės sistemos atskirose jurisdikcijose patenkina daugiau interesų ir atitinka didesnio kiekio žmonių poreikius, o šie gali būti labai skirtingi. Visų pirma, teisinė sistema yra tautos kultūros dalis, o socialinės normos, numatančios, kokia elgsena yra pageidautina, o kokia ne, atskirose šalyse skiriasi. Labai puikiai tai iliustruojantys pavyzdys – vairavimo įpročiai (kultūra) Stokholme ir Neapolyje. Tai, kas Švedijoje laikoma protingu rūpestingumu, Neapolyje būtų palaikyta perdėtu atsargumu.⁵¹ Socialiai priimtinos normos, be kitų veiksnių, yra apsprendžiamos ir šalies ekonominės būklės bei gyventojų gerovės. Geriau gyvenančios valstybės paprastai reikalauja didesnio atsargumo ir rūpestingumo bei griežtesnių deliktinės atsakomybės taisyklių. Veikla tokiose jurisdikcijose paprastai yra brangesnė – didesni reikalavimai gaminiams, kelia jų kainas, tačiau daugiau galintys mokėti gyventojai linkę didesnes kainas laikyti priimtinomis, kadangi gali mokėti, todėl visos verslininkų patiriamos išlaidos atsiperka. Skurdžiau gyvenančiose šalyse atsakomybės ir atsargumo, rūpestingumo standartai švelnesni, kadangi prioritetas yra teikiamas gaminių prieinamumui, net jei jie yra kiek mažiau saugūs.⁵² Taigi gamintojai prekei pagaminti išleidžia mažiau, bet ji, nors ir kainuodama pigiau, neša pelną, kitaip tokiu gaminiu iš viso nebūtų prekiaujama.

Ir vėl tenka pripažinti, jog neigiančiųjų Europos deliktų teisės harmonizavimo būtinumą pozicija yra teisingesnė ir labiau pagrįsta, ypač todėl, kad jei ir skiriasi komercinės veiklos atskirose jurisdikcijose kaštai, jie bet koku atveju atsiperka: jeigu šalyje galioja aukštesni reikalavimai, standartai ir, žinant, kad jie susiformavo visuomenės narių gyvenimui gerėjant bei jiems pasiryžtant vis daugiau mokėti už saugumą ir žalos prevenciją, vadinasi

---

⁵⁰ *Cit. op.* 35.

⁵¹ *Cit. op.* 36.

⁵² *Ibid.*

pirkėjai pajėgūs įsigyti brangesnę prekę, kurios kainą sudaro ir išlaidos, susijusios su deliktų teisės sistemos įvertinimu ir prisitaikymu prie jos. Gamintojas nuostolių neturi, pirkėjai taip pat patenkinti, nes gavo prekę, kuri yra saugi tokiu laipsniu, koks pirkėjų ir yra geidžiamas. Įstatymų įvairovės kaina dar mažiau juntama, jei tas pats verslo subjektas veikia keliose valstybėse, kur deliktų teisės tradicijos skirtingos – didesniosios išlaidos kompensuojamos tais pardavimais, kurių adaptavimas prie kitos teisės sistemos buvo pigesnis. Taigi matome, kad gamintojas nuostolių dėl skirtingų sistemų nepatiria, nes juos kompensuoja vartotojai. Vartotojai dėl to jokios žalos nepatiria, nes yra patenkinami tiek brangesnių bei saugesnių prekių pirkėjai, tiek pigesnius gaminiu perkantieji, nes jie yra pajėgūs juos įsigyti.

Argumentas, jog iš deliktų kylančių teisinių santykių dalyviai yra pakankamai sunkioje padėtyje tuo požiūriu, kad negali susitarti dėl taikytinos teisės, taip pat yra tik labai ribotai teisingas ir priimtinas. Visų pirma, greit išgaliosiančiame jau minėtame reglamente „Roma II“ yra galimybė žalą padariusiam ir nukentėjusiam asmenims susitarti dėl taikytinos teisės. Žinoma, toks susitarimas galimas tik po žalos padarymo fakto. Bet susitarimas iš anksto yra sunkiai įsivaizduojamas, nes tol, kol nėra delikto, nėra aiškios ir santykio šalys, tarp kurių toks susitarimas galėtų būti įmanomas. Todėl teisės susitarti dėl taikytinos teisės iš anksto numatymas tikrai nėra būtinas tam, jog potencialių nukentėjusiųjų interesai būtų apsaugoti. Juo labiau, kad tokia teisė yra labai sunkiai įgyvendinama, todėl praktikoje ja greičiausiai būtų naudojama labai ribotai arba iš viso nesinaudojama.

Apibendrinant darytina išvada, jog įstatymų įvairovės kaina nėra tokia didelė, kad stabdytų verslo plėtrą ir veiklą skirtingose jurisdikcijose. Verslininkams patirtos išlaidos atsiperka, o vartotojai taip pat gauna naudą, kurios tikisi, ir taip patenkina savo interesus. Vadinasi, papildomi kaštai, šiek tiek padidinantys prekės kainą, nėra ta sąlyga, kuri deliktų teisės harmonizavimą daro būtiną.

3.4. Sunkumai specifinėse verslo srityse

Viena iš tokių sričių, bene labiausiai priklausomų nuo teisinio reglamentavimo ir glaudžiai susijusi su deliktų teise – draudimas. Daugybė neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo kaštų tenka draudimo bendrovėms draudimo sutarčių pagrindu. Kartu su pareiga atlyginti apdraustojo veiksmais (neveikimu) padarytą žalą jos turi ir daugybę kitų pareigų, kurių tinkamas įgyvendinimas ir tokio įgyvendinimo kaina labai priklauso nuo teisinės sistemos. Pirmiausia, draudimo bendrovės privalo įvertinti tikėtiną bendrą draudimo

išmokų pavidalu patiriamų numatomų išlaidų dydį, kuriam didelę įtaką turi deliktų teisės sistema. Esant vienokiam reguliavimui, išmokos už konkrečios rūšies deliktu padarytą žalą gali būti sąlyginai mažos, o kitoje jurisdikcijoje, kurioje analogiška situacija reglamentuojama kitaip, analogiškoje situacijoje išmoka gali būti kelis ar keliolika kartų didesnė.⁵³ Nuo tikėtino išmokų dydžio, žinoma, žinoma priklauso ir draudimo bendrovės prašomų įmokų dydis. Pažymėtina, kad šiems skaičiavimams ir rizikos vertinimui draudimo bendrovės yra priverstos išleisti labai dideles sumas. Visų pirma kainuoja teisinis kiekvienos jurisdikcijos deliktų teisės sistemos įvertinimas, teismų praktikos apibendrinimas, įmokų apskaičiavimas ir pan. O jei draudimo bendrovė veikia ar nori veikti keliose valstybėse? Keliose šalyse veikiančios draudimo bendrovės patiria daug papildomų išlaidų prisitaikydamos prie nevienodų įstatymų reikalavimų. Veikiančios tik vienoje valstybėje turi išlaidų perskaičiuodamos draudimo įmokas subjektams, kuriems reikalinga draudimo apsauga užsienyje. Negalima pamiršti ir to, kad nemažai įmonių ir kitų subjektų, norėdami išvengti didelių kaštų, kurie būtų neišvengiamai patirti patiems prisitaikant prie skirtingų deliktų teisės sistemų, tiesiog apsidraus ir taip perkels minėtus kaštus draudimo bendrovei.⁵⁴

Draudimo bendrovių pelningumas taip pat labai priklauso nuo to, kokiose jurisdikcijose jos veikia. Pavyzdžiui, kalbant apie civilinės atsakomybės draudimą, paprastai didesnės draudimo išmokos esti tose jurisdikcijose, kuriose deliktų teisės normos nėra labai tikslios ir aiškiai nustatančios, kas kada už ką yra atsakingas. Ir priešingai, tose šalyse, kur deliktinės atsakomybės taikymo atvejai, atsakingi subjektai, aplinkybės, kurioms esant jie privalo atlyginti žalą, yra griežtai apibrėžtos, didelės draudimo išmokos tikėtis praktiškai neverta⁵⁵. Vadinas, pastarosiose jurisdikcijose draudikai veikti sąlyginai pelningiau.

Su pastaraisiais argumentais sunku nesutikti, tačiau ar tai yra pakankama priežastis pradėti bei įgyvendinti tokį stambų projektą kaip harmonizuotos Europos deliktų teisės sukūrimas? Kiekviena veiklos rūšis, taigi ir draudimo veikla, turi tik jai būdingų specifinių sunkumų todėl kartu ir kaštų. Draudikai, prieš imdamiesi šios veiklos, be abejo, įvertino tikėtiną pelningumą, išlaidas, kitus veiksnius bei tuo pagrindu priėmė sprendimą tekti draudimo paslaugas. Tai reiškia, kad kaštai, kuriuos sukuria ir skirtingų deliktų teisės sistemų egzistavimas, buvo palaikyti priimtinais, žinant, jog jie vis viena bus kompensuoti pajamomis iš draudimo įmokų. Dar paprasčiau yra toms kompanijoms, kurios veikia ne vienoje

---

⁵³ *Cit. op.* 35.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

valstybėje ir teikia draudimo paslaugas, turėdamos derintis prie kelių deliktų teisės tradicijų – didesnes išlaidas vienoje jurisdikcijoje kompensuoja didesnės pajamos kitoje, kur paprastai draudimo išmokos dėl čia galiojančios deliktų teisės yra mažesnės. Be to, bendrovės, kurioms atrodo per daug rizikinga vien tik savo jėgomis veikti tokių deliktų teisės tradicijų, kurios suponuoja didesnių žalos atlyginimo sumų mokėjimą, jurisdikcijose, gali naudotis kad ir perdraudimo paslaugomis bei tokiu būdu tą riziką suvaldyti. Negalima paneigti, jog visa tai papildomai kainuoja, bet būtina atsižvelgti ir į tai, kad bet kokio teisinio reguliavimo tikslas niekada nėra vien aklas kaštų mažinimas. Pigumas dažnai labai kertasi su efektyvumu ir nauda – pigi prekė ar paslauga dažnai būna per mažai saugi, patikima ir efektyvi, o tokia ji neatitinka nė vieno vartotojo interesų. Jei staiga visa deliktų teisė taptų harmonizuota ir draudikų veiklos kaštai dėl to sumažėtų, greičiausiai pigtų ir pati draudiminė apsauga, o tai reiškia, kad sumažėjus iš draudimo įmokų gaunamoms pajamoms, sumažėtų ir žalos atlyginimo išmokos – tokia padėtis nebeatitiktų visuomenės narių ir kitų asmenų lūkesčių tose jurisdikcijose, kur iki harmonizavimo žalos atlyginimai paprastai buvo didesni, nes žmonių mąstymas ir įpročiai keičiasi labai lėtai. Draudėjai, pripratę prie ankstesnės deliktų teisės, pageidautų draustis didesnėmis sumomis, todėl draudikai vėl nustatytų didesnes draudimo įmokas. Turėtumėme tą patį, kas buvo ir iki harmonizavimo – asmenys už draudimą mokėtų nevienodai, tik dėl mažesnių teisinių sąnaudų draudikų pelnas nežymiai padidėtų. Taigi iš harmonizavimo nedidelę naudą gautų tik labai ribotas asmenų ratas – besiverčiantieji draudimu. Žinant, jog deliktų teisės suderinimas yra labai problematiškas ir apskritai sunkiai įgyvendinamas⁵⁶, minėta nedidelė nauda negali būti laikoma svaria priežastimi, turinčia skatinti harmonizavimo procesus ir pagrindžiančia jo būtinumą.

Išanalizavus visus tolesniam deliktų teisės harmonizavimui būtinumą pagrindžiančius bei paneigiančius argumentus, darytina išvada, jog pastarieji daugeliu atvejų svaresni. Suderinta deliktų teisė pati savaime nėra blogai, tačiau ji nėra būtina. Daugelis problemų, neva kylančių dėl skirtingų deliktų teisės tradicijų egzistavimo, nėra tokios didelės, kokiomis jas bando pateikti harmonizavimo procesų entuziastai. Dabartinė padėtis, kai valstybės turi savą deliktų teisę, nėra bloga ir neturėtų būti bet kokia kaina keičiama, nes sudaro visas sąlygas tiek visuomenės nariams, tiek verslo subjektams patenkinti savo interesus.

---

⁵⁶ Plačiau žr. šio darbo 7 skyrių.

4. BANDYMŲ HARMONIZUOTI EUROPOS DELIKTŲ TEISĘ APŽVALGA

Esamo deliktų teisės harmonizavimo, atsižvelgiant į šio darbo ankstesniame skyriuje išdėstytus argumentus, daugelio teisės mokslininkų ir praktikų nuomone, nepaisant deliktų teisės derinimo oponentų išsakomos kritikos, nepakanka, kadangi jis yra fragmentiškas – suderintos tik atskiros sritys, nėra išgryninti bei įtvirtinti bendri kertiniai deliktų teisės aspektai, t.y. nėra vienos bendros sistemos, kuri galėtų veikti ne tik kokioje nors atskiroje srityje, bet būtų pajėgi sureguliuoti visus arba bent absoliučią daugumą dėl deliktų kylančių ir su jais betarpiškai susijusių visuomeninių santykių bei sukurtų mechanizmą efektyviai spręsti ginčus. Nors yra nemažai ir neigiamų deliktų teisės harmonizavimo aspektų, kurie taip pat jau buvo aptarti, dabar jau nebekyla klausimas, ar reikia ją harmonizuoti, o gali būti keliami klausimai, kada ir kaip tai bus padaryta. Harmonizavimas ir unifikavimas Europos Sąjungoje jau yra faktas, kuris negali būti paneigtas⁵⁷, o pagrindinės diskusijos šiuo metu kyla tik dėl harmonizavimo masto ir būdo, kad būtų rastas priimtinausias sprendimas visoms valstybėms narėms.

Dėl visų šių priežasčių kelios mokslininkų grupės, greičiausiai taip pat paskatintos sėkmingai vykstančio Europos sutarčių teisės derinimo proceso – čia pirmiausia paminėtini plačiai žinomi UNIDROIT sutarčių teisės principai, – ėmėsi Europos deliktų teisės harmonizavimo. Du svarbiausi tokie Europos deliktų teisės derinimo projektai yra Europos civilinio kodekso, kuris be kitų sričių apima ir deliktų teisę, rengimas bei Europos deliktų teisės grupės (anksčiau vadintos Tilburgo grupe) paruošti „Europos deliktų teisės principai“. Tiek Europos civilinio kodekso rengėjų, tiek Europos deliktų teisės grupės paruošti aktai jokios oficialios teisinės galios neturi, ir neaišku, ar apskritai tokią kada nors turės⁵⁸ – abu šie projektai yra akademinio lygmens deliktų teisės derinimas, tačiau labai reikšmingas, atsižvelgiant į tai, kad abiejuose dokumentuose yra suderinta ar bent jau buvo bandoma suderinti labai skirtingas atskirose Europos valstybėse egzistuojančias deliktų teisės sistemas bei atskirus deliktų teisės institutus. Kiekvienas iš šių dokumentų yra pavyzdys, kaip galėtų atrodyti suderinta Europos deliktų teisė, kuri būtų tiesiogiai taikoma kiekvienoje valstybėje,

---

⁵⁷ KOZIOL, H. Comparative Law – A Must in the European Union: Demonstrated by Tort Law as an Example. In *Journal of Tort Law* [interaktyvus]. 2007, Nr. 1 [žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bepress.com/jtl/vol1/iss3/art5/>>.

⁵⁸ Plačiau apie sunkumus ir kliūtis įgyvendinant parengtus aktus atskirose valstybėse ir suteikiant jiems privalomumą kalbama šio darbo 7 skyriuje.

t.y. būtų jos teisės sistemos dalis. Žinoma, parengti aktai nėra be trūkumų, kurie atsirado pirmiausia dėl to, kad buvo bandoma suderinti labai skirtingas teises sistemas.

Dar vienas paminėtinas bandymo harmonizuoti deliktų teisę projektas yra vadinamasis Trento Common Core Project (liet. – Bendrųjų pagrindų projektas). Šį projektą kuruoja Trento universitetas (Italija), nuo ko ir kilo pavadinimas. Tiesa, apie jokią konceptualų deliktų teisę harmonizuojantį dokumentą, kuris būtų vykdomo Trento projekto rezultatas, kalbėti dar negalima. Pagrindinis vykdomo projekto tikslas – rasti tai, kas jau yra bendra Europos teisėje. Tyrinėjamos sutarčių, deliktų ir nuosavybės teisės sritys. Šiuo projektu, kaip teigia patys jį vykdytys teisės mokslininkai, nėra siekiama suvienodinti teisės sistemas, o tiesiog norima identifikuoti pagrindą, kuris galėtų pasitarnauti visiems priimtiniams sprendimams rasti.⁵⁹ Taigi šio projekto tikslas nėra teisės normų rinkinys, kuris būtų beveik suderintos deliktų teisės pavyzdys – apibendrinant galima sakyti, kad Trento Common Core projektu norima pateikti tolesniems svarstymams svarbius pradinius išėjimo taškus bei identifikuoti problemas ir taip sudaryti prielaidas tikram harmonizavimui.

Atsižvelgiant į tai, kad iš esmės minėto projekto tyrimai apsiriboja visoms jurisdikcijoms bendrų deliktų teisės nuostatų sisteminimu ir, žinant, jog tokių nuostatų visuma negali būti laikoma harmonizuota deliktų teise, labai išsamiai šis projektas analizuojamas nebus.

Kadangi nėra vienas iš minėtų projektų nėra akla vienoje ar kitoje jurisdikcijoje egzistuojančių deliktų teisės normų kompiliacija, o kompromisinis variantas, orientuotas į galimą taikymą ateityje ir siūlantis tuomet galinčių iškilti problemų sprendimo būdus, tikslinga išsamiai išanalizuoti Europos civilinio kodekso dalies, apimančios deliktų teisės normas, ir Europos deliktų teisės principuose bei atskirose deliktų teisės sistemose esančias nuostatas lyginamuoju aspektu, siekiant atskleisti vykstančių harmonizavimo procesų metodus, nustatyti pagrindinius tikslus, kurių siekta vienokio ar kitokio konkretaus klausimo reglamentavimo pasirinkimu, bei išryškinti deliktų teisės derinimo metu kilusias problemas ir kartu parodyti deliktų teisės harmonizavimo tendencijas.

---

⁵⁹ Projekto svetainės www.common-core.org informacija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10].

5. SVARBIAUSI DELIKTŲ TEISĖS HARMONIZAVIMO PROJEKTAI

5.1. Europos deliktų teisės grupė: Europos deliktų teisės principų rengimo procesas ir metodai

Europos deliktų teisės grupė (anksčiau vadinta Tilburgo grupe), įkurta 1992 m., buvo sudaryta iš deliktų teisės srities mokslininkų. Grupės nariai reguliariai susitikdavo ir aptardavo fundamentalius deliktų teisės klausimus ir išskylančias problemas bei paskutinius deliktų teisės vystymosi rezultatus ir ateities kryptis. Pagrindinis šios grupės nuveiktas darbas – Europos deliktų teisės principų parengimas. Grupė bendradarbiavo su Europos deliktų ir draudimo teisės centru, esančiu Vienoje. Būtent čia 2005 m. gegužės 19 – 20 dienomis vykusioje viešojoje konferencijoje visuomenei buvo pristatyti Europos deliktų teisės principai⁶⁰.

Europos deliktų teisės principai – pakankamai vientisas ir išsamus normų, reguliuojančių svarbiausius deliktų teisės klausimus, rinkinys. Šiame kontekste naudojama sąvoka „principai“ kiek skiriasi nuo tradicinės sampratos ir turi būti suprantama kaip (i) taisyklės, (ii) kurios nėra tiesiogiai išvestos iš tam tikroje jurisdikcijoje esančių pozityviosios teisės normų, (iii) bet sudarytos naujai ir lingvistiškai išreikštos labai abstrakčiai (iv) bei kurios savyje apjungia daugybę bendro pobūdžio nuostatų.⁶¹

Prieš analizuojant šio reikšmingo Europos deliktų teisės harmonizavimui dokumento nuostatas, būtina iširti, kokiais metodais vadovaudamiesi Europos deliktų teisės principų kūrėjai dirbo ir kaip būtent priėjo tokius sprendimus (galbūt kompromisus), kokie yra įtvirtinti jau pristatytuose deliktų teisės principuose.

Kaip nurodo patys nagrinėjamų principų autoriai, darbas vyko daugiausia pasitelkiant lyginamąjį teisės metodą, kad būtų įmanoma išgryninti bendras kelioms jurisdikcijoms nuostatas ir pastebėti egzistuojančius skirtumus bei esmines problemas, o po to, žinoma, ieškoti priimtinių ir pateisintinių sprendimų⁶². Kaip ir kiekvieno dokumento, skirto kokios nors teisės srities derinimui, rengimo atveju, pirmiausia buvo paruoštas klausimynas,

---

⁶⁰ Europos deliktų teisės grupės internetinės svetainės <<http://www.egtl.org>> informacija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 12 10].

⁶¹ ALPA, G. 'Principles of European Tort Law': a critical view from the outside. In *European Business Law Review* [interaktyvus]. 2005-09-01 [žiūrėta 2008 03 10]. Prieiga per internetą: <http://www.consiglionazionaleforense.it/files/Principles%20of%20European%20Tort%20Law_a%20critical%20view%20from%20the%20outside.pdf>.

⁶² European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Viena: Springer-Verlag, 2005, p. 14.

susidedantis iš teorinės ir praktinės dalių, kur pastarąją daugiausiai sudarė konkrečiose bylose iškilę klausimai bei konkrečių praktinių atvejų analizė. Toks dvigubas egzistuojančių teisės sistemų tyrimas padeda išsamiau ir, kas svarbiausia, teisingai įvertinti esamą padėtį. Gana dažnai abstraktūs atsakymai (jei, pavyzdžiui, būtų apsiribota tik formaliu klausimynu be praktinių situacijų pateikimo) sudaro įspūdį, kad analizuojamos teisinės sistemos yra gana panašios arba labai skirtingos, tačiau nagrinėjant konkrečius atvejus gali paaiškėti, kad yra priešingai⁶³.

Vėlesnėje Europos deliktų teisės principų projekto rengimo stadijoje kiekvienas iš Europos deliktų teisės grupės narių parašė išsamius, atitinkamos valstybės nacionaline teise pagrįstus atsakymus į visus pateiktus klausimus, o iš šių atsakymų buvo padarytas vienas lyginamasis atsakymų variantas, kuriuo remiantis ir buvo identifikuotos esminės problemos, kurias būtina išspręsti, norint deliktų teisę harmonizuoti, bei buvo susisteminti iš esmės neginčyti klausimai⁶⁴. Taigi viso darbo pradžia ir pagrindas buvo lyginamasis metodas, kuris įgalino įvertinti, kaip vienas ar kitas deliktų teisės institutas reglamentuojamas atskirose jurisdikcijose, kaip įgyvendinamas tos šalies teismų praktikoje, kokių kyla problemų, ir nustatyti, ar įmanomas toks teisinis reguliavimas bendrojoje Europos deliktų teisėje, ar jis būtų priimtinas kitoms valstybėms, atsižvelgiant į jose įtvirtintą analogišką institutą. Lyginamasis metodas suteikia progą ir galimybę išstudijuoti užsienio šalies teisės sistemą, suprasti tai sistemai būdingą teisinį mąstymą, atrasti naujus problemų sprendimo būdus, susipažinti su egzistuojančia praktika. Lyginamoji teisė – kaip ir teisės istorija – lavina, padidina supratimą apie pagrindines perspektyvas, parodo bendrus atskirų sistemų pagrindus bei alternatyvius sprendimus ir tuo labai padidina galimybes pagerinti esamą teisės sistemą ar sukurti visiškai naują⁶⁵.

Nepaisant visų lyginamosios analizės teikiamų privalumų, apsiriboti vien ja, bandant harmonizuoti deliktų teisę, negalima, kadangi rasti bendri kelioms sistemoms bruožai gali prieštarauti kitose jurisdikcijose esančiam reguliavimui, o tokių kertinių visoms sistemoms ir valstybėms bendrų taškų yra per mažai, kad vien jų pagrindu būtų galima suderinti vieną ar kitą teisės šaką ar pošakį. Atrodo, kad taikant vien lyginamąjį metodą gautų rezultatų įvardijimo harmonizuota deliktų teise nepriimtinumą suprato ir patys Europos deliktų teisės principų kūrėjai, kadangi, pasak jų, tuo apsiribota nebuvo – kiekvienu atveju buvo keliamas

---

⁶³ *Cit. op. 57.*

⁶⁴ *Cit. op. 62, p. 14.*

⁶⁵ *Cit. op. 57.*

klausimas, ar surastas atskirose jurisdikcijose egzistuojantis bendrumas būtų geriausia išeitis Europai. Jei atsakymas būdavo neigiamas, stengtasi surasti geriausią išeitį⁶⁶. Buvo vadovaujama principu - jei neįmanoma suformuluoti priimtinos griežtos taisyklės, tuomet reikia pateikti sąrašą kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti taikant vieną ar kitą Europos deliktų teisės principuose nurodytą normą. Taigi buvo vadovaujama, kaip įvardija patys projekto autoriai, lanksčiosios teisinio reguliavimo sistemos (*angl. „flexible system“*), išplėtos austrų teisės mokslininko Valterio Vilburgo (*Walter Willburg*), pagrindiniais principais⁶⁷. Šios sistemos esmė – ne vienareikšmiškos griežtos taisyklės pateikimas, o kriterijų, į kuriuos turi būti atsižvelgiama įvardijimas, taip suteikiant galimybę adaptuoti taisyklę kiekvienu konkrečiu atveju. Pavyzdžiui, esant tokio tipo teisiniam reguliavimui, nagrinėjantis konkrečią bylą teisėjas turi daugiau laisvės vertinti vienas ar kitas bylos aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą būtent toje byloje.

Vis dėlto, Europos deliktų teisės principų nuostatų konstravimas būtent lanksčiuoju metodu kelia tam tikrų diskusijų ir abejonių pasirinkimo tikslingumu, kadangi minėta sistema bando sujungti griežtas imperatyvias elgesio taisykles su konkrečios taisyklės taikymui reikšmingų normatyvinių aplinkybių visumos įtvirtinimu. Toks, galima sakyti, mišrus reglamentavimas yra labai lankstus ir dėl to kartu labai nekonkretus bei nevienareikšmis jo praktinio įgyvendinimo prasme, sukeliantis pakankamai nemažai sunkumų sprendžiant tam tikrais atskirais praktiniais atvejais išskylančias problemas.⁶⁸ Visgi, konkrečių normų ir abstrakčių principų derinimas yra būdingas kiekvienai Vakarų teisės sistemai, todėl, vertinant Europos deliktų teisės principus, svarbiausias yra klausimas, ar yra rastas ir įtvirtintas tinkamas šių dviejų priešingų teisinio reglamentavimo metodų balansas. Bet koku atveju, analizuojant šiuos principus, matyti, kad parengtieji Europos deliktų teisės principai nėra vien geriausių valstybinių teisės normų kompiliacija, o jų kūrėjai neapsiribojo vien lyginamuoju tyrimu ir komparatyvistinėmis išvadomis, bet bandė surasti geriausią įmanomą reguliavimą kiekvienu atveju.

---

⁶⁶ *Cit. op.* 62, p. 15.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Cit. op.* 35.

5.2. Europos civilinio kodekso rengimo darbo grupė: Europos civilinio kodekso rengimo procesas ir metodai

Europos Parlamentas ne kartą savo rezoliucijose yra įvardijęs būtinybę harmonizuoti Europos privatinę teisę⁶⁹. Buvo kalbama net apie kodifikaciją Europos Sąjungos mastu. Visgi joks oficialus sprendimas sukurti tokio pobūdžio dokumentą nebuvo priimtas, bet Europos teisės mokslininkai ėmėsi vykdyti įvairius panašaus pobūdžio projektus: visuomenei buvo pristatyti UNIDROIT sutarčių teisės principai⁷⁰, didelį darbą sutarčių teisės vienodinimo srityje nuveikė vadinamoji Lando komisija⁷¹. Galiausiai susiformavo Europos civilinio kodekso rengimo grupė.

Kaip ir Tilburgo grupę, Europos civilinio kodekso rengimo darbo grupę sudaro mokslininkai iš Europos Sąjungos šalių, atliekantys lyginamąją įvairių jurisdikcijų privatinės teisės analizę. Šios grupės tikslas – kodifikuoti Europos prievolių ir pagrindinių daiktinės teisės aspektų principai, kurie būtų pateikti kartu su komentarais. Šiuo metu deliktų teisės srityje yra paskelbtas 2006 m. lapkričio mėn. Europos civilinio kodekso dalies, t.y. skyriaus „Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos kitam padarymo“ projektas⁷². Darbas vyksta atskirose darbo grupėse, kurių kiekviena atlieka tyrimus ir bando apibendrinti atskirą privatinės teisės sritį. Viena tokių grupių atlieka deliktų teisės harmonizavimo darbą. Vėliau grupių parengti darbai yra peržiūrimi vadinamosios koordinacinės komisijos, kurią sudaro beveik penkiasdešimt teisės profesorių. Organizaciniai klausimai yra sprendžiami valdymo komitete.⁷³

Nors pati darbo struktūra ir skiriasi nuo anksčiau aptarto Europos deliktų teisės principų projekto, galimo reguliavimo paieškų pagrindas iš esmės yra tas pats – jau aptarto lyginamojo teisės metodo naudojimas ir gautų rezultatų apibendrinimas bei pritaikymas taip, kad jie būtų tinkami vienaip ar kitaip juos atspindėti pagrindiniame viso projekto narių tikslu – Europos civiliniame kodekse. Visgi normų pateikimas deliktų teisę apimančioje Europos

---

⁶⁹ Pavyzdžiui: 1) 1989 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl valstybių narių privatinės teisės derinimo veiksnių (OL, 1989 C 158, p. 400);

2) 1994 m. gegužės 6 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl valstybių narių privatinės teisės tam tikrų sektorių harmonizavimo (OL, 1994 C 205, p. 518) ir kt.

⁷⁰ Daugiau informacijos <<http://www.unidroit.org>>.

⁷¹ Kitaip – Europos sutarčių teisės komisija. Taip pat žr. parengtus Europos sutarčių teisės principus. Prieiga per internetą: <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law>.

⁷² Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10] Prieiga per internetą: <http://www.sgecc.net/media/downloads/updatesortlawarticles_copy.doc>.

⁷³ Informacija iš Europos civilinio kodekso grupės svetainės <<http://www.sgecc.net>> [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26].

civilinio kodekso dalyje, kaip ir visame kuriamame kodekse, skiriasi nuo jų išraiškos Europos deliktų teisės principuose – ir ne vien lingvistine prasme. Jei minėtų principų kūrėjai vadovavosi vadinamuoju lanksčiuoju normų išraiškos metodu, tai Europos civilinio kodekso kūrėjai pateikiamas normas formuluoja kaip konkrečias elgesio taisykles, kuriose alternatyvios aplinkybės, turinčios reikšmės pagrindinės taisyklės taikymui, inkorporuojamos į pačią normą ir tampa privalomu jos elementu arba iš viso nėra tiesiogiai aptariamoms. Pavyzdžiui, Europos deliktų teisės principų 4:102 straipsnyje „Būtinasis elgesio standartas“ pateikiamas sąrašas aplinkybių (beje, nebaigtinis), kurios gali būti svarbios konkrečiu atveju ir nuo kurių vertinimo priklauso, ar konkretus poelgis bus pripažintas būtino elgesio standarto pažeidimu. Tuo tarpu Europos civilinio kodekso deliktų teisę apimančios dalies „Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos kitam padarymo“ 3:102 straipsnio, kuriame apibrėžiama, kas laikoma neatsargumu, (b) dalyje nurodoma, jog neatsargiu laikomas ir toks elgesys, kuris neprilygsta tokiam rūpestingumui, kokio, esant tokioms pačioms aplinkybėms, būtų galima tikėtis iš protingai rūpestingo asmens. Jokio pavyzdinio kriterijų, kuriais remiantis būtų įmanoma įvertinti, ar konkretus elgesys neatitiko protingai rūpestingo asmens standarto nėra pateikiama.

Taigi Europos deliktų teisės principai labiau primena tradiciškai suprantamus principus (kaip bendro pobūdžio gaires be tiesioginio imperatyvaus reglamentavimo, kurios įtvirtina svarbiausius aspektus, bei duoda pagrindą konkrečioms taisyklėms atsirasti ir vystytis), o Europos civilinio kodekso formuluotės yra pateikiamos kaip įprastos teisės normos, kurių taikymo atvejus ir aiškinimą turėtų suformuoti, pavyzdžiui, teismų praktika. Taip yra daugiausiai dėl to, kad abi darbo grupės siekia ir bando įgyvendinti kiek skirtingus tikslus. Europos deliktų teisės grupės, taigi ir parengtų principų, tikslas – tapti pagrindu deliktų teisės harmonizavimui Europoje, tikintis, kad jie galės būti tarsi griaučiais tolesniam jau tikrai harmonizuotos Europos deliktų teisės vystymui.⁷⁴ Tuo tarpu Europos civilinio kodekso rengimo grupės tikslas, kaip jie patys nurodo, yra siekis parengti kodifikuotų principų rinkinį, apimančią visas Europos privatinės teisės sritis, kuris įgaus Europos Sąjungos jurisdikcijoms skirtos kodifikacijos formą.⁷⁵ Taigi, Europos civilinio kodekso rengėjai iš esmės yra suinteresuoti paruošti kodeksą, kuris visas, žinoma, su tam tikrais pakeitimais, galėtų būti tiesiogiai taikomas visose Europos Sąjungos valstybėse narėse.

---

⁷⁴ *Cit. op.* 62, p. 16.

⁷⁵ Informacija iš Europos civilinio kodekso rengimo grupės internetinio puslapio [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.sgecc.net/pages/en/introduction/100.aims.htm>>.

6. HARMONIZUOJAMOS EUROPOS DELIKTŲ TEISĖS ANALIZĖ PAGAL ATSKIRUS DELIKTŲ TEISĖS INSTITUTUS

6.1. Pagrindinė norma, įtvirtinanti pareigą atlyginti žalą

Tiek Europos deliktų teisės principai, tiek nagrinėjama Europos civilinio kodekso dalis atitinkamai pradedami „bendraja norma“ ir „bendraja taisykle“. Abi šios normos rengėjų pavadintos būtent taip, kadangi jos įtvirtina vieną iš pagrindinių deliktų teisės principų – padaryta žala turi būti atlyginta. Kiekviena iš šių normų yra prielaida tolimesniam teisiniam reglamentavimui, todėl abiejų deliktų teisę bandančių harmonizuoti dokumentų analizę tikslinga pradėti būtent nuo jų.

Europos deliktų teisės principų 1:101. straipsnyje įtvirtinta taisyklė, kad asmuo, kuriam teisiškai priskiriama žala, padaryta kitam asmeniui, privalo tą žalą atlyginti. Kartu nurodoma, jog teisiškai žala gali būti priskiriama tam asmeniui, kuris sukėlė ją (a) savo kaltu elgesiu arba (b) vykdydamas neįprastai pavojingą veiklą arba (c) kurio pasamdytas asmuo, vykdydamas savo funkcijas, padarė žalos. Pareiga atlyginti žalą yra formuluojama subjekto pagrindu – apibrėžiama, kokie asmenys gali būti atsakingi už kilusią žalą ir turi pareigą ją atlyginti.

Kiek kitaip yra konstruojama Europos civilinio kodekso pagrindinė deliktinę atsakomybę įtvirtinanti taisyklė, išdėstyta 1:101 straipsnyje, kurioje nurodoma: „Asmuo, kuris patiria teisiškai reikšmingą žalą (angl. *legally relevant damage*) turi teisę gauti jos atlyginimą iš asmens, kuris tą žalą sukėlė tyčia ar dėl neatsargumo ar kuris kitaip yra atsakingas už žalos sukėlimą.“ Kartu yra pažymima, kad, jei žala nebuvo sukelta tyčia ar dėl neatsargumo, asmuo už ją yra atsakingas tik jei tai numatyta analizuojamo dokumento trečiame skyriuje („Atsakingumas“ – angl. *accountability*). Taip yra sukuriamos prielaidos tam tikrais atvejais taikyti atsakomybę be kaltės.

Pagrindinės normos abiejuose nagrinėjamuose dokumentuose, skiriasi. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, jog Europos deliktų teisės principuose akcentuojama kalto asmens pareiga atlyginti žalą, o Europos civiliniame kodekse – teisė gauti žalos atlyginimą. Galėtų susidaryti įspūdis, kad pastarasis yra labiau orientuotas į pažeistų teisių gynimą nei Europos deliktų teisės principai, tačiau iš tiesų minėtą skirtumą iš esmės lemia juridinės technikos, turint galvoje normų konstravimo būdus, dalykai, kurie tiesiogiai priklauso nuo kiekvieno iš

dokumentų tikslų. Nors šie tikslai jau buvo aptarti, būtų pravartu prisiminti, kad Europos civilinio kodekso tikslas – tapti pozityviaja teise.

Bet kuri iš minėtų normų joje įtvirtintais deliktų teisei reikšmingais aspektais galėtų būti laikoma generalinio delikto taisykle. Palyginkime su jau cituotų teisės normų, įtvirtintų Prancūzijos civiliniame kodekse, formuluotėmis⁷⁶. Tiek abiejuose Europos deliktų teisės harmonizavimo projektų dokumentuose, tiek Prancūzijos civiliniame kodekse iš esmės yra aptarti tie patys civilinei deliktinei atsakomybei reikšmingi momentai: 1) yra padaryta žala kitam asmeniui; 2) žala yra padaryta kaltai; 3) žala turi būti atlyginta. Žinoma, kiekvienos iš normų taikymui yra būtinas ir priežastinis ryšys. Europos deliktų teisės principų formuluotė panašesnė į prancūzų Civilinio kodekso nuostatas tuo, kad ji akcentuoja kalto asmens pareigą atlyginti žalą, o Europos civilinio kodekso normos paralelė su Prancūzijos teise – tiesioginis galimų kaltės formų – tyčios ir neatsargumo – įvardijimas. Europos deliktų teisės principuose be abstrakčios formuluotės papildomai yra įvardijami atvejai, kada asmuo turi atlyginti žalą (kaltė ir du atsakomybės be kaltės atvejai), kas yra šiek tiek plačiau nei minėtos Prancūzijos civilinio kodekso normos. Lyginant minėtas deliktų teisės harmonizavimo dokumentuose įtvirtintas pagrindines normas su Lietuvos deliktų teise, kurioje taip pat egzistuojančia generalinio delikto taisyklė, pažymėtina, jog ryškiausias skirtumas yra susijęs su kaltės klausimu. Kaltė Lietuvos teisėje yra preziumuojama ir nukentėjusiajam jos įrodyti nereikia. Jis turi įrodyti tik tris aplinkybes – neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį⁷⁷.

Nepaisant visų išsakytų skirtumų, konstatuotina, kad tiek Europos deliktų teisės principų, tiek Europos civilinio kodekso pagrindinės normos galėtų būti pakankamas teisinis pagrindas reikalauti žalos atlyginimo. Pastarojo formuluotė yra artimesnė prancūziškajam generaliniam deliktui, nors abiejų šių dokumentų rengėjai vadovavosi Prancūzijos generalinio delikto pavyzdžiu ir, harmonizuodami deliktų teisę, laikė jį pagrindu. Visgi žinant, kad vienos sistemos pagrindu parengtas aktas niekaip negalėtų būti efektyviai taikomas kitose jurisdikcijose, kas labai aktualu Europos civilinio kodekso rengėjams, abstrakčia taisykle nėra vienas iš projektų neapsiribojo. Apie tai, kaip kitos deliktų teisės sistemos atspindimos abiejuose parengtuose aktuose, detaliau kalbama kituose šio darbo skyriuose.

---

⁷⁶ Plačiau: žr. šio darbo 1.1. poskyrį.

⁷⁷ Plačiau: žr. 6.2.1. skirsnį

6. 2. Kaltė ir neteisėti veiksmai

Kaltė ir neteisėti veiksmai yra tarpusavyje labai susijusios kategorijos. Neteisėti veiksmai Prancūzijos generalinio delikto sistemoje atskirai apskritai nėra išskiriami, o juos apima kaltės samprata. Todėl tikslinga abi šias deliktinės atsakomybės atsiradimo sąlygas analizuoti kartu, ypač atsižvelgiant į tai, kad ir deliktų teisę bandančiuose harmonizuoti aktuose – Europos deliktų teisės principuose bei Europos civilinio kodekso dalyje „Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos kitam padarymo“ – jos abi taip pat yra labai persipynusios.

6.2.1. Kaltės ir neteisėtų veiksmų klausimai atskirose deliktų teisės sistemose

Prancūzijoje atskiro reikalavimo, kad elgesys, kuriuo buvo sukelta žalos, turi būti neteisėtas, nėra. Prancūzijos civilinio kodekso deliktinę atsakomybę reglamentuojančios bendro pobūdžio normos remiasi tik kaltės, pavojingo objekto valdymo, priežastinio ryšio ir žalos koncepcijomis⁷⁸. Prancūzijos teisėje, kalbant apie kaltę ir neteisėtumą, naudojama bendra sąvoka *faute*, kuri iš esmės reiškia veikimą ar neveikimą, kurie yra neteisėti ir priskiriami pažeidėjui. Minėta sąvoka įtvirtina objektyviają kaltės sampratą: konstatuojama, jog kaltė yra, kai nustatomas teisės reikalaujamo elgesio ir faktinio pažeidėjo veikimo ar neveikimo neatitikimas. Taigi bet koks elgesys, kuris neatitinka teisės numatytos pareigos niekam nedaryti žalos, yra laikomas *faute*, t.y. neteisėtu ir kaltu⁷⁹. Taigi kaltės ir neteisėtumo klausimai yra labai persipynę ir dažnai eina kartu: kaip esminė sąlyga Prancūzijos civiliniame kodekse yra akcentuojama tik kaltė, o neteisėtumas, kaip atskira deliktinės atsakomybės sąlyga, neišskiriamas. Kiekvienas konkrečios privalomos elgesio taisyklės ar bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos pažeidimas yra neteisėtas savaime ir prilyginamas kaltei⁸⁰.

Anglijos teisėje svarbiausias iš atskirų deliktų ir plačiausiai taikomas yra neatsargumas (ang. *negligence*). Kalbant apie šią deliktų rūšį, neteisėtu pripažįstamas toks elgesys, kuris kvalifikuojamas kaip nustatytos rūpestingumo pareigos (angl. *duty of care*) pažeidimas (angl. *breach of duty*). Sprendimui, ar buvo įvykdytas rūpestingumo pareigos pažeidimas, svarbios aplinkybės išsakomos šioje sąvokoje: „Nerūpestingumas yra nedarymas to, ką protingas asmuo, vedamas tų sumetimų, aplinkybių, kurios paprastai reguliuoja žmonių elgesį, darytų

⁷⁸ HOWARTH, David. The General Conditions of Unlawfulness. In *Towards a European Civil Code*. 3rd ed. S.l.: Kluwer Law International, 2004, p. 607.

⁷⁹ *Cit. op.* 5, p. 301.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 305.

arba darymas to, ko apdairus ir protingas asmuo nedarytų“⁸¹ Taigi rūpestingumo standartas yra objektyvus ir nesuasmenintas ir todėl nepriklausomas nuo asmens, kurio elgesio teisėtumo klausimas sprendžiamas, išskirtinių bruožų. Vertinimo standartas yra ne konkretus pažeidėjas, o „įprasto apdairumo žmogus“, „įprasto rūpestingumo ir sugebėjimų“ asmuo, „hipotetinis asmuo“.⁸² Tokio asmens elgesio standarto nesilaikymas, jo pažeidimas pripažįstamas neteisėtu elgesiu. Griežčiau vertinamas ir lengviau įrodomas yra tiesiogiai nustatytos, vadinamosios statutinės pareigos, kuri yra aiškiai įtvirtinta teisės aktuose, pažeidimas, kadangi nereikia įrodinėti, kokia būtent pareiga egzistavo ir ar ji apskritai egzistavo, kadangi ji yra iš anksto numatyta, nors įrodyti, kad pareiga buvo konkrečiau nukentėjusiojo atžvilgiu, reikia.

Kalbant apie kaltę, kaip apie asmens psichinį santykį su atliktais veiksmais (ar neveikimu) reikia pažymėti, kad, pagal Anglijos deliktų teisę, ji yra svarbi priklausomai nuo delikto rūšies, t.y. būtina žiūrėti, ar yra reikalaujamas tik neatsargumas, ar reikia įvertinti ir, pavyzdžiui, asmens tikslą apgauti ar sužeisti. Kaltumo klausimas dažniausiai išskyla, kai yra svarstomi vaikų ar nepakaltinamų asmenų veiksmai.

Vokietijos teisėje neteisėtumo (vok. *Rechtswidrigkeit*) reikalavimas yra tiesiogiai įtvirtintas Vokietijos civiliniame kodekse (BGB). BGB 823 (1) str. yra įtvirtinta norma, kuri kaip vieną iš būtinų sąlygų nurodo neteisėtumą. Neteisėtumas čia turėtų būti suprantamas kaip teisinės normos pažeidimas, nesant teisiškai pripažintam tokio pažeidimo pateisinimui. Dominuojanti yra vadinamoji neteisėto rezultato (vok. *Erfolgsunrecht*) doktrina, pagal kurią veiksmai laikomi neteisėtais, jeigu yra pažeidžiamos teisės saugomos vertybės, teisiniai gėriai, kurie yra įtvirtinti Vokietijos civiliniame kodekse (BGB), ir joms padaroma žalos. Taigi BGB normos saugo teisinius gėrius nuo jų pažeidimo, t.y. nuo neigiamo rezultato – žalos – atsiradimo, todėl žalos padarymas šiems gėriams suponuoja neteisėtumą. Vadinasi, bent vieni iš saugomų vertybių žalą sukėlęs elgesys, vadovaujantis neteisėto rezultato doktrina, laikomas neteisėtu.

Kaltė (vok. *Verschulden*) yra apibūdinama kaip asmens, kuris tyčia ar dėl neatsargumo sukelia žalą kitam, psichinė būseną.⁸³ Kalbant apie neteisėtumo ir kaltės santykį, paminėtinos vadinamosios pasekmių teorija ir elgesio teorija. Pasekmių teorijos šalininkai akcentuoja elgesio neteisėtumą kaip teisiškai saugomos teisės pažeidimą, t.y. elgesio rezultatą, o kaltės

---

⁸¹ *Cit. op.* 5, p. 304.

⁸² *Ibid.*, p. 320.

⁸³ *Ibid.*, p. 302.

klausimai yra aptariami atskirai. Taip neteisėtumas yra kone sutapatinamas su pačiu teise pažeidžiančiu elgesiu ir jo aplinkybėm (vok. *Tatbestand*). Elgesio teorija neteisėtumą labiau suartina su kalte, kadangi teigiama, jog pats elgesys gali būti teisėtas, tik tam tikra jo eiga, priklausanti nuo asmens valios, gali pažeisti įstatyme įtvirtintas teises ir saugomus interesus.⁸⁴ Pavyzdžiui, automobilio vairavimas pats savaime nėra uždraustas ir pažeidžiantis saugomus gėrius, tačiau asmens nerūpestingumas (kas jau yra kaltės forma), nesilaikius saugaus atstumo ir atsitrenkus į kitą automobilį, yra neteisėtas.

Lietuvos teisėje neteisėtumo samprata yra pateikta CK 6.246 str. 1 d., kuri numato, jog civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Taigi galima išskirti tris atvejus, kuomet deliktų teisės požiūriu asmens elgesys laikomas neteisėtu: 1) neįvykdžius įstatymuose įtvirtintos pareigos, 2) atlikus veiksmus, kurie įstatymų yra draudžiami ir 3) nesilaikius atidumo ir rūpestingumo standarto.⁸⁵ Iš minėtos normos taip pat matyti, jog neteisėtumas yra būtina sąlyga deliktinei atsakomybei kilti. Neteisėtumas nėra preziumuojamas, todėl jį privalo įrodyti ieškovas – žalą patyręs asmuo⁸⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas keliose bylose⁸⁷ yra pasisakęs, jog pagal generalinio delikto,

---

⁸⁴ *Cit. op.* 5, p. 303.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. kovo 3 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-153/2008, kat. 44.2.3; 73.2.5.5; 95.6.2, paaiškino, kas yra neteisėti veiksmai, kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų:

„Neteisėti veiksmai kaip civilinės atsakomybės pagrindas pagal CK 6.246 straipsnį yra įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos neįvykdymas arba įstatymu ar sutartimi draudžiamų veiksmų atlikimas arba bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas. Neteisėti veiksmai – tai veikimas arba neveikimas, bet abiem atvejais jie turi būti neteisėti – prieštarauti teisinių aktų (įstatymų, kitų norminių aktų) nuostatoms ar teisei (pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai). Neveikimas yra tada, kai asmeniui nustatyta pareiga ką nors atlikti, ką nors daryti, kokiu nors būdu elgtis ar dar kitoks nurodymas būti aktyviam, bet asmuo tos pareigos nevykdo. Tai neteisėta, jeigu nurodyto pobūdžio elgesio reikalaujama teisės aktų ar teisės pagrindu. Atskirais atvejais veiksmų neteisėtumą civilinėje atsakomybėje gali sudaryti pareigos, kurios pagrindą sudaro moraliniai, etiniai ar kitokie reikalavimai, nevykdymas (pvz., taikant profesinę civilinę atsakomybę). Neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės pagrindas, nustatomi pagal tai, ar asmuo turėjo teisinę pareigą ir ar objektyviai šią pareigą įvykdė. Konkrečiu atveju teismas turi kvalifikuoti faktinius santykius pagal teisę ir iš teisinių santykių prigimties bei asmeniui keliamų teisinių reikalavimų visumos spręsti, kokios teisės ir pareigos skirtos asmeniui, ar jos buvo objektyviai įvykdytos.“

⁸⁶ Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartį civilinėje byloje *Autodesk Inc. v UAB „Arginta“*, Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88 (S):

„(...) ieškovas, siekdamas civilinės atsakomybės taikymo atsakovui, turi įrodyti tris būtinas civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį tarp jų; atsakovo kaltė yra preziumuojama. Tačiau įrodinėjimo prasme, sprendžiant dėl civilinės atsakomybės taikymo, galioja bendroji įrodinėjimo pareigos taisyklė, t. y. kiekviena šalis turi įrodyti tas aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus (CPK 178 straipsnis), o taip pat rungimosi principas, pagal kurį kiekviena šalis turi įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu (CPK 12 straipsnis).“

⁸⁷ *Ibid.*, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. UAB „Kluonas“*, Nr. 3K-3-580/2007.

įtvirtinto CK 6.263 straipsnio 1 dalyje, doktriną kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami, todėl kaltės prezumpcija praktiškai apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją. Pažymėtina, kad tokia pozicija, nors kai kuriais aspektais ir teisinga, yra pakankamai klaidinanti ir ja vadovautis reikėtų labai atsargiai, nes vien tai, kad kaltė preziumuojama, nereiškia jog neteisėti veiksmai gali būti preziumuojami. Kilusi žala jokiu būdu negali būti iš anksto laikoma neteisėtų veiksmų rezultatu, o taip ir būtų, jei pripažintumėme, jog ir žala, ir neteisėti veiksmai preziumuojami. Kitas aspektas – atlikti veiksmai, kurie galbūt sukėlė žalos (priežastinio ryšio klausimas), nebūtinai visais atvejais yra neteisėti. Dėl minėtų priežasčių teismai turėtų vengti savo sprendimus motyvuoti teiginiais, kurie sudaro prielaidas dviprasmiškoms interpretacijoms.

Kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga yra įtvirtinta CK 6.248 str., kuriame įtvirtinti esminiai deliktų teisei reikšmingi kaltės momentai: 1) atsakomybė kyla tik tada, jei asmuo yra kaltas; 2) kaltė gali pasireikšti tyčia ar neatsargumu; 3) asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina; 4) kaltė yra preziumuojama. Taigi Lietuvos teisėje, kaip ir Prancūzijos, kurios deliktų teise buvo pasekta, kuriant CK, yra suprantama objektyviai – atsakymas į klausimą, žalos padaręs asmuo kaltas ar ne, turi būti pateikiamas ne vertinant jo psichikos, psichologinę būklę, o jo elgesį remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartu⁸⁸. Kadangi kaltė yra objektyvi ir preziumuojama, pats žalos konkretaus asmens veiksmais padarymo faktas suponuoja esant kaltę, todėl konstatuoti, kad kaltės nėra, galima tik kai atsakovas įrodo bent vieną įstatyme numatytą pagrindą, kai žala pateisinama ir civilinė atsakomybė netaikoma⁸⁹.

Visose aptartose sistemose kaltės klausimas yra svarbus ne visada. Tam tikrais atvejais egzistuoja asmenų atsakomybė be kaltės. Tuomet gali būti ir taip, kad asmuo veikė teisėtai, jo kaltės nėra, tačiau už tam tikrą kilusią žalą jam gali būti taikoma deliktinė atsakomybė. Kaip vienas iš tokių pavyzdžių galėtų būti padidinto pavojaus šaltinio – gamyklos – avarija, kuri gali įvykti net ir tuo atveju, jei visų saugumo reikalavimų buvo paisoma.⁹⁰

---

⁸⁸ *Cit. op.* 19, p. 339.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 340

⁹⁰ Plačiau apie atsakomybę be kaltės 6.2.3. skirsnyje.

6.2.2. Kaltės ir neteisėtų veiksmų klausimai deliktų teisės harmonizavimo dokumentuose

Tiek Europos deliktų teisės principai, tiek Europos civilinio kodekso dalis „Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos kitam padarymo“ įtvirtina deliktinę atsakomybę, kuri yra pagrįsta kalte ir tik tam tikrais atvejais yra galimybė taikyti atsakomybę be kaltės. Šiame skirsnyje panagrinėsime, kaip sprendžiamas neteisėtų veiksmų ir kaltės santykio klausimas Europos deliktų teisės principuose ir Europos civilinio kodekso projekte, kokiai egzistuojančiai deliktų teisės sistemai kūrėjų pasirinktas modelis artimiausias, ar teisingas toks pasirinkimas ir kokios galimos pasirinkto reguliavimo pasekmės bandant „įpiršti“ toki modelį atskiroms jurisdikcijoms.

Europos deliktų teisės principuose niekur nėra tiesiogiai pasakyta, kad civilinė atsakomybė kyla už neteisėtus veiksmus. Taigi, šiuo aspektu Vokietijos deliktų teisė, žinoma, ir Lietuvos, principų kūrėjams pavyzdžiu netapo, tačiau tai nereiškia, kad neteisėtumo elementas šiuo atveju yra visiškai nesvarbus. Patys Europos deliktų teisės grupės nariai, kalbėdami apie neteisėtumą naudoja sąvoką „neleistini veiksmai“ (angl. *wrongfulness*)⁹¹, nes tiesioginio elgesio neatitikimo galiojančiai teisei, kaip būtinos sąlygos civilinei atsakomybei kilti, neįvardina⁹². Buvo pasirinktas kitas būdas – saugomų interesų (juos dar galime vadinti teisiniais gėriais) išvardijimas. Tokia pozicija iš dalies primena vokiškąją deliktų teisės sistemą, kurioje egzistuoja atskiros deliktų rūšys, kurių kiekviena saugo tam tikrą interesą ar interesų grupę. Žinoma, parengtas teisinių gėrių sąrašas nėra baigtinis – principų kūrėjai, anot jų pačių, paprasčiausiai nurodo veiksnius, kurie turi būti įvertinti nustatant teisinės apsaugos ribas.⁹³ Skaitant Europos deliktų teisės komentaro dalį apie saugomus teisinius gėrius, aiškėja, kodėl buvo pasirinkta tokia pozicija.

Kadangi Europos deliktų teisės principai yra vienas iš bandymų harmonizuoti šią teisės sritį, buvo logiška ieškoti labiausiai visas egzistuojančias teisės sistemas atitinkančio sprendimo, t.y. kad naujai sukurtas modelis nė vienai iš jų nebūtų visiškai naujas ir kad perėjimas prie jo nebūtų labai skausmingas. O *wrongfulness*, kuris yra tam tikras deliktinės atsakomybės pagrindas, apraiškų yra, galima sakyti, kiekvienoje iš teisės sistemų, tik jis

---

⁹¹ Bendrąja prasme *wrongfulness* atitiktų neteisėtumo sampratą, tačiau šiame darbe jis taip neįvardijamas, siekiant *wrongfulness*, kaip neleistinus veiksmus, atriboti nuo vieno iš jų elemento – *unlawfulness*, kuris iš esmės reiškia neteisėtumą siaurąja prasme bei kuris šiame darbe ir vadinamas neteisėtumu.

⁹² *Cit. op.* 62, p. 24.

⁹³ *Ibid.*, p. 25.

nebūtinai taip yra vadinamas. Kai kuriose teisės sistemose, pirmiausia Vokietijoje, yra akcentuojamas elgesio pasekmių – rezultatų neteisėtumas, kitaip tariant, žiūrima, ar asmens veiksmų rezultatas neatitinka saugomų interesų. Kitose teisės sistemose ne visi teisiniai gėriai yra saugomi vienodai, todėl yra žiūrima, ar pats asmens elgesys yra neteisėtas, t.y. prieštarauja įstatymų nuostatoms. Dar kitose teisės sistemose *wrongfulness* galima pavadinti neteisėtų veiksmų ir kaltės derinį, o, pavyzdžiui, prancūziškojoje teisės sistemoje *wrongfulness* gali būti suprantamas kaip tam tikras kalto elgesio elementas – numanoma nuoroda į reikalaujamą elgesio standartą, kurio pažeidimas pats savaime yra neteisingas.⁹⁴ Problemų dėl neteisėtumo klausimo kyla kalbant apie tas sistemas, kuriose yra labai stiprus subjektyvus kaltės elementas. Tokiu atveju, galima tik abstrakčiai kalbėti apie neteisėtą elgesį, atsiribojant nuo konkrečių teisinių gėrių pažeidimo.⁹⁵ Pripažįstant, kad parengti akto projektą, kuriame būtų suderinti visi minėti neteisėtumo (neteisingumo) aspektai, praktiškai neįmanoma,⁹⁶ atskirų saugomų gėrių orientacinio (kaip minėta, jis nėra baigtinis) sąrašo įtvirtinimas, yra pakankamai gera išeitis. Toks modelis savaime duoda įstatymų leidėjui (nors nagrinėjami principai neturi formalios teisinės galios, tačiau visai įmanoma, kad kažkada panašus projektas bus įgyvendintas Europos Sąjungoje) galimybę tam tikru požiūriu kontroliuoti deliktinės atsakomybės mastą. Jis įgalina išskirti tas nuostolių formas, kurios pagal dominuojančias politines pažiūras, neturėtų būti atlyginamos.⁹⁷

Nepaisant išsakytų saugomų teisinių gėrių įtvirtinimo sistemos privalumų, ji turi ir trūkumų. Pirmasis iš jų yra susijęs su paskutiniu juo iš išsakytų teigiamų aspektų – konkrečių saugomų gėrių nustatymas nubrėžia aiškias ribas, kurios yra labai nelinkusios keistis. Taigi toks teisinis reglamentavimas greitai pasensta ir, pasikeitus visuomenei reikšmingom aplinkybėm, norint išplėsti ar susiaurinti saugomą sritį vienintelis tinkamas būdas – teisinis aiškinimas, kuriuo, pavyzdžiui, pakankamai sėkmingai vadovaujasi vokiečiai, taikydami Civilinį kodeksą. Čia reiktų pažymėti, kad išskiriant šį trūkumą, laikytina, kad teisės aktas priimamas ilgam ir jis nebus dažnai ir paprastai keičiamas. Pakeitimus šiuo atveju apsunkintų ir tas faktas, kad, jei kartais nutiktų taip, jog harmonizuotas deliktinę atsakomybę reglamentuojantis teisės aktas būtų privalomas taikyti visoms Europos Sąjungos valstybės narėms, jo centralizuoto pakeitimo procedūra būtų išties sudėtinga, ypač jei būtų pasirinktas jo privalomumo įgyvendinimas direktyvos pavidalu.

---

⁹⁴ *Cit. op.* 62, p. 24.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*, p. 25.

⁹⁷ *Cit. op.* 78, p. 634.

Antrasis trūkumas, kurį būtų galima išskirti, yra labiau susijęs su tokios sistemos įgyvendinimo Didžiojoje Britanijoje ypatumais. Kaip jau minėta, Anglijoje, pagrindžiant deliktinę atsakomybę, remiamasi rūpestingumo pareigos (angl. *duty of care*) taisykle. Formali taisyklė dėl šios pareigos priskyrimo asmeniui nustato, kad turi būti laikoma, jog asmuo turėjo pareigą elgtis rūpestingai nukentėjusiojo atžvilgiu, jei tai yra teisinga, sąžininga ir pagrįsta (angl. *just, fair and reasonable*), tačiau nusistovėjo praktika pagrindžiant, kodėl atsakomybė vienu ar kitu atveju neturėtų kilti, dažnai remiamasi ne tik šiais, bet ir labai įvairiais ekonominiais, konstituciniais ir kitokiais argumentais.⁹⁸ Įtvirtintas saugomų interesų, teisinių gėrių, sąrašas gali sudaryti nemažai kliūčių tokiam argumentacijos metodui taikyti, mat jame neatsispindi galimi argumentai, kurie galėtų būti panaudoti pasisakant už deliktinės atsakomybės netaikymą konkrečiu atveju.

Europos civilinio kodekso rengėjai pasirinko kiek kitokią nagrinėjamo klausimo sprendimo variantą, nors iš esmės principas tas pats – saugomų interesų išskyrimas. Kadangi civilinio kodekso rengimo grupės nariai turėjo viziją, jog galbūt šis aktas kada nors taps privalomas taikyti, normų konstrukcija yra kiek kitokia. Kaip jau minėta, bendroji norma įtvirtina taisyklę, kad teisiškai reikšminga žala turi būti atlyginama. Analizuojamos kodekso dalies 2:101 straipsnyje įvardijama, kas laikoma teisiškai reikšminga žala, ir čia paminėti trys atvejai – sutinkamai su minėto straipsnio nuostatomis žala yra teisiškai reikšminga, jei (i) taip įvardinta šiame kodekse, (ii) kituose įstatymuose arba (iii) jei žala kilo dėl pažeidimo tokio intereso, kuris yra vertas teisinės apsaugos. Ši norma įdomi tiek savyje apjungiamo turinio, tiek juridinės technikos prasme. Pirmi du pacituoti (i) ir (ii) minėto straipsnio punktai įtvirtina labai formalų kriterijų, nustatant koks interesas yra saugomas – jis turi būti tiesiogiai įtvirtintas kodekse ar kitame įstatyme, o paskutinis (iii) punktas yra visiškai kitoks, t.y. jis gali būti įgyvendinamas remiantis labai įvairiais vertinamaisiais kriterijais, priimant sprendimą, ar konkrečiau interesui turi būti suteikiama apsauga, o esant tokiam reglamentavimui, neatmestina galimybė, kad vienos konkreto delikto padarymo aplinkybės bus nepagrįstai palaikytos nereikšmingomis, o kitos bus pernelyg išaukštintos, kas gali lemti ne labai teisingą sprendimą ar atlygintinos žalos dydį. Kita vertus, Anglijoje, kur teismai nėra smarkiai suvaržyti pozityviosios teisės normų, minėtas reguliavimas kaip tik gali būti vertinamas labai teigiamai, nes galės būti apgintas teisėtas interesas, kuris tiesiogiai teisės

---

⁹⁸ *Cit. op.* 78, p. 635.

aktuose įvardintas nebuvo, bet teisingumas reikalauja, jog konkrečioje nagrinėjamoje byloje jis būtų pripažintas saugomu, o jam padaryta žala būtų atlyginta.

Antroje nagrinėjamo straipsnio dalyje nurodyta dar viena abstrakti taisyklė, kuri praktiškai reiškia, kad žala už ne kodekse, bet kituose įstatymuose įtvirtintų (tačiau visgi įtvirtintų!) saugomų interesų pažeidimą gali būti atlyginama tik tais atvejais, kai tai yra sąžininga ir pagrįsta. Toks teisinis reguliavimas yra labai artimas anglų sistemai, kadangi nors ir yra numatyta, kokie interesai saugojami, žala už jų pažeidimą yra atlyginama tik tada, kai tai sąžininga ir pagrįsta (palyginkime su angliška taisykle, kuri numato, kad rūpestingumo pareiga egzistuoja tik tada, kai laikyti ją esant yra teisinga, sąžininga ir pagrįsta). Pasirinktas modelis bandymo suderinti atskirų deliktų teisės sistemų ypatumus ir specifiką kontekste yra pakankamai pagrįstas ir gali būti vertinamas kaip gana vykęs kompromisas, paliekantis erdvės tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės tradicijų atstovų veiksmams ir sprendimams: parašomi formalūs reikalavimai, kurie yra taip mėgstami kontinentinės Europos teisininkų ir teisėjų, kadangi yra įprasta įstatymų nuostatomis argumentuoti vienokius ar kitokius sprendimus, bet kartu yra paliekamos atrištos rankos ir bendrosios teisės tradicijos teisėjams motyvuoti sprendimus jiems įprastu būdu ir apsaugoti tuos interesus, kurie nėra tiesiogiai paminėti, arba atsisakyti ginti tuos, kurie įvardinti, bet, teisėjo požiūriu, žalą atlyginti būtų neteisinga. Pasirinkus tokį reguliavimą, tarsi išsprendžia anksčiau minėto Europos deliktų teisės principuose esančio interesų apsaugos principo trūkumas – teisėjai yra laisvi pasisakyti, kodėl deliktinė atsakomybė neturėtų būti taikoma ir tam gali būti naudojami visi įmanomi argumentai, pagrindžiantys, kad toks atlyginimas būtų nesąžiningas ir nepagrįstas. Taigi anglai nebūtų verčiami visiškai persilaužti ir taikyti vien formalias normas, o kitoms jurisdikcijoms paliekama galimybė remtis rašytinėmis normomis ir nesileisti į neapibrėžtą argumentaciją dėl nesąžiningumo ir nepagrįstumo.

Grįžtant prie saugomų interesų įtvirtinimo technikos klausimo, reikia pažymėti, kad saugomi interesai ryškėja iš to, kas laikoma teisiškai reikšminga žala. Čia yra išskirti atskiri galimos patirti žalos atvejai, kaip antai: žala asmeniui, garbės ir orumo, laisvės bei privatumo pažeidimai ir kt. Tai taip pat primena anglų teisėje pripažįstamas atskiras deliktų rūšis, bet kiekvienai rūšiai reikšmingų aspektų reglamentavimas yra daugiau kontinentinio stiliaus – normos savo konstrukcija yra tipinės kodeksuose sutinkamos taisyklės. Toks sprendimas, priešingai nei Europos deliktų teisės principuose, pasirinktas dėl skirtingų šių dviejų dokumentų tikslų – Europos civilinis kodeksas rengtas su mintimi, kad jis tokiu kada nors taps tiesiogiai taikomas Europos valstybėse.

Kalbant apie pačios kaltės klausimo reguliavimą nagrinėjamuose dokumentuose, pirmiausia paminėtina, kad tiek Europos deliktų teisės principuose, tiek Europos civiliniame kodekse tiesiogiai numatyta, jog deliktinė atsakomybė kyla esant kaltei (bendra taisyklė), t.y. tiek tyčiai, tiek neatsargumui, ir tik tam tikrais atvejais – be kaltės. Taigi abiejuose dokumentuose laikomasi atsakomybės už kaltus veiksmus standarto, tik kaltė čia yra suprantama kaip reikalaujamo elgesio standarto pažeidimas. Tokia koncepcija visiškai atitinka bendrosios teisės tradicijos, Prancūzijos teisės nuostatas. Koks yra tinkamo elgesio standartas, Europos deliktų teisės principuose nenurodoma, tik išvardijamos aplinkybės, turinčios reikšmės nustatant, ar konkretus elgesys pažeidė standartą, t.y. ar pažeidėjas buvo kaltas. Kiek daugiau subjektyvaus kaltės elemento yra principų 4:102 straipsnio 2 dalyje, kur yra nustatyta, kad tam tikrais atvejais dėl pažeidėjo amžiaus, psichinių savybių tinkamo elgesio standarto vertinimo kriterijų kartelė gali būti nuleista. Tokiu atveju sprendžiant, ar asmuo buvo kaltas dėl savo veiksmų/neveikimo, vertinama, ar konkrečiai jis galėjo suvokti savo veiksmus ir iš to kylančias ar galinčias kilti pasekmes.

Europos civilinio kodekso projekte kaltė yra suprantama praktiškai identišškai – tinkamo elgesio standarto pažeidimas. Žinoma, yra keletas ypatumų. Pirmiausia, reikalaujamo elgesio standarto pažeidimas kalte laikomas tik tada, kai žala sukelta neatsargiai, o tais atvejais, kai ji yra sukelta tyčia, būtinas labiau subjektyvaus kaltės aspekto vertinimas, kadangi 3:101 pateiktame tyčios apibrėžime nurodoma, kad laikoma, jog žala sukelta tyčia tada, kai asmuo siekė sukelti būtent tokią žalą, kokią sukėlė, arba elgėsi taip, kad sukėlė žalos, žinodamas, kad tokio pobūdžio elgesys sukels tokio pobūdžio žalą, kokia ir atsirado. Tokia norma reiškia, kad įrodinėjant tyčią, reikia vertinti asmens psichines savybes, jo būseną, norus ir kitus subjektyvius aspektus. Šis požiūris yra artimas, pavyzdžiui, Vokietijos deliktų teisės tradicijai (kur kaltė, kaip jau minėta, suprantama kaip asmens psichinė būseną, o ne vien reikalaujamo elgesio standarto pažeidimas), bet truputį nutolęs nuo prancūziškosios kaltės sampratos, kur valinis momentas, t.y. subjektyvus siekis padaryti žalą, nėra akcentuojamas.

Palyginus kaltės, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, sampratas abiejuose dokumentuose, kyla klausimai, kuris modelis geresnis, kokios galimos problemos vieną ar kitą iš jų įgyvendinant praktikoje. Atrodytų, nukentėjusiajam yra palankesnis Europos deliktų teisės principuose įtvirtintas reguliavimas, kai tiek tyčia, tiek neatsargumas patenka po reikalaujamo elgesio standarto pažeidimo sąvoka, nes tam, kad atsirastų teisė į žalos atlyginimą, pakanka įrodyti, jog pažeidėjo elgesys neatitiko hipotetinio protingo asmens elgesio modelio, esant tokioms pat aplinkybėms. Tai padaryti paprastai yra gana nesunku.

Kita vertus, subjektyvios tyčios, kuri yra numatyta Europos civilinio kodekso projekte, įrodymas gali būti palankus pačiam nukentėjusiajam, nes tai gali turėti įtakos priteistinai sumai, kadangi tokiais atvejais žiūrima daug griežčiau ir normomis, leidžiančiomis mažinti atlygintinus nuostolius naudojamosi atsargiau, nes tyčiniai veiksmai rodo asmens pavojingumą ir čia nuostolių atlyginimas jau nebereiškia vien kompensacijos, o nors teoriškai ir neturėtų, teisėjo sąmonėje įsijungia ir nubaudimo elementas, kuris turi veikti prevenciškai. Lyginant abu nagrinėjamus dokumentus su Lietuvos teise, pastebimas vienas skirtumas, apie kurį šiame darbe jau buvo užsiminta – kaltės prezumpcija. Tiek pagal Europos deliktų teisės principų, tiek pagal Europos civilinio kodekso projekto nuostatas kaltę bendru atveju nukentėjusysis turės įrodyti, o Lietuvoje ji būtų preziumuojama ir su kaltės buvimo paneigimu susijusi įrodinėjimo pareiga tektų žalos sukėlusiam asmeniui.

Visgi, aptartieji kaltės klausimo sureguliuavimo skirtumai daugiau teoriniai, todėl negalima vienareikšmiškai sakyti, kad vienas modelis yra prastesnis už kitą – jie abu gali būti sėkmingai taikomi, tačiau pažymėtina, kad daugelyje jurisdikcijų, kaltės supratimas yra daugiau objektyvus, t.y. laikoma, kad asmuo kaltas, pažeidęs reikalaujamo elgesio standartą, todėl Europos deliktų teisės principų rengėjų pasirinktas reguliavimas gali būti lengviau įgyvendintas praktikoje, jei ateityje iki to būtų prieita.

6.2.3. Atsakomybė be kaltės

Ankstesniame skirsnyje buvo aptarta deliktinė atsakomybė, kai taikomas atsakomybės, pagrįstos kalte, standartas. Tačiau yra atvejų, kai deliktinė atsakomybė kyla ir nesant asmens kaltės, kitaip tariant, asmeniui yra taikoma atsakomybė be kaltės (angl. *strict liability*). Pagrindinės sąlygos tokiai atsakomybei kilti yra tai, kad nukentėjusysis patyrė žalos ir kad kitas asmuo, remiantis nustatytais kriterijais, turi pareigą ją atlyginti. Kaip atsakomybės be kaltės taikymo klausimai yra sprendžiami skirtingose deliktų teisės sistemose?

Vokietijos teisėje atsakomybė be kaltės įvardijama kaip rizika pagrįsta atsakomybė (vok. *Gefährdungshaftung*). Asmenys vykdydami tam tikrą pavojingą veiklą prisiima ir riziką, kad ta veikla gali būti padaryta žalos kitiems asmenims. Taigi, skirtingai nuo kalte pagrįstos atsakomybės, čia vykdoma veikla yra teisėta ir daugeliu atvejų naudinga, tik kelia pavojų aplinkiniams. Rizika pagrįstos atsakomybės tikslas – sumažinti žalą, paskirstant riziką: asmuo gaunantis naudą iš tos veiklos turi padengti nuostolius, kadangi negalima

tikėtis, jog nukentėjusieji galės juos padengti patys⁹⁹. Prancūzijoje pagrindą taikyti atsakomybę be kaltės suteikia Prancūzijos civilinio kodekso 1384 straipsnio 1 dalis, kurioje sakoma, kad kiekvienas yra atsakingas už žalą, sukeltą ne tik jo paties elgesio, bet ir sukeltą kitų asmenų, už kuriuos jis yra atsakingas, bei daiktų, esančių jo žinioje. Šita norma patvirtina nuostatą, jog deliktinė atsakomybė gali būti pagrįsta ne tik kalte, bet ir kitais pagrindais¹⁰⁰. Anglijoje atsakomybės be kaltės klausimas ir galimybė ją taikyti priklauso nuo kiekvienos rūšies delikto atskirai. Atskiri deliktai, pagrįsti atsakomybe be kaltės, atsirado ir buvo išplėtoti teismų praktikoje dar iki atsirandant neatsargumo deliktui¹⁰¹. Lietuvoje atsakomybė be kaltės taip pat yra galima. CK yra numatyti atskiri atvejai, kai asmuo privalo atlyginti žalą, nors dėl jos atsiradimo jis nėra kaltas¹⁰².

Europos civilinio kodekso projekte, nagrinėjamoje deliktinę atsakomybę reglamentuojančioje dalyje, yra įtvirtinti praktiškai tradiciniai atsakomybės be kaltės atvejai: atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą, už nekokybiškais produktais, motoriniu transportu sukeltą žalą, už žalą vykdant kitokią pavojingą veiklą. Principas tas pats kaip ir iš esmės visose deliktų teisės sistemose – veiklos ar daikto didesnis nei įprastinis pavojingumas. Europos deliktų teisės principuose atsakomybės be kaltės nustatymo pagrindas tas pats, bet ribos yra kur kas siauresnės. Praktiškai yra įtvirtinta viena, tiesa, pakankamai abstrakti taisyklė – asmuo yra atsakingas už savo vykdomą neįprastai, ypatingai pavojingą veiklą. Kriterijai nustatyti, kuri veikla gali ir turėtų būti priskirta prie ypač pavojingų, taip pat abstraktūs. Be to, yra įtvirtinta norma, leidžianti kiekvienai valstybei atskirai nustatyti atvejus, kada taikoma atsakomybė be kaltės. Toks sprendimas tarsi ir nelabai suderinamas su tikslu harmonizuoti deliktų teisę, nes atsakomybės be kaltės vienodumas yra labai svarbus verslo subjektams, kadangi tai gali lemti apsisprendimą pradėti veikti vienoje ar kitoje valstybėje. Visgi tam tikrų papildomų normų, turinčių reikšmę nagrinėjant atsakomybės be kaltės klausimą, Europos deliktų teisės principuose yra. Kadangi nemažai atvejų, kuriais įprastai būtų taikoma atsakomybė be kaltės, nepateko į šį institutą esamame principų projekte, yra numatyta galimybė tada, kai sprendžiama dėl atsakomybės, susijusios su pavojinga veikla, perkelti įrodinėjimo pareigą iš vieno asmens kitam: potencialus kaltininkas turėtų įrodyti, jog jis yra nekaltas, o nukentėjusysis nuo įrodinėjimo būtų atleistas. Kyla

---

⁹⁹ *Cit. op.* 5, p. 544.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 554

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 570

¹⁰² Žr., pavyzdžiui, šiuos CK straipsnius: 6.266 (statinių savininko (valdytojo) atsakomybė), 6.267 (atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą), 6.270 (atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinių padarytą žalą) ir kt.

klausimas, ar toks reglamentavimas, kai įrodinėjimo pareiga gali būti perkelta, šiuo atveju yra tinkamas. Pirmiausia, reikia nepamiršti, jog Europos deliktų teisės principai turėtų būti maksimaliai tinkami kiekvienai jurisdikcijai. Turint galvoje, kad sprendimą dėl įrodinėjimo pareigos perkėlimo turėtų priimti ne kas kitas, o teisėjas, reikia pripažinti, jog šiandien tai kontinentinės teisės tradicijos valstybėse sunkiai įmanoma. Jei rengėjai nusprendė įtvirtinti galimybę palengvinti padėtį nukentėjusiajam, daug geriau būtų buvę formuluoti griežtą normą dėl įrodinėjimo pareigos potencialiam kaltininkui nustatymo ir palikti galimybę teismui nuspręsti priešingai. Kas keistūsi? Ogi didžioji dalis tų valstybių, kurioms Europos deliktų teisės principai adresuojami, galėtų susilaikyti nuo papildomų atsakomybės be kaltės atvejų nustatymo nacionalinėje teisėje, nes įmanoma, jog įrodinėjimo pareigos perkėlimas daugeliu atveju atvestų į tą patį rezultatą. Anglijos teisėjai, būdami aktyvūs ir sprenddami konkrečią bylą, žinant jų gebėjimą remtis įvairių sričių motyvais, galėtų įrodinėjimo pareigą numatyti taip, kaip konkrečioje byloje yra teisinga. Dabar praktiškai turime normą, tinkamą bendrosios teisės tradicijai, o ją taikyti bus priverstos kontinentinės Europos valstybės.

6.3. Žala

6.3.1. Žalos samprata ir jos atlyginimas skirtingose deliktų teisės sistemose

Žala, kaip ir kaltė bei neteisėti veiksmai, yra viena būtinųjų sąlygų deliktinei atsakomybei atsirasti. Daugelyje teisės sistemų žala yra ne tik nuostolių paskaičiavimo matas, bet ir mėginimo *a priori* nustatyti tam tikrus prioritetus deliktų teisėje dalis, todėl žala yra susijusi ir su deliktų teisės hierarchizavimu¹⁰³ – atskiros valstybės deliktų teisėje iš anksto yra numatyta, kokie interesai yra saugomi ir kokia apimtimi, o teikiama apsauga nuo konkrečios bylos specifinių aplinkybių mažai tepriklauso. Vokietijos civiliniame kodekse, kaip jau minėta, yra aiškiai numatyta, kokie interesai yra saugomi, o šių ginamų interesų sąrašas suteikia pagrindą asmenims reikalauti atlyginti patirtą žalą, jei kuris nors iš jų buvo pažeistas. Prancūzijos teisėje jokio išankstinio išdėstymo, kokie interesai turėtų būti ginami, nėra. Generalinio delikto taisyklė iš esmės apima visas įmanomas žalas, kurios privalo būti kompensuotos, jei tik tenkinamos visos kitos tam būtinos deliktų teisėje nustatytos sąlygos. Anglijos deliktų teisė nagrinėjamu aspektu yra tarsi tarpinis variantas tarp vokiškosios ir

---

¹⁰³ *Cit. op. 5, p. 75.*

prancūziškosios teisės. Anglijoje subjektyvių teisių, kaip yra Vokietijoje, koncepcija nepripažįstama kaip priemonė riboti deliktų teisės teikiamą apsaugą *a priori*,¹⁰⁴ tačiau rūpestingumo pareiga ir jos aiškinimas teismų praktikoje pakankamai aiškiai nusako situaciją ir, galima sakyti, atvejus, kuomet žalos atlyginimas yra garantuotas ir kuomet jo geriau nesitikėti. Tiek Vokietijos, tiek Anglijos teisėje galima konstatuoti esant hierarchizaciją, kuri gali būti apibūdinama kaip tam tikra tvarka nustatytų ir deliktų teisėje įtvirtintų prioritetų visuma¹⁰⁵.

Lietuvos teisėje žala yra suprantama kaip asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai (CK 6.249 str. 1 d.). Kitaip tariant, žala – tai nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, t.y. nukentėjusiojo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams (žmogaus sveikatai, gyvybei, garbei, orumui ir t.t.)¹⁰⁶. Pažymėtina, kad be minėtų tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų į nuostolius taip pat įskaičiuojamos protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar žalai sumažinti, taip pat susijusios su civilinės atsakomybės bei žalos įvertinimu ir su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka (CK 6.249 str. 4 d.). Pagal Lietuvos deliktų teisę yra atlyginama tiek turtinė žala, tiek neturtinė žala, tiesa, pastaroji – tik kai tai yra nustatyta įstatymuose,

---

¹⁰⁴ *Cit. op.* 5, p. 76.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ *Cit. op.* 19, p. 341.

pavyzdžiui, sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atvejais¹⁰⁷. Visgi pastaruoju metu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo poziciją, jog žala turi būti atlyginama visais atvejais, kitaip būtų pažeidžiama Lietuvos Respublikos Konstitucija¹⁰⁸. Toks neturtinės žalos atlyginimo interpretavimas gana prieštaringas ir kvestionuotinas, tačiau nukentėjusiesiems jis, be abejo, palankus, kadangi suteikia teisę gauti visos patirtos žalos atlyginimą.

Kalbant apie atskirus saugomus interesus, už kurių pažeidimą kyba deliktinė atsakomybė, pirmiausia paminėtina, kad tokie universalūs teisiniai gėriai, kaip asmens

---

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. spalio 15 d. Civilinių bylų skyriaus nutartyje civilinėje byloje *A. L. D. J. ir J. J. v. uždaroji akcinė draudimo bendrovė „Ergo Lietuva“*, Nr. 3K-3-394/2007, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1 (S) išsakė poziciją dėl turtinės ir neturtinės žalos atskyrimo, paaiškindamas, kas yra laikoma vienokia ar kitokia žala:

„Nagrinėjamoje byloje keliamas klausimas dėl žalos asmeniui ir žalos turtui sąvokų atskyrimo. Teisėjų kolegija, aiškindama šias sąvokas, remiasi tiek CK, tiek Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymu. (...) Šiuo atveju turėtų būti išskirtos dvi žalos, padarytos asmeniui, sąvokų rūšys: turtinė žala asmeniui ir neturtinė žala, t. y. turtinės žalos asmeniui sąvoka aiškiai atskiriama nuo žalos, padarytos turtui, sąvokos remiantis toliau dėstomais motyvais.

Žala - tai asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. CK 6.249 straipsnyje apibrėžta turtinės žalos sąvoka bendrąja prasme, tačiau, atsižvelgiant į tai, kokiam objektui yra padaroma žala, skiriama žala turtui (asmens turto netekimas, sužalojimas, su tuo susijusios išlaidos) ir žala asmeniui (negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų), kitaip tariant, turtinė žala asmeniui. CK 6.250 straipsnyje įtvirtinta neturtinės žalos sąvoka. Žala asmeniui gali būti padaryta tiek turtinė, tiek neturtinė. CK 6.283 straipsnio 1 dalis yra specialioji norma, nustatanti žalos asmeniui, atsirandančios dėl sveikatos sužalojimo, turinį: prievolė atlyginti nukentėjusiajam sveikatos sužalojimu padarytą žalą reiškia atsakingo už ją asmens pareigą atlyginti visus sužalotojo asmens patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. Nuostoliai – piniginė žalos išraiška, apimanti turėtas išlaidas ir negautas pajamas; neturtinė žala yra žalos asmeniui dalis, atsirandanti kaip sveikatos sužalojimo pasekmė. (...) Turtinė žala asmeniui – žala, atsirandanti sužalojus asmens sveikatą, atėmus jam gyvybę. Neturtinė žala asmeniui pagal CK yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas ir panašiai. Žala turtui, remiantis CK 6.249 straipsniu, aiškintina kaip faktiškai asmens turėtos išlaidos, susijusios su turto sugadinimu, sunaikinimu.“

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartyje civilinėje byloje *E. Š. v. Lietuvos advokatūra*, Nr. 3K-3-26/2007, kat. 27.3.1.8; 44.2.4.2; 92 (S), pateiktas toks paaiškinimas:

„Teismai atmetė ieškovės reikalavimą priteisti neturtinę žalą remdamiesi tuo, kad pagal CK 6.250 straipsnio 1 dalį neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. CK ar kitas įstatymas šiuo atveju neturtinės žalos atlyginimo nenumato. Ši teismų išvada yra nepagrįsta.

Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatavo, kad, saugant ir ginant žmogaus (ir apskritai asmens – ne tik fizinio, bet ir juridinio) teises ir laisves, inter alia žmogaus orumą, ypatinga svarba tenka žalos atlyginimo institutui. Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Taigi būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Šis konstitucinis principas neatskiriamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti taip, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.

(...) Jeigu ieškovei neturtinė žala buvo padaryta, tai pagal teismų priimtus sprendimus ji nebus atlyginta. Taigi ieškovės teisėti interesai bei teisėti lūkesčiai nebus apginti, todėl teismų sprendimų dalys, kuriais atmestas ieškovės reikalavimas priteisti neturtinę žalą, naikintini.“

gyvybė ar sveikata, yra saugomi absoliučiai visose teisės sistemose ir teisė į žalos atlyginimą, juos pažeidus, egzistuoja kiekvienoje jų. Skiriasi tik apsaugos įtvirtinimo būdai ir žalos atlyginimo procedūros. Kiti gėriai, pavyzdžiui asmens teisės ir privatumas, kai kuriose teisės sistemose yra saugomi, kitose ne. Vokietijoje tokią apsaugą suteikia civilinio kodekso (BGB) 823 straipsnio 1 dalies aiškinimas, nusistovėjęs teismų praktikoje, Prancūzijoje asmens privatumui, kaip teisiniam interesui, ginti buvo priimti specialūs teisės aktai, o Anglijos teisė jokios apsaugos šiems teisiniams gėriams apskritai neteikia – jos nėra nei teisės aktuose, nei teismų praktikoje.¹⁰⁹ Ta pati Anglijos teisė kartu su Vokietijos deliktų teise pakankamai gerai gina nuosavybės teises, o Prancūzijos teisė joms teikia plačiausią apsaugą. Ekonominių interesų apsauga lieka viena problemiškesnių sričių, kadangi nei Anglijos, nei Vokietijos teisės sistemos nelinkusios atlyginti grynai ekonominę žalą, tai yra nesusijusią su kokio nors turto sugadinimu ar sunaikinimu arba su tiesiogine žala asmeniui.¹¹⁰ Visgi tiek Anglijoje tam tikrų rūšių deliktų atveju, tiek Vokietijoje tokių grynai ekonominių nuostolių atlyginimas galimas esant tam tikroms sąlygoms. Prancūzijos deliktų teisė šiuo aspektu yra dosniausia. Pagal generalinio delikto taisyklę yra saugomi visi teisėti interesai nepriklausomai nuo to, ar tai žala asmeniui, ar ekonominiai nuostoliai.¹¹¹ Lietuvos teisė, kurioje taip pat galioja generalinio delikto taisyklė, taip pat neužkerta kelio grynai ekonominių nuostolių atlyginimui – jie, priklausomai nuo konkrečios bylos aplinkybių, gali patekti tiek į tiesioginių nuostolių, tiek į negautų pajamų sampratą, tik tokius nuostolius gali būti pakankamai keblu įrodyti.

Visiško nuostolių atlyginimo principas, reikia pažymėti, galioja visose deliktų teisės sistemose, įskaitant ir Lietuvą, tačiau tam tikrais atvejais jo įgyvendinimas skiriasi. Bendra taisyklė yra ta, jog nuostoliai turi būti atlyginti visi, bet, priklausomai nuo bylos aplinkybių, gali būti taip, kad visus juos atlyginti yra neteisinga ir atlygintinų nuostolių dydis mažinamas. Nuostolių dydis yra nustatomas dvejopai – dažniau kaip nukentėjusiojo patirti praradimai, bet galimas ir toks nuostolių skaičiavimo būdas, kai yra žiūrima, kokią naudą (paprastai pajamas) gavo kaltininkas. Kaip atskiras atvejis paminėtina neturtinė žala, kuri skirtingose teisės sistemose atlyginama skirtingai.

---

¹⁰⁹ *Cit. op.* 5, p. 141.

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 208.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 203.

6.3.2. Žala Europos deliktų teisę bandančiuose harmonizuoti dokumentuose

Europos deliktų teisės principuose, kaip jau minėta, yra įtvirtintas saugomų teisinių gėrių sąrašas, kuris kartu parodo, ir kokia žala yra atlyginama, t.y. kokių interesų pažeidimo atveju kilusi žala turės būti kompensuota. Šiuo aspektu Europos deliktų teisės principai primena Vokietijos deliktų teisės sistemą, kur saugomi interesai taip pat yra tiesiogiai įtvirtinti Vokietijos civiliniame kodekse (BGB). Žala Europos deliktų teisės principuose yra suprantama kaip saugomų interesų pažeidimas. Atlyginama tiek materialinė, tiek neturtinė žala (principų 2:101 straipsnis), bet principų 10:301 straipsnyje nurodyta, jog neturtinės žalos atlyginimas gali būti labiau apribotas, nei turtinės. Jau šioje vietoje galima pastebėti nukrypimą nuo visiško žalos atlyginimo principo, kuris, nors tai tiesiogiai ir neįvardinta, yra taip pat viso žalos atlyginimo instituto pagrindas. Tiesa, Europos deliktų teisės principuose įtvirtinta norma, numatanti, jog atlyginama tik žala, padaryta teisiškai saugomiems ir teisėtiems interesams, o, pavyzdžiui, neteisėtai gautų pajamų praradimas dėl kaltininko veiksmų nėra atlyginamas, nes pačios pajamos buvo gautos neteisėtai¹¹². Kaip nurodo principų rengėjai, pagrindinė priežastis, kodėl tokia nuostata tiesiogiai įtraukta į principus yra ta, jog praradimai, kurie susiję su neteisėta veikla ar šaltiniu, neverti būti saugomi teisės¹¹³. Tokia pozicija nėra naujovė todėl, jog visos teisės sistemos tokio pobūdžio žalos neatlygina arba atlyginimą labai apriboja¹¹⁴. Kaip pagrindas tam be kita ko yra visuotinai teisėje pripažintas principas – *ex iniuria non oritur ius*.

Nagrinėjant konkrečius teisinius gėrius ir jiems teikiamą apsaugą, pažymėtina, kad jie, kaip ir Vokietijos bei Anglijos teisės sistemose yra hierarchizuoti. Tai aiškiai matoma principų 2:102 straipsnio 1 ir 2 dalyse. Kaip didžiausia vertybė yra saugoma gyvybė, sveikata, kūno vientisumas, asmens orumas ir laisvė, taip pat kaip labai saugotina yra nurodoma nuosavybės teisė, įskaitant nematerialią nuosavybę. Tokios nuostatos gan nesunkiai suderinamos praktiškai su visomis deliktų teisės sistemomis ir netgi Prancūzijoje neturėtų kilti daug problemų tokias nuostatas inkorporuojant į deliktų teisinę sistemą, nes prieštaravimo generaliniam deliktui nėra, galima sakyti, jis tiesiog būtų konkretizuotas. Žinoma, Prancūzijos teisė tokios saugomų interesų sampratos apskritai nepripažįsta, bet kita vertus, jei jau yra saugomi visi interesai (nesaugomų pagal generalinio delikto taisyklę nėra),

---

¹¹² *Cit. op.* 62, p. 35.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 36.

kodėl negali būti pavardinti, kurie yra saugomi labiausiai? Perėjimas nuo labai bendros taisyklės prie tam tikro jos konkretizavimo yra daug lengvesnis nei atskirų atvejų apjungimas ir numatymas, jog turi būti saugomi ir tie interesai, kurie niekada saugomais nebuvo. Čia pirmiausia paminėtinos Vokietija ir Anglija, kurių deliktų teisėje apsauga yra limituota. Žinant, jog harmonizavimo procesas yra atskirų teisės sistemų derinimas, Europos deliktų teisės grupės sprendimas pasirinkti mažiau skausmingą modelį įgyvendinimo atskirose jurisdikcijose prasme yra sveikintinas.

Įdomesnis ir daugiau diskusijų galintis sukelti yra grynai ekonominių nuostolių (angl. *pure economic interests*) atlygintinumo klausimas. Europos deliktų teisės principuose yra numatyta galimybė tokius nuostolius atlyginti, tačiau principų 2:102 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta norma palieka erdvės vertinimui kiekvienu konkrečiu atveju arba kiekvienos valstybės apsisprendimui papildomai reglamentuoti šį klausimą. Visgi normos lingvistinė analizė rodo, jog visiškai eliminuoti grynai ekonominių nuostolių atlyginimo atskiros jurisdikcijos visgi negalėtų. Visame Europos deliktų teisės principų tekste yra daug vietų, kur vienas ar kitas klausimas nėra sureguliuotas iki galo, ir ten, kaip taisyklė, yra naudojami žodžiai „gali“ ir „galėtų“. Turint galvoje nagrinėjamo dokumento tikslą – sudaryti tvirtą pagrindą harmonizavimui ateityje, o ne harmonizuoti deliktų teisę čia ir dabar, toks metodas yra pateisintinas.

Neturtinės žalos klausimas yra sureguliuotas pakankamai įprastai visoms deliktų teisės sistemos ir ypatingo nesuderinamumo nėra su viena iš jų nėra – žala turėtų būti atlyginama tais atvejais, kai ji yra padaryta asmeniui, jo teisėms, laisvei ir pan. Visgi galutinio aiškumo nėra, kadangi vėl yra palikta erdvės vertinimams ir greičiausiai neturtinės žalos priteisimo atvejus labiau apibrėžtų tik teismų praktika.

Europos civilinio kodekso dalyje „Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos kitam padarymo“ žalos institutas, galima sakyti, yra svarbiausias ir yra iškeliamas virš kitų deliktinės atsakomybės sąlygų. Startinė pozicija vertinant, ar yra pagrindas kilti deliktinei atsakomybei, – ne neteisėti veiksmai ar kaltė, bet žala. Jei asmuo patyrė žalą, tuomet jau gali būti vertinama, ar buvo kokie nors neteisėti veiksmai, kurie čia taip pat suprantami kaip saugomų teisinių gėrių pažeidimas, ar juos padaręs asmuo yra kaltas ir pan. Tokia išvada darytina jau iš pačios pirmos – pagrindinės – normos (1:101), kuri formuluojama per teisiškai reikšmingos žalos sampratą, o vėlesni straipsniai paaiškina, kas yra laikoma teisiškai reikšminga žala. Pažymėtina, kad tokia žala, pagal 2:101 straipsnį pripažįstami tiek ekonominiai, tiek neekonominiai nuostoliai, tiek žala asmeniui. Žala laikoma padaryta, kai

yra pažeidžiamas teisinis gėris, nes Europos civilinio kodekso nagrinėjamoje dalyje taip pat yra laikytasi to paties saugomų interesų sąrašo įtvirtinimo principo, tik tokios aiškios hierarchijos tarp jų nėra, kaip Europos deliktų teisės principuose. Vis dėlto, šiokia tokia užuomina, jog tam tikri interesai nusipelno didesnės apsaugos, yra 2:101 straipsnio 3 dalyje.

Grynai ekonominių nuostolių klausimas, kuris yra pakankamai aktualus harmonizavimo procese (kadangi vienas iš argumentų už harmonizavimą yra įvardijamas kaip noras, jog visi nuostoliai būtų atlyginami ir kad visi būtų atlyginami vienodai), Europos civiliniame kodekse taip pat nėra galutinai išspręstas. 2:101 straipsnio 4 dalies (a) punkte pateikta ekonominių nuostolių sąvoka grynai ekonominius nuostolius apima, tačiau konkretesnių taisyklių, numatančių, kada ir kaip tokio pobūdžio nuostoliai turėtų būti atlyginami, nepateikiama. Žinant, jog grynai ekonominių nuostolių klausimas yra svarbus verslininkams, kurie iš harmonizuotos deliktų teisės, galima sakyti, gautų nemažai naudos, ir jog skirtingos deliktų teisės sistemos šį klausimą sprendžia skirtingai, tokio lygio teisės akte kaip Europos civilinis kodeksas, kuris buvo rengtas ir yra rengiamas turint jo realaus įsigaliojimo viziją, pozicija dėl grynai ekonominių nuostolių turėtų būti išreikšta.

6.4. Priežastinis ryšys

6.4.1. Priežastinis ryšys atskirose deliktų teisės sistemose

Vokietijos teisėje priežastiniam ryšiui visuomet buvo skiriamas labai didelis dėmesys, kadangi tai labai svarbi sąlyga deliktinei atsakomybei kilti, o jos buvimą įrodant arba paneigiant praktikoje kyla nemažai klausimų, problemų ir todėl, žinoma, diskusijų. Pats priežastinio ryšio tarp kaltininko veiksmų/neveikimo ir atsiradusios žalos reikalavimas yra tiesiogiai įtvirtintas Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 823 straipsnyje. Struktūriškai žiūrint, šiame straipsnyje įtvirtintos normos yra bendrosios, o ne specialiosios, t.y. jos yra pagrindinės normos, pagrindžiančios deliktinės atsakomybės už tam tikrus veiksmus taikymo galimybės egzistavimą, kas taip pat parodo priežastinio ryšio reikšmingumą.

Vokietijoje yra išskiriami du priežastinio ryšio aspektai – vadinamasis atsakomybę sukeliantis priežastinis ryšys (vok. *haftungsbegründende Kausalität*) ir atsakomybės taikymui reikšmingas (atsakomybę įgyvendinantis) priežastinis ryšys (vok. *haftungsausfüllende Kausalität*). Pirmasis iš jų reiškia priežastinį ryšį kaip deliktinės atsakomybės pagrindą (tokį kaip žala, kaltė, neteisėti veiksmai). Jis yra glaudžiai susijęs su

saugomais teisiniais gėriais (vok. *Rechtsgüter*) ir jo buvimas prižištamasis tada, kai kaltininko veiksmai, pažeidę bent vieną iš šių gėrių, sukėlė žalą. *Haftungsausfüllende Kausalität* gali būti apibūdintas kaip priežastinis ryšys, kaip pagrindinis faktorius, lemiantis atsakomybės apimtį (ribas)¹¹⁵. Tai yra daugiau faktinių nukentėjusiojo patirtų sužalojimų klausimas. Kaltininkas yra atsakingas tik už tokią žalą (turint galvoje patirtus sužalojimus), kurią sukėlė būtent jo veiksmai. Šių dviejų minėtų priežastinio ryšio aspektų išskyrimas yra svarbus ne tik teoriniu, bet ir praktiniu lygmeniu, kadangi atsakomybę pagrindžiantį priežastinį ryšį nukentėjusysis turi įrodyti, *haftungsausfüllende Kausalität* gali būti nustatytas ir paties teismo pagal byloje esančius įrodymus ir kitą medžiagą.

Vokietijos teisėje taip pat galima išskirti kelias priežastinio ryšio teorijas, kurios nusako, kada turėtumėme laikyti, jog priežastinis ryšys tarp veiksmų ir kilusios žalos egzistuoja arba kad tokio ryšio nėra. Pažymėtina, kad nėra viena iš jų pagrindinė ar išskirtinai dažnai taikoma – praktikoje galima rasti kiekvienos iš šių teorijų įgyvendinimo pavyzdžių. Pirmoji iš nagrinėjamų teorijų, seniausioji, yra ekvivalentiškumo teorija. Pagal ją, kiekviena aplinkybė, be kurios žala nebūtų atsiradusi, laikoma tos žalos priežastimi.¹¹⁶ Tai yra vadinamasis *conditio sine qua non* principas. Toks priežastinio ryšio pagrindimas dažnai kritikuojamas dėl to, kad tokiu būdu negali būti nubrėžtos aiškios atsakomybės ribos, kadangi praktiškai kiekviena tolimesnė su kilusia žala susijusi aplinkybė, kuri nuo kaltininko valios jau nebeprisklaido, gali būti nepagrįstai laikoma pirminių kaltininko veiksmų pasekmė. Dėl šių priežasčių buvo išplėtotas kita – adekvatumo – priežastinio ryšio teorija. Ji gali būti formuluojama dviem būdais. Pirma, kaltininko elgesys yra adekvati kilusios žalos priežastis, jei toks elgesys apskritai gali sukelti tokį rezultatą, koks kilo, arba jei jis bent žymiai padidina tokių pasekmių atsiradimo tikimybę. Ir atvirkščiai, kaltininko elgesys nėra adekvati žalos priežastis, jei toks elgesys nagrinėjamą rezultatą galėtų sukelti tik esant tam tikroms išskirtinėms ir pakankamai keistoms aplinkybėms, į kurias dėmesys iš viso nebūtų kreipiamas, jei įvykiai klostytųsi kaip įprasta. Taigi adekvatumo teorija yra pagrįsta tikimybėmis.¹¹⁷ Dar vėliau buvo išplėtotas normos teikiamos apsaugos tikslo (vok. *Schutzzweck der Norm*) teorija, kuri teigia, kad žala gali būti atlyginta tik tais atvejais, kada tai atitinka normos, kuri buvo pažeista kaltininko veiksmais, teikiamos apsaugos tikslą.¹¹⁸ Ši teorija iš esmės nagrinėja tik teisinį priežastinį ryšį, o analizės metu praktiškai nesiremiamas

---

¹¹⁵ *Cit op.* 5, p. 396-397.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 397.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibid.*

konkrečiomis bylos aplinkybėmis. Vėliausiai susiformavusi priežastinio ryšio teorija – rizikos teorija. Jos esmė ta, kad kiekvienas asmuo gyvendamas yra veikiamas tam tikros rizikos, o žala, atsiradusi kaip tos rizikos pasireiškimas, negali būti priskirta asmeniui, kuris neva ją sukėlė. Reikia pripažinti, kad tai yra pakankamai abstrakti ir labai daug vertinamųjų, galbūt net subjektyvių, kriterijų apjungianti teorija.¹¹⁹

Anglijos teisėje priežastinis ryšys taip pat paprastai išskiriamas į du aspektus: faktinį priežastinį ryšį (angl. *cause in fact*) ir teisinį priežastinį ryšį (angl. *legal cause*). Faktinis priežastinis ryšys yra ne kas kita kaip taisyklės *conditio sine qua non* taikymas, t.y. nustatoma, ar konkrečios pasekmės nebūtų kilusios, jei kaltininkas nebūtų atlikęs veiksmų, kurie buvo padaryti. Taigi šios rūšies priežastinio ryšio nustatymas remiasi bylos faktais ir vertina juos. Teisinio priežastinio ryšio nustatymas iš esmės yra ieškojimas teigiamo atsakymo į klausimą, ar kaltininkas (preziumuojant, kad kitos deliktinei atsakomybei būtinos sąlygos yra tenkinamos) privalo būti atsakingas už žalą, kurią nukentėjusysis patyrė.¹²⁰ Toks išskyrimas visgi nereiškia, jog kiekvienu atveju, ypač teismų sprendimų motyvacijose, toks dvinaris priežastinio ryšio testas yra sutinkamas. Paprastai nustačius *conditio sine qua non* priežastinį ryšį, toliau gali būti remiamasi labai įvairiais argumentais.

Prancūzijoje priežastinio ryšio reikalavimas taip pat įtvirtintas pačiame civiliniame kodekse, tačiau jokių normų, reglamentuojančių, kaip jis turėtų būti nustatomas ir kada yra laikoma, kad priežastinis ryšys egzistuoja, nėra nustatyta. Priežastiniam ryšiui visgi yra keliami du pagrindiniai reikalavimai – betarpiškumas ir neabejotinumumas. Betarpiškumo reikalavimas yra kildinamas iš Prancūzijos civilinio kodekso 1151 straipsnio, pagal kurį nuostoliais laikomi tik tie, kurie tiesiogiai ir iškart kilo kaip sutarties pažeidimo pasekmė. Nors ši norma reguliuoja sutartinius santykius, ji kartu išreiškia ir bendrą principą, kuris taikytinas ir deliktų teisėje. Neabejotinumumo kaip kriterijaus būtinumas yra susiformavęs Prancūzijos teismų praktikoje¹²¹. Be šių dviejų aspektų taip pat paminėtina, kad, kaip ir Vokietijoje, Prancūzijoje yra pripažįstamos ekvivalentiškumo ir adekvatumo priežastinio ryšio teorijos.

Lietuvoje priežastinis ryšys, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, yra įtvirtintas CK 6.247 straipsnyje, kur sakoma, jog atlyginami tik tie nuostoliai, kuries susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų

---

¹¹⁹ *Cit op.* 5, p. 397..

¹²⁰ *Ibid.*, p. 408.

¹²¹ *Ibid.*, p. 418.

ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Kaip matome, nereikalaujama, kad skolininko elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis. Todėl priežastiniam ryšiui konstatuoti užtenka įrodyti, kad skolininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė.¹²² Tačiau neturi būti pernelyg didelio skolininko elgesio ir nuostolių atotrūkio, t.y. nuostoliai neturi būti pernelyg tolimas skolininko elgesio padarinys¹²³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konkrečiau išaiškinęs, kokios aplinkybės turi reikšmės faktinio ryšio nustatymui ir kaip tai turi būti daroma¹²⁴. Apibendrinant galima pasakyti, jog Lietuvoje įstatymų leidėjas įtvirtino vadinamąją lankstaus priežastinio ryšio doktriną¹²⁵, kuri leidžia teismui konkrečioje byloje atsižvelgti į teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus ir daugelį kitų reikšmingų aplinkybių – nukentėjusiojo elgesį, žalos padariusio asmens kaltės laipsnį, šalių turtinę padėtį ir panašiai¹²⁶. Tokia pozicija sukuria pakankamas prielaidas teismui konkrečioje byloje priimti teisingą sprendimą, kitaip tariant yra paliekama laisvės vertinti, ar teisinis priežastinis ryšys tuo atveju turėtų būti konstatuotas.

---

¹²² *Cit. op.* 19, p. 338. Šią poziciją patvirtina ir Lietuvos teismų praktika. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 26 d. nutartį civilinėje byloje *A. J. v. Lietuvos valstybė*, Nr. 3K-3-263/2007, kat. 44.2.4; 44.5.2.5: „Pagal CK 6.247 straipsnį nereikalaujama, kad skolininko elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis; priežastiniam ryšiui konstatuoti pakanka įrodyti, kad skolininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė.“

¹²³ *Cit. op.* 19, p. 338.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *L. B., I. V., I. Z. A. v. daugiabučio namo savininkų bendrija „Medvėgalis“, uždaroji akcinė bendrovė „Telšių šilumos tinklai“*, Nr. 3K-7-345/2007, kat. 114.8.2; 44.2.4.1 (S):

„(...) priežastinio ryšio nustatymo civilinėje byloje procesą sąlygiškai galima padalyti į du etapus. Pirmame etape, naudojant *conditio sine qua non* testą (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija), nustatomas faktinis priežastinis ryšys. Šiame etape sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Antrame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (deliktinės atsakomybės ribas siaurinti priežastinio ryšio teorija). Nustatant teisinį priežastinį ryšį reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą. Taip pat svarbi yra atsakomybės prigimtis ir įprasta gyvenimiška rizika. Taigi tam, kad būtų konstatuotas priežastinio ryšio buvimas ar nebuvimas, būtina visapusiškai analizuoti atsakovų veiksmus ir bylos faktines aplinkybes.“

¹²⁵ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 94-95.

¹²⁶ *Cit. op.* 19, p. 338.

6.4.2. Priežastinis ryšys Europos deliktų teisės principuose ir Europos civilinio kodekso projekte

Tiek Europos deliktų teisės principuose, tiek Europos civilinio kodekso nagrinėjamoje dalyje priežastinio ryšio klausimams reguliuoti yra numatyti atskiri skyriai, kadangi, kaip jau minėta, tai yra viena svarbiausių sąlygų taikant deliktinę atsakomybę. Europos deliktų teisės principuose yra tiesiogiai įtvirtinta *conditio sine qua non* taisyklė. Kaip parodė ankstesnė priežastinio ryšio atskirose jurisdikcijose analizė, šis principas galioja visose jose, tik papildomų kriterijų ir sąlygų jam nustatyti yra daugiau ar mažiau. Dėl šios priežasties tokios normos įtvirtinimas Europos deliktų teisės grupės parengtame dokumente, kuris kuo labiau turėtų būti priimtinas kiekvienai jurisdikcijai, yra suprantamas ir kartu pagrįstas. Derindami skirtingus požiūrius ir teisės tradicijas, principų rengėjai pirmiausia įtvirtino *conditio sine qua non* pagrįstą bendrą normą ir papildomai išskyrė dar kelias normas, siekdami sureguliuoti santykius, kuriems paaiškinti ir tiksliai atskleisti vien šio abstraktaus principo nepakanka.¹²⁷ Taip Europos deliktų teisės principuose atsirado atskirų rūšių žalą galėjusių sukelti priešasčių (konkuruojančių, alternatyvių, potencialių) vertinimo reguliavimas. Toks gana preciziškas priežastinio ryšio nustatymo sureguliuojimas, jo įtraukimas į patį deliktinę atsakomybę reglamentuojantį teisės aktą, yra sveikintinas, bent jau kontinentinės teisės tradicijos požiūriu. Kitas, daug svarbesnis klausimas – ar įtvirtintas priežastinio ryšio buvimo/nebuvimo konstatavimo modelis yra teisingas ir tinkamas. Europos deliktų teisės principuose išdėstytų normų analizė kelia abejonių: ar tik nebus principų rengėjai pernelyg suabsoliutinę *conditio sine qua non* taisyklę ir per daug preciziškai į tai pažvelgę?

Pirmiausia paminėtinas dalinės civilinės deliktinės atsakomybės¹²⁸ principas, kurį galime išvelgti principų 3:103, 3:105, 3:106 ir iš dalies 3:104 straipsniuose. Jis aktualus tuo atveju, kai žalą sukėlė keli asmenys. Kaip nurodo patys Europos deliktų teisės grupės nariai, asmuo neturi būti atsakingas už žalą, kurią iš dalies sukėlė ar galėjo sukelti kiti veiksmai, nepriklausomai nuo to, ar juos vykdė kiti ar pati auka, ar jie buvo natūralios įvykių eigos pasekmė.¹²⁹ Pats principas atrodo teisingas, tačiau praktikoje jis gali kelti labai daug sunkumų, ypač nukentėjusiajam. Taip pat pažymėtina, jog dalinės atsakomybės principas nėra bendras visoms deliktų teisės sistemoms (tie atvejai, kuriuos šis principas apima,

¹²⁷ *Cit. op.* 62, p. 43-44.

¹²⁸ Patys Europos deliktų teisės grupės nariai vartoja sąvoką *proportional liability* (žr. Europos deliktų teisės principų komentarą – *cit. op.* 62, p. 46).

¹²⁹ *Cit. op.* 62, p. 46.

daugelio šalių praktikoje išsprendžiami taikant solidariąją atsakomybę¹³⁰) ir jo įtvirtinimas akte, kuris gali kada nors tapti harmonizuotos Europos deliktų teisės pagrindu, gana ginčytinas. Šis principas yra vienas ryškiausių pavyzdžių, kad Europos deliktų teisė buvo harmonizuojama ne vien ieškant geriausių esamų teisės sistemų normų, tačiau įtvirtinant ir naujas, grupės narių nuomone, pažangias ir deliktų teisės vystymuisi naudingas taisykles.

Kaip vieną iš šio principo pasirinkimo motyvų Europos deliktų teisės grupės nariai nurodo tai, kad neteisinga iš asmens reikalauti atlyginti žalą, kurios jis nesukėlė, t.y. jo veiksmai nebuvo *conditio sine qua non*¹³¹. Su šiuo teiginiu nesutikti negalima, tačiau bet kokio sprendimo priėmimas yra argumentų „už“ ir „prieš“ bei su tuo susijusių vertybių svėrimas, o dažnai vienintelio teisingo sprendimo nėra – ginama didesnė vertybė arba pasirenkamas mažesnis blogis. Čia derėtų nepamiršti, kad visos deliktų teisės prasmė – atlyginimas nukentėjusiajam, socialinio teisingumo atstatymas ir išsaugojimas (prevencinis aspektas). Ar akcentuojant kaltininko teises neliks neapginti nukentėjusiojo interesai?

Panagrinėkime Europos deliktų teisės grupės pateiktą pavyzdį: alpinistą sužalojo krintantis akmuo, o dar vienas akmuo tuo pačiu metu krito visai šalia alpinisto ir vos jo nesužeidė; vienas akmuo krito dėl asmens D1 neatsargumo, kitas – dėl D2 neatsargumo. Dėl kurio iš asmenų elgesio krito alpinistą sužalojęs akmuo, nustatyti neįmanoma¹³². Kaip turėtų būti atlyginta žala alpinistui? Pagal Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 830 straipsnį, kaip ir pagal Lietuvos teisę, abu asmenys būtų laikomi solidariai ir kartu atskirai atsakingais už kilusią žalą, o to pasekmė – žalą atlyginusio asmens regresio teisė į kitą solidariai atsakingą asmenį. Tokia pozicija, kad iš esmės visi žalą galėję sukelti asmenys yra atsakingi solidariai ir kiekvienas atskirai, egzistuoja ir kitose Europos šalyse, pavyzdžiui: Austrijoje, Graikijoje,

---

¹³⁰ Bendru atveju solidarioji atsakomybė numatyta ir Lietuvos deliktų teisėje (CK 6.279 str. 1 d.), tačiau Lietuvos Aukščiausiasis teismas jau minėtoje Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 26 d. nutartyje civilinėje byloje *L. B., I. V., I. Z. A. v. daugiabučio namo savininkų bendrija „Medvėgalis“, uždaroji akcinė bendrovė „Telšių šilumos tinklai“*, Nr. 3K-7-345/2007, kat. 114.8.2; 44.2.4.1 (S), nurodė, kuomet kelių asmenų, sukėlusių žalą, atsakomybė gali būti dalinė:

„Teisėjų kolegija pažymi, kad CK 6.6 straipsnio 3 dalies ir CK 6.279 straipsnio 1 dalies normos gali būti taikomos, t. y. atsakomybė yra solidari, kai ne vienam asmeniui yra priskirtina visa žala arba aiški jos dalis, o priežastinio ryšio tarp atsakovų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdis yra vienodas. Pagal formuojamą teismų praktiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. L. v. VĮ Registrų centras*; bylos Nr. 3K-3-156/2005), taikant deliktinę atsakomybę, netiesioginis priežastinis ryšys pripažįstamas tinkama civilinės atsakomybės sąlyga, jeigu neteisėti veiksmai padėjo žalai (nuostoliams) atsirasti ar jiems padidėti, o tais atvejais, kai priežastinio ryšio tarp atsakovų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdis yra skirtingas, t. y. kai vieno atsakovo veiksmai buvo tiesioginė žalos atsiradimo priežastis, o kito veiksmai tik netiesiogiai turėjo įtakos žalos atsiradimui, atsakovų atsakomybė bus dalinė.“

¹³¹ *Cit. op.* 62, p. 46.

¹³² *Ibid.*, p. 49.

Nyderlanduose, Italijoje, Prancūzijoje, bei Jungtinėse Amerikos Valstijose.¹³³ Taikant Europos deliktų teisės principus, solidariosios atsakomybės nagrinėjamu atveju nebūtų – tiek D1, tiek D2 būtų atsakingi už pusę žalos asmeniškai. Apibendrinant galima pasakyti, kad, esant solidariajai atsakomybei, kiekvienas iš potencialių kaltininkų yra atsakingas visiškai, bet turi regreso teisę į kitus potencialius kaltininkus. Rezultatas – visi atsako lygiomis dalimis, nesant kažkokių papildomai reikšmingų aplinkybių. Atrodytų, tas pats rezultatas nagrinėtoje situacijoje būtų ir taikant dalinę atsakomybę, tačiau esminis skirtumas tarp solidariosios ir dalinės atsakomybės yra tas, jog vienam iš kaltininkų esant nemokiam, solidarumo atveju kiti vis viena privalo atlyginti visą žalą – taigi kiekvienas kaltininkas prisiima kitų kaltininkų nemokumo riziką, o nukentėjusysis gauna visą atlyginimo sumą. Esant dalinės atsakomybės modeliui, kaltininko nemokumo rizika tenka nukentėjusiajam, kadangi jis įgyja teisę reikalauti žalos atlyginimo iš kiekvieno kaltininko atskirai.¹³⁴ Kyla klausimas, koks rizikos paskirstymas tarp visų asmenų yra teisingas.

Dalinės atsakomybės šalininkai, kaip minėta, teigia, kad neteisinga versti atlyginti žalą asmenį, kuris jos nesukėlė¹³⁵. Grįžtant prie nemokumo situacijos, įmanoma, kad nemokus yra būtent tas asmuo, kuris sukėlė visą žalą, o tai solidarios atsakomybės atveju reiškia, jog visą žalą atlygins ne tas asmuo, kuris ją sukėlė¹³⁶. Jei atsakomybė būtų dalinė, tuomet nukentėtų žalą patyręs asmuo, nes gautų tik pusę atlyginimo. Akivaizdu, kad abiem atvejais kyla neteisingumas, todėl šioje situacijoje turime būtent minėtą vertybių svėrimą. Kurio asmens interesas prioritetas – nukentėjusiojo ar potencialaus kaltininko? Ieškant atsakymo, tikslinga vėl remtis tuo pačiu pavyzdžiu su alpinistu. Tarkim, kad alpinistą kliudė dėl D1 neatsargumo nukritęs akmuo. Taigi D2 sužalojimų nesukėlė, bet ar jo interesas nemokėti saugotinas labiau nei alpinisto teisė gauti visą žalos atlyginimą? Pirmiausia pažymėtina, kad duotajame pavyzdyje alpinistas niekaip nesukėlė žalos, nepresidėjo prie jos atsiradimo ir pan. Vadinasi, jis tiesiog leido laiką, savo saugumu buvo pasirūpinęs ir jokios žalos apskritai nebūtų buvę, jei niekas viršuje nebūtų vaikščiojęs ir sukėlęs akmenų kritimo. Įvertinkime D2, kuriam neva solidarumą primesti neteisinga, veiksnius. Deliktinei atsakomybei kilti iš esmės reikia kelių sąlygų – neteisėtų veiksmų, kaltės, žalos ir priežastinio ryšio tarp veiksmų ir žalos. Remiantis tais pačiais Europos deliktų teisės principais, D2 elgėsi nepakankamai protingai, rūpestingai, atsargiai ir apdairiai, kadangi sukėlė akmens kritimą, todėl jo veiksmai neteisėti, ir jis yra

---

¹³³ *Cit. op. 57.*

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ *Cit. op. 62, p. 46.*

¹³⁶ *Cit. op. 57.*

kaltas. Žala taip pat buvo padaryta, nes buvo pažeistas saugomas teisinis gėris – kūno vientisumas (principų 2:102 straipsnio 2 dalis). Trūksta tik priežastinio ryšio. Ar ne mažesnė blogybė priskirti anksčiau aptartą nemokumo riziką D2, t.y. asmeniui, kuris atliko neteisėtus veiksmus ir yra kaltas, o ne alpinistui, kuris elgėsi teisėtai, dėl kilusios žalos yra nekaltas, ir dar nukentėjo? Be to, reikia pažymėti, kad apie tai, kurio iš potencialių kaltininkų (nagrinėjamame pavyzdyje D1 ar D2) veiksmai iš tiesų sukėlė žalą, yra nežinoma net ir nė vienam iš jų (antraip nekiltų klausimas, kas turi atlyginti žalą), tikimybė iš tiesų praktiškai vienoda, todėl nė vienas iš potencialių kaltininkų nebus nepagrįstai nuskriaustas, jei jų atsakomybė bus solidari – kiekvienas iš jų atliko neteisėtus veiksmus ir yra kaltas. Tuo tarpu rizikos priskyrimas nukentėjusiajam būtų neteisingas, nes jis neturi nukentėti antrąkart. Ir bent jau todėl, kad yra aiškiai žinoma, jog nieko neteisėto jis nepadarė. Kita vertus, galima sakyti, kad asmuo, laipiodamas kalnais, turi prisiimti riziką ir tikėtis, jog ant jo gali nukristi akmuo (minėtos priežastinio ryšio rizikos teorijos apraiškos), tačiau ar tikrai tokia rizika yra normali? Ar tie akmenys galėjo kristi, jei niekas jų nebūtų kliudęs?

Nemokumo rizika, tenkanti potencialiems kaltininkams, galėtų veikti ir prevenciškai, t.y. verstų asmenis veikti atsargiau, laikytis nustatyto apdairaus elgesio standarto, nes jiems būtų žinoma, jog visais atvejais žala nukentėjusiajam bus atlyginta, o dalies sumokėtos sumos žalą atlyginęs asmuo iš kitų gali ir negauti. Čia išryškėjo dar vienas Europos deliktų teisės principų trūkumas – per mažai dėmesio yra skirta prevencijai, o kompensacinė funkcija pagrindinė ir praktiškai vienintelė, nors, reikia pripažinti, prevencija yra paminėta principų 10:101 straipsnyje: „Nuostoliai taip pat tarnauja žalos prevencijos tikslui“. Taigi, principų rengėjai tarsi ir pripažįsta, kad nukentėjusiajam sumokami pinigai tam tikra prasme turi ir atbaidyti nuo žalos darymo ateityje bei versti būti atidesniam, bet, pavyzdžiui, baudinių nuostolių instituto neįtvirtina. Žinoma, šis institutas nėra dažnai sutinkamas Europos jurisdikcijose, tačiau jei principų rengėjai deklaruoja, kad stengiasi sukurti geresnę deliktų teisę, įtvirtina dalinę atsakomybę, kas taip pat yra naujovė, kodėl gi baudiniai nuostoliai negalėjo būti pripažinti ir sureglamentuoti Europos deliktų teisės principuose? Juolab, kad ekonominiu požiūriu kompensacija, šiuo atveju – nuostolių atlyginimas, nėra vienintelis tikslas. Deliktų teisė atlieka ir nuostolių paskirstymo visuomenėje funkciją, o žalą sukėliantys asmenys paprastai yra pajėgesni prisiimti riziką. Be to, deliktinė atsakomybė, pagrįsta kalte, negali būti aiškinama kaip garantuojanti nuostolių atlyginimą, kadangi sukelta žala gali būti

kompensuota tik įrodžius, jog asmuo elgėsi kaltai¹³⁷. Baudiniai nuostoliai ar bent jau nuostolių rizikos priskyrimas kaltininkui būtų pakankamai efektyvi priemonė, juolab kad jie prevencijos prasme gali būti priemonė kompensuoti menką tikimybę, jog žalą darantys asmenys bus pagauti¹³⁸. Sprendžiant dėl baudinių nuostolių įteisinimo galinčias kilti problemas, tokių nuostolių atžvilgiu galėtų būti padaryta išimtis, ir tokios kompensacijos gavimas neturėtų būti laikomas neteisėtu praturtėjimu. Jei už tam tikrus neteisėtus veiksmus gali kilti pareiga sumokėti baudą valstybei (pavyzdžiui, jei veiksmai, kurie buvo deliktinės atsakomybės pagrindas, užtraukia ir administracinę atsakomybę), kodėl negali kilti pareiga sumokėti ją ar bent dalį jos kaip baudinius nuostolius nukentėjusiajam? Dvigubo nubaudimo problema (kai mokama ir valstybei, ir nukentėjusiajam) tikrai nėra neišsprendžiama, bet galimi būdai jau nėra šio darbo nagrinėjimo dalykas.

Kalbant apie Europos civilinio kodekso dalyje „Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos kitam padarymo“ įtvirtintas nuostatas dėl priežastinio ryšio tarp kaltininko veiksmų ir nukentėjusiojo žalos, pažymėtina, kad jis yra grindžiamas tuo pačiu *conditio sine qua non* principu: 4:101 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, jog asmuo sukelia teisiškai reikšmingą žalą (angl. *legally relevant damage*) kitam, jei žala laikytina to asmens elgesio ar pavojaus šaltinio, už kurį tas asmuo yra atsakingas, sukelta pasekme. Taigi bendrąja prasme priežastinio ryšio samprata Europos civiliniame kodekse nesiskiria nuo Europos deliktų teisės principuose įtvirtintos ir kartu yra įprasta daugeliui jurisdikcijų, įskaitant ir Lietuvą. Vis dėlto, pastebimi keli reguliavimo skirtumai, lyginant su Europos deliktų teisės principais. Pirmiausia, priežastinį ryšį nustatančios normos nėra tokios detalios – be *conditio sine qua non* įtvirtinančios taisyklės papildomai yra aptarti tik alternatyvių priežasčių bei kelių kaltininkų bendros atsakomybės klausimai. Kitas skirtumas ryškėja, jei, taikydami Europos civilinio kodekso projektą, analizuotume tą patį jau nagrinėtą pavyzdį su alpinistu. Tais atvejais, kai potencialūs kaltininkai yra keli, o kuris iš jų sukėlė žalą, yra neįmanoma nustatyti, pagal kodekso 4:103 straipsnį, yra preziumuojama, kad kiekvienas iš jų nulėmė žalos atsiradimą. Taigi Europos civilinio kodekso nagrinėjamosios dalies rengėjai minėtoje situacijoje pasirinko įprastą ir, dėl analizuojant Europos deliktų teisės principuose įtvirtintą dalinę kaltininkų atsakomybę išsakytų argumentų, teisingą sprendimą. Kiti su priežastiniu ryšiu susiję klausimai iš esmės yra sprendžiami taip pat, kaip ir nagrinėjamuose principuose bei daugelyje deliktų teisės sistemų, todėl atskirai aptariami nebus.

---

¹³⁷ *Cit. op.* 36.

¹³⁸ *Ibid.*.

7. DELIKTŲ TEISĖS HARMONIZAVIMO IR JO ĮGYVENDINIMO SUNKUMAI

Jau buvo išnagrinėtos deliktų teisės harmonizavimo priežastys, argumentai, kurie patvirtina jo naudą bei parodo neigiamus teisės derinimo aspektus. Vėliau analizuoti vykstantys harmonizavimo projektai, deliktų teisę bandančių suderinti dokumentų nuostatos, principai, aktų rengėjų pasirinkti modeliai lyginti su esamomis deliktų teisės sistemomis. Atrodytų harmonizavimo procesas pakankamai pažengęs ir mes jau tuoj turėsime visoje Europoje beveik vienodą deliktų teisę, tačiau iš tiesų toks dažnai pakankamai skirtingų dalykų derinimas kelia nemažai problemų. Teisės unifikavimo idėjos yra dar labiau kvestionuotos jau vien dėl to, kad totalus, skubotas, o ypač nesavanoriškas teisės vienodinimas reikštų, kad iš dalies atsisakoma savo kultūros, o tai ir socialiai, ir politiškai pavojinga¹³⁹. Šiame skyriuje aptariamos didžiausios problemos ir sunkumai, su kuriais bet kuris iš Europos deliktų teisės harmonizavimo projektų neišvengiamai susidurs.

Pirmiausia pažymėtina, jog daugiausiai problemų, harmonizuojant deliktų teisę, kyla dėl atskirų deliktų teisės tradicijų ir kiekvienos iš valstybių deliktų teisės skirtumų, kurie tam tikrais aspektais yra labai ryškūs. Deliktų teisės derinimo metu išgrynintų teisės normų primetimas vienai ar kitai jurisdikcijai suponuoja rezultato nuspėjamumą, kadangi reglamentavimas naujas, teismų praktikos naujais klausimais taip pat dar nėra. Papildomų sunkumų sukelia ir gyventojų mąstymo inercija, nes jie yra ir ilgą laiką dar bus pripratę prie ankstesnio reguliavimo. Sunkiausias perėjimas būtų ten, kur minėtas nesuderinamumas yra didžiausias. Čia visų pirma paminėtini koncepciniai kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų neatitikimai. Kontinentinės Europos teisė yra pagrįsta normomis, kurios yra abstrakčios ir pritaikomos konkrečioms aplinkybėms. Anglijos teisininkus sunku įtikinti, kad toks reglamentavimo metodas tinkamas. Anglijos teisėje vienas svarbiausių principų skelbia, jog vienodos bylos turi būti sprendžiamos vienodai, tačiau iki sprendimo einama ne nuo abstrakčios taisyklės iki aplinkybių, o atvirkščiai – lyginant turimas aplinkybes su jau išspręstomis bylomis prieinama prie sprendimo, taigi prie bendros taisyklės, taikytinos tokiems atvejais. Anglijos teisės tradicijai priimti kodekso pobūdžio normų rinkinį ir pradėti jį taikyti yra labai sudėtingas uždavinys, kadangi dėl to turi pasikeisti teisę taikančių žmonių ir, žinoma, jos besilaikančių mąstymo schema. O tai yra labai ilgai trunkantis procesas.

---

¹³⁹ MIKELĖNAS, V. Naujasis Lietuvos civilinis kodeksas šiuolaikinės globalizacijos kontekste. In *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007.

Atsiribojant nuo Anglijos teisės problemos, atkreiptinas dėmesys, kad ir pačioje kontinentinėje Europoje egzistuojanti deliktų teisė yra labai skirtinga. Atskirose šalyse galiojantys kodeksai yra sudaryti skirtingu laiku, o požiūris į vienus ar kitus dalykus bėgant laikui taip pat kinta, kaip pavyzdžiui kito kaltės samprata – nuo griežtos atsakomybės pereita prie atsakomybės, pagrįstos kalte, standarto. Skiriasi ir kontinentinės Europos atskirų valstybių teisinis mąstymas. Pavyzdžiui, Vokietijos teisininkai yra linkę į labai sisteminių mąstymo būdą ir paprastai stengiasi pateikti įtikinamus argumentus, kodėl buvo priimtas vienas ar kitas sprendimas. Ir tai galioja tiek įstatymų leidybos, tiek teisminėje sferose. Palyginimui – Prancūzijoje beveik niekada nenurodomos konkrečios ir pakankamos priežastys, todėl sunku nuspėti, kaip bus sprendžiamos bylos, nors iš esmės jos ir atrodo panašios.¹⁴⁰ Visa tai rodo, jog labai lengvai rasti visoms šalims tinkamą deliktų teisę nepavyks, o dar gilesnė analizė rodo, jog ir sukurti tokios praktiškai neįmanoma – bet kuris pasiūlytas modelis bus naujas, bet visų interesų jis objektyviai atitikti negali, nes įtvirtinti sprendimai vienoms jurisdikcijoms gali atrodyti puikūs (o tokie jie atrodo, jei yra panašūs į jau esamą jų reguliavimą), o kitoms – visiškai nepriimtini (ir vėlgi: nes nepanašūs arba net koncepciškai skirtingi).

Kita problema su kuria bus anksčiau ar vėliau neišvengiamai susidurta – vykdomų harmonizavimo projektų legitimacijos stoka, nes abu didžiausi analizuoti deliktų teisės harmonizavimo projektai vyksta akademiniam lygmenyje. Šiuo požiūriu gal kiek arčiau politinio sprendimo yra Europos civilinis kodeksas, bet ir jam tektų sunkiai skintis kelią.

Pagrindinė problema – nėra priimtas politinis sprendimas dėl vienokio ar kitokio pobūdžio deliktų teisę harmonizuojančio dokumento rengimo ir vėlesnio jo įgyvendinimo, t.y. transformavimo į privalomą teisės aktą, būdo. Žinoma, negalima sakyti, jog kuri nors iš Europos Sąjungos institucijų turėtų imtis deliktų teisės harmonizavimo – be aukšto lygio ekspertų kokybiško teisės akto tokiose kompleksinėse srityse kaip deliktų teisę parengti neįmanoma. Dabar gi nemaža dalis darbo jau yra padaryta, ir, žinant entuziazmą harmonizuoti teisę (nebūtinai deliktų) Europos Sąjungos mastu, visai tikėtina ir realu, jog vienas iš analizuotų akademinų projektų gali tapti pagrindu būsimam deliktų teisės derinimui – ypač Europos civilinis kodeksas, kuris ir yra rengiamas su labai panašia intencija. Europos deliktų teisės principų kūrėjai, beje, aiškiai pasisakė, jog jų parengtas dokumentas nepretenduoja į privalomumą ir kol kas tokiu tapti nežada.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ *Cit. op. 57.*

¹⁴¹ Žr. šio darbo 5.2. poskyrį.

Jei visgi nutiktų taip, kad politinis sprendimas priimti harmonizuojantį deliktų teisę aktą būtų priimtas, turėtų būti atsakyta į klausimą, kokią gi teisinę formą jis turėtų įgauti: ar tai turėtų būti tarptautinė sutartis, ar reglamentas, ar direktyva? Tarptautinės sutarties variantas iš šių trijų greičiausiai būtų mažiausiai patrauklus. Visų pirma, tarptautinių sutarčių sudarymo procedūra pakankamai sudėtinga, o nagrinėjamu atveju kiltų dar daugiau problemų, kadangi turėtų būti pasiektas absoliutus sutarimas dėl įtvirtintų principų ir normų. Žinant, kokios deliktų teisės sistemos skirtingos, tokia tikimybė yra labai maža. Vadinasi, tarptautinė sutartis kaip galimas sprendimas atmestina. Pasirinkus direktyvą ar reglamentą, Europos Sąjungos institucijos galėtų balsuodamos priimti sprendimą, kuris maksimaliai tenkina daugelio šalių interesus ir tik kelioms yra netinkamas. Be to, aiškinti priimtą teisės aktą ir formuoti bei vienodinti jo taikymą teismų praktikoje įgytą teisę Europos Teisingumo Teismas, o tai leistų užlopyti paliktas spragas, kurios gali būti visai ne akto kūrėjų kaltė, o tiesiog atskirų šalių nacionalinės deliktų teisės nesuderinamumo pasekmė.

Panagrinėkime reglamento ar direktyvos priėmimo galimybę. Deja, ir reglamentas nėra išeitis. Reglamentu paprastai nustatomas kiekvienai valstybei narei privalomas reguliavimas, o šiuo atveju mes kalbame apie harmonizavimą, ne unifikavimą. Reglamentas savo esme yra per griežta ir netinkama priemonė, kadangi, atsižvelgiant į harmonizavimo sunkumus, galima daryti išvadą, jog unifikuoti Europos deliktų teisę yra dar sunkesnė, jei apskritai ne neįmanoma, užduotis. Labiausiai harmonizavimo tikslus atitinka direktyva. Ja galima nustatyti tam tikrus bendrus principus, esmines normas, o tam tikrus klausimus galima palikti spęsti nacionaliniams įstatymų leidėjams ar kitoms teisinėms institucijoms, taip sudarant švelnesnę perėjimą prie kitokios deliktų teisės nei buvusi nacionalinė. Susidarytų tarsi pereinamasis laikotarpis, kol valstybių narių teisė iš tiesų taptų harmonizuota. Taigi direktyva kaip teisės aktų rūšis Europos deliktų teisės suderinimui įtvirtinti pakankamai tinka, bet suradus tinkamą formą, lieka pagrindinis ir svarbiausias iš tiesų kokybiško ir naudingo turinio klausimas. Norint į jį atsakyti, pirmiausia reikia nustatyti aiškius harmonizavimo tikslus, t.y. apibendrinti visus „už“ ir „prieš“ bei pažiūrėti, ar būsimi sunkumai, kurių kils kiekvienoje jurisdikcijoje, yra verti to, ką turėsime juos įveikę. Harmonizavimas dėl harmonizavimo, kitaip tariant teisės kūrimas vien tam, kad ji egzistuotų, niekada negali būti tikslas – teisė gali būti tik priemonė, padedanti pasiekti užsibrėžtus tikslus ir gauti norimą naudą.

IŠVADOS

1. Sukurti suderintą deliktų teisę, kuri tiktų visoms Europos jurisdikcijoms, dėl aptartų esminių deliktų teisės sistemų skirtumų sunkiai įmanoma; išnagrinėti Europos deliktų teisės harmonizavimo projektai vykdomi tik akademiniam lygmenyje, todėl stokoja legitimacijos, kas privalomumo suteikimo jiems prasme kelia problemų – nėra tam visais aspektais priimtino būdo, nors tinkamiausias atrodo Europos Sąjungos direktyvos priėmimas.

2. Abiejų analizuotų projektų dokumentai vis dėlto yra pakankamai išbaigti, ir jie teoriškai galėtų būti įgyvendinti, bet, atsižvelgiant į tai, kad jie buvo rengti derinant labai skirtingų deliktų teisės tradicijų ypatumus, juose liko per daug abstrakcijų, o tai sukeltų nemažai sunkumų šiuos aktus taikant praktikoje.

3. Minėtų dokumentų kūrėjai pasekė generalinio delikto teisės tradicija, kas yra artima kontinentinėms jurisdikcijoms, išskyrus kelias valstybes, tačiau toks pasirinkimas yra problematiškas ir nelabai priimtinas Anglijai. Didelio neatitikimo Lietuvos teisės normoms, kuris galėtų kelti rimtų ir sunkiai išsprendžiamų problemų, nėra.

4. Nagrinėtuose aktuose, kaip ir nacionalinėse deliktų teisės sistemose, įtvirtinta objektyvi kaltės samprata (kalta laikomas elgesys, neatitinkantis protingo, rūpestingo asmens veiksmų standarto), o neteisėtumas, kaip savarankiška deliktinei atsakomybei kilti būtina sąlyga neišskiriamas – pasirinktas saugomų teisinių gėrių, interesų sąrašo pateikimo metodas.

5. Žala suprantama kaip teisės saugomų interesų, kurie iš esmės yra hierarchizuoti, pažeidimas, ir ji bendru atveju turi būti kompensuota laikantis nacionalinėse teisės sistemose įprasto visiško žalos atlyginimo principo – atlyginama tiek turtinė, tiek neturtinė žala, tačiau grynai ekonominių nuostolių atlyginimo klausimas nėra iki galo sureguliuotas, o tai galėtų kelti problemų taikant analizuotus aktus.

6. Priežastinio ryšio tarp kaltininko veiksmų ir kilusios žalos buvimo klausimas sprendžiamas remiantis visose jurisdikcijose pripažintu *conditio sine qua non* principu, tačiau pažymėtina, jog Europos deliktų teisės principų reglamentavimas detalesnis, nors problemų gali kelti įtvirtinta dalinės kelių kaltininkų, padariusių žalos, atsakomybė.

7. Nepaisant visų pastangų harmonizuoti deliktų teisę bei pasiektų rezultatų, reikia pripažinti, jog argumentai, kuriais grindžiamas deliktų teisės derinimo poreikis, yra silpni, o harmonizavimo skeptikų pozicijos dažnai labiau pagrįstos, todėl vienareikšmiškai teigti, jog suderinta deliktų teisė Europoje yra geidžiama, negalima – taigi deliktų teisės harmonizavimas nėra būtinas.

ŠALTINIAI

Teisės norminiai aktai

1. 1991 m. Jungtinių tautų Vienos konvencija dėl transporto terminalų tarptautinėje prekyboje operatorių atsakomybės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.admiraltylawguide.com/conven/terminals1991.html>>.
2. 1983 m. Europos Tarybos konvencija dėl žalos kompensavimo nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/116.doc>>.
3. 1977 m. Europos Tarybos Strasbūro konvencija dėl civilinės atsakomybės už žalą, padarytą asmens sveikatai ar asmens mirtimi vartojant nekokybiškus produktus [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/091.doc>>.
4. 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu/common/reccdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm>>.
5. 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.berkeley.edu/centers/ilr/ona/documents/Background%20-%201963%20Vienna%20Conv%20Liab%20N%20Dmg.pdf>>.
6. 1962 m. Europos Tarybos Paryžiaus konvencija dėl viešbučių valdytojų atsakomybės už svečių turtui padarytą žalą [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.uiowa.edu/library/documents/newbklistarchives/newbklist1007.pdf>>.
7. 1959 m. Europos Tarybos Strasbūro konvencija dėl privalomo civilinės atsakomybės už žalą, padarytą motorinėmis transporto priemonėmis, draudimo [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/029.doc>>.
8. 1952 m. Romos konvencija dėl užsienio orlaivių ant žemės padarytos žalos atlyginimo tretiesiems asmenims [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.dot.gov/ost/ogc/Rome1952.pdf>>.
9. 1910 m. Briuselio konvencija dėl kai kurių taisyklių, susijusių su laivų susidūrimu, vienodinimo [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.admiraltylawguide.com/conven/collisions1910.html>>.
10. 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) (OL, 2007 L 199, p. 40-49).
11. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL, 2001 L 12, p. 1-23).
12. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo (OL, 2004 L 157, p. 45-86).

13. 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2004/35/EB dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti) (OL, 2004 L 143, p. 56-75).

14. 1999 m. gegužės 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/34/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, suderinimo (OL, 1999 L 141, p. 20-21).

15. 1985 m. liepos 25 d. Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo (OL, 1985 L 210, p. 29-33).

16. 1983 m. gruodžio 30 d. Tarybos antroji direktyva dėl valstybių narių teisės aktų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo (OL, 1984 L 8, p. 17-20).

17. 1979 m. kovo 5 d. Tarybos direktyva Nr. 79/267/EEC dėl įstatymų, taisyklių ir administracinių priemonių, susijusių su tiesioginio gyvybės draudimo veiklos pradžia ir pačia veikla, derinimo, (OL, 1979 L 63, p. 1-18).

18. 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyva 72/166/EEC dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo (OL, 1972 L 103, p. 1-4);

19. 1994 m. gegužės 6 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl valstybių narių privatinės teisės tam tikrų sektorių harmonizavimo (OL, 1994 C 205, p. 518).

20. 1989 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl valstybių narių privatinės teisės derinimo veiksnių (OL, 1989 C 158, p. 400).

21. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

22. Bürgerliches Gesetzbuch, § 826 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 12 20]. Prieiga per internetą: <<http://bundesrecht.juris.de/bgb/BJNR001950896.html>>.

23. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm>.

24. Recommendation R (84) 15 relating to public liability, December 18th, 1984 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=683178&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=45329>>.

25. Resolution (75)7 on compensation for physical injury or death, March 14th, 1975 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.whiplashinfo.se/Europaradet/resolutioner/75_7/resolution_75_7.htm>.

Specialioji literatūra

26. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Viena: Springer-Verlag, 2005.

27. HOWARTH, David. The General Conditions of Unlawfulness. In *Towards a European Civil Code*. 3rd ed. S.l.: Kluwer Law International, 2004.

28. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga: Prievolių teisė*. 1-asis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. I t.

29. MIKELĖNAS, V. Naujasis Lietuvos civilinis kodeksas šiuolaikinės globalizacijos kontekste. In *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007.

30. MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.
31. VAN GERVEN, W; LEVER, J; LAROUCHE, P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: HART Publishing, 2000.
32. VAN GERVEN, W; LEVER, J; LAROUCHE, P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: HART Publishing, 2000. Additional materials [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.casebooks.eu/download/tort/heading1.4.4.pdf>>.
33. ALPA, G. 'Principles of European Tort Law': a critical view from the outside. In *European Business Law Review* [interaktyvus]. 2005-09-01 [žiūrėta 2008 03 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.consiglionazionaleforense.it/files/Principles%20of%20European%20Tort%20Law%20a%20critical%20view%20from%20the%20outside.pdf>>.
34. AROWOLO, O. Application of the concept of barriers to entry under article 82 of EC treaty: is there a case for review? [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/car8_article12.pdf>.
35. DE SMEDT, K. Is Harmonization of Environmental Liability Rules needed in an Enlarged European Union? In *Reciel* [interaktyvus]. 2004, Nr. 2 [žiūrėta 2008-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.blackwell-synergy.com/>>.
36. KOZIOL, H. Comparative Law – A Must in the European Union: Demonstrated by Tort Law as an Example. In *Journal of Tort Law* [interaktyvus]. 2007, Nr. 1 [žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bepress.com/jtl/vol1/iss3/art5/>>.
37. SAMLAND, S. National legal systems on tort liability [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.jurawelt.com/studenten/skripten/eur/6891>>.
38. SCHULTZ, M. Tort Law in Sweden. An Introduction [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-12-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicum.su.se/user/masc/introduction%20to%20Swedish%20law/TortLawInSweden.ppt>>.
39. VAN den BERGH, R.; VISSCHER, L. The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonisation? In *German Working Papers in Law and Economics* [interaktyvus]. Volume 2006 [žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1141&context=gwp>>.
40. WAGNER, G. The project of harmonizing European tort law. In *Common Market Law Review* [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-12046702_ITM>.

Praktinė medžiaga

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-153/2008, kat. 44.2.3; 73.2.5.5; 95.6.2.
42. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje L. B., I. V., I. Z. A. v. *daugiabučio namo savininkų bendrija „Medvėgalis“*, *uždaroji akcinė bendrovė „Telšių šilumos tinklai“*, Nr. 3K-7-345/2007, kat. 114.8.2; 44.2.4.1 (S).
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje A. L. D. J. ir J. J. v. *uždaroji akcinė draudimo bendrovė „Ergo Lietuva“*, Nr. 3K-3-394/2007, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1 (S).

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje *E. Š. v. Lietuvos advokatūra*, Nr. 3K-3-26/2007, kat. 27.3.1.8; 44.2.4.2; 92 (S).

45. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje *Autodesk Inc. v UAB „Arginta“*, Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88 (S).

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *J.Z. v. VŠĮ „Marijampolės liginė“*, Nr. 3K-7-255/2005, kat. 44.2.4.2; 44.8.

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *L.S. v. Kauno raudonojo kryžiaus liginė*, Nr. 3K-3-1140/2001, kat. 39.6.2.12.

48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *A.M. v. Lietuvos advokatų taryba*, Nr. 3K-584/1999, kat. 1.

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. D.J. UAB „Drauda“*, Nr. 3K-3-398/1999, kat. 7.

Kiti šaltiniai

50. Europos civilinio kodekso dalies „Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another” projektas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10] Prieiga per internetą: <http://www.sgecc.net/media/downloads/updatetortlawarticles_copy.doc>.

51. Organisation for economic co-operation and development. *Policy brief* [interaktyvus]. 2007 m. sausis [žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/9/59/37921908.pdf>>.

52. Donoghue v. Stevenson. *Case report* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.scottishlawreports.org.uk/Resources/keycases/dvs/donoghue-v-stevenson-report.html>>.

53. Anglijoje nagrinėtos bylos *Peabody Donation Fund (Governors) v Sir Lindsay Parkinson & Co Ltd (1985)* esmė ir sprendimo priėmimo aplinkybės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawteacher.net/cases/neg14.htm/file-34.php>>.

54. Europos deliktų teisės grupės internetinė svetainė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.egtl.org>>.

55. Europos civilinio kodekso grupės internetinė svetainė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.sgecc.net>>.

56. Trento Common Core Project internetinė svetainė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <www.common-core.org>.

57. Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto internetinė svetainė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/>>.

58. Europos sutarčių teisės komisijos internetinė svetainė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per internetą: <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law>.

SANTRAUKA

Kiekviena Europos valstybė turi savo deliktų teisės sistemą, tačiau pagrindinėmis derėtų laikyti – Prancūzijos, Vokietijos, Anglijos ir skandinavų deliktų teisės tradicijas, kurios ir yra aptariamoms šiame darbe. Be jų taip pat yra nagrinėjama Lietuvos deliktų teisės sistema, kuri iš esmės yra pasekusi Prancūzijos (generalinio delikto) teisei. Pastaruoju metu, išsivyravus įvairių teisės sričių harmonizavimo tendencijoms, deliktų teisei taip pat neliko nuošaly. Atskiri klausimai jau yra harmonizuoti tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos aktais. Esamas harmonizavimas yra fragmentiškas, todėl, nemažos dalies teisės mokslininkų nuomone, nepakankamas. Šiame darbe analizuojamos tolesnio harmonizavimo prielaidos, argumentai, tiek pagrindžiantys, tiek paneigiantys tokio deliktų teisės derinimo būtinumą, pateikiami atskirų pozicijų įvertinimai. Nepaisant prieštaravimų dėl suderintos deliktų teisės poreikio, akademiniam lygmenyje buvo ir tebėra vykdomi keli stambūs deliktų teisės harmonizavimo projektai – rengiamas Europos civilinio kodekso projektas, visuomenei pristatyti Europos deliktų teisės principai, teisės mokslininkai dirba vykdydami *Trento Common Core Project* tikslus ir uždavinius. Didžiausias dėmesys darbe skiriamas pirmiesiems dviems, kadangi jų dalyviai paruošė svarbius, praktiškai visus deliktų teisei reikšmingus aspektus aptariančius dokumentus, kurie ateityje galėtų tapti harmonizuotos Europos deliktų teisės pagrindu. Tiek Europos deliktų teisės principų, tiek Europos civilinio kodekso deliktų teisę apimančios dalies normos yra lyginamos su jau minėtų valstybių – Anglijos, Vokietijos, Prancūzijos bei, žinoma, Lietuvos – deliktų teisės sistemomis, nagrinėjama pagrindinių deliktų teisės tradicijų įtaka šiems projektams, aptariami tiek vieno, tiek kito projektų rengėjų pasirinkti sprendimai, jų privalumai bei trūkumai. Visi šie aspektai atskleidžiami analizuojant svarbiausias deliktinės atsakomybės sąlygų – kaltės ir neteisėtų veiksmų, priežastinio ryšio bei žalos – sampratas atskirose deliktų teisės tradicijose bei deliktų teisę bandančiuose harmonizuoti dokumentuose bei santykių tarp jų. Darbo pabaigoje aptariama deliktų teisės harmonizavimo projektų praktinio įgyvendinimo specifika.

SUMMARY

Harmonization of Tort Law: Trends, Perspectives and Problems

Every European country has its own system of tort law, but it should be considered that the main systems are French, German, English and Scandinavian, which are discussed in this paper. Lithuanian tort law system, which is mainly based on French approach, is also researched. In these days different fields of law are being harmonized, and tort law was not left aside. Separate questions already are harmonized in treaties and acts of European Union. Present harmonization is fragmentary, therefore insufficient in most scholars' view. In this paper, presuppositions of further harmonization and arguments for and against necessity of harmonisation of tort law are analysed and evaluations of different attitudes are given. Despite disagreements for demand of harmonized tort law, some significant projects of harmonisation of tort law have been implemented at scholarly level: a project of European Civil Code is almost finished, Principles of European Tort Law have been introduced, scholars also work on Trento Common Core Project. In this paper, the main attention is paid for the first two projects because the participants of these projects have prepared important documents, which include all the essential aspects of tort law, thus these documents could become a basis for harmonized European tort law. The legal rules of Principles of European Tort Law and European Civil Code are being compared with the legal systems of aforesaid states – England, Germany, France and, of course, Lithuania. The influence of the main legal systems of tort law for these projects is researched, the decisions of both projects, their advantages and disadvantages are dealt. All these aspects are revealed by analysing the main conceptions of conditions of liability (fault and unlawfulness, causation, damage) in different legal systems and in projects harmonizing tort law. At the end of the paper, specifics of practical implementation of the harmonizing projects is dealt.